

Lahemaa fugusid

Eesti NSV Teaduste Akadeemia

Emakeele Selts

Lahemaa fugusid

Valimik korrespondentide murdetekste IV

Koostanud Mari Must

Tallinn 1989

Toimetanud Eevi Ross

Kunstiliselt kujundanud Heljo Talts

Murdetekstiraamat sisaldab Emakeele Seltsi kohalike kirja-
saatjate, osalt ka Keele ja Kirjanduse Instituudi dialektolo-
ogide poolt kirjapandud murdekeelseid jutustusi ja lühilookesi,
milles peegeldub Eesti põhjarandlaste võrratu jutustamisoskus,
vaimuteravus ja huumorimeel. Kogumik pakub sissevaate Lahemaa
rahvastiku ellu käesoleva sajandi esimesel poolel ning on mõ-
nusaks lugemiseks igale keelehuvilisele.

L $\frac{4602010000 - 102}{906(15) - 89}$ 111 - 89

S a a t e k s

Lahemaa rahvuspargi meelikõitvaimaid paiku on vaieldamatult Kuusalu ja Haljala rannamaastikud oma arvukate neemede, lahtede ja võluvate kaluriküladega. Samavõrd kui loodusteadlastele ja geograafidele on need alad huvipakkuvad ka arheoloogidele, etnograafidele, rahvaluule- ja rahvamuusikauurijatele ning keeleteadlastele. Rohkesti probleeme on seotud siinse paikkonna asustasajalooga, omapärane ja vahelduv on olnud sinne rahvamajandus ja elatusvahendite hankimise viis, mitmekülgne ja rikas kohalik aineeline ja vaimne kultuur. Kuusalu rannakülades on meie päevini elanud vana regivärss, rahvatants, jutuvestmise traditsioon. Siit on üles kirjutatud hulgaliselt rahvalaule, -jutte ja -mänge, uskumusi ja kombestikku, mõistatusi ja vanasõnu, pandud kirja varvikat murdesõnavara ning kohanimesid. Elukutseliste rahvapärimeste- ja murdekogujate kõrval on siinset vaimuvara hoolsalt aidanud talletada ka kohalikud elanikud ise. Nende seas on olnud J. Hurda ja M. J. Eiseni kirjasaatjaid, mitmed G. Vilbaste kaastöölised jätkavad aga seniajani F. R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi, Eesti Rahva Muuseumi või Emakeele Seltsi korrespondentidena.

Oma murde poolest ei ole Lahemaa ühtlane. Ta hõlmab kolme endist kiheikonda - Kuusalut, Kadrina Ilumäed ja Haljala lääneposa -, mis omakorda jagunevad vileks eri murrakuks. Kuigi tuleb

arvata, et kaugemas minevikus kuulus kogu vaadeldav ala soomepärase kirderannikumurde sfääri, on ühiskondlikult tähtsaks kujunenud ja eesti kirjakeele aluseks saanud põhjaeesti keskmurre üha enam peale tunginud ning rannikumurde levila taandunud aina põhja poole. Nõnda siis läbib rahvuspargi territooriumi horisontaalsuunas üks eesti olulisemaid murdepiire - kahe peamurde, kirderannikumurde ja põhjaeesti murde vaheline rajajoon.

Kuusalus on juba mitu inimpõlve kõneldud rannikumurret üksnes äärmistes rannakülades, kusjuures neistki osa (Andineeme, Tsitre, Pudisoo, Pedašpea, Hara, Loksa, Kasispea, Vihasoo) on juba keskmurdelised, samuti nagu Kadrina rannakülad Eru ja Tammisspea. Haljala Käsmu ja Laheküla juurest nihkus murdepiir enam sisemaale, nõnda et Sagadi, Vihula ja Karula ümbruses on mäletatavasti varem valitsenud rannikupärane kõnepruuk, kuna end. Aaspere vald on ikka olnud keskmurdeline. Tänapäeval on ühiskeelestumine hoogsalt levimas niihästi rannakülades kui ka Kuusalu, Haljala ja Kadrina Ilumäe sisemaakülades, kus veel hiljuti kõneldi kirderannikumurdeliste sugemetega põhjaeesti keskmurret.

Kõige vanapärasemal ja ühtlasi soomelähedasemal kujul on tänini säilinud Kuusalu Kõnnu ranna (Suurpea, Pärಿಸpea, Viinistu, Turbuneeme küla) murrak, kuna Kolga ranna (Kolga- ja Kiiu-Aabla, Leesi, Tammistu, Juminda, Virve, Tapurla) keelepruuk on juba kõikuvam ning peegeldab tugevamat põhjaeesti keskmurde ja ühiskeele mõju.

Et meie põhjarandadel kõneldud murre erineb niihästi oma häälikulise kui ka vormilise ehituse poolest tunduvalt põhjaeesti murdest ja eesti ühiskeelest, on ehk asjakohane esitada siin-

kohal järgneva paremaks mõistmiseks Lahemaa piirkonna rannikumurde tähtsamad erijooned.

Astmevahelduslike sõnade nõrgaastmelistes vormides on sulghäälik sageli kadunud (*pada* om. *paa*, *sada* om. *saa*, *sadu* om. *sau*, *koda* om. *kua*, *soda* om. *sua* 'sõda : sõja', *jälg* om. *jäle*, *külg* om. *küli*). Kaugemal sõnas asendab sulghäälikut sageli *j* või vokaalide vahele tekkinud silbipiir (*ale* om. *aleja*, *mage* om. *mageja*, mitm. os. *mageçi*, *keväjäll* 'kevadell', *ostajess* 'ostes', *kauplejess*, *peksäess*, *vahtiess*).

Esineb järjekindel kaksiksulghääliku vaheldus üksiksulghäälikuga (*kukk* om. *kugu*, *tükk* om. *tügü*, *rigas* om. *rikka*, /uost/ *ragendama* 'rakendama', *näpp* : /oda/ *näbist* '/võta/ *näpust*', *rip-puma* : *ribun*, *obetama* : *obedan* 'õpetama : õpetan', *jättämä* : *jädän*, *kott* om. *kodi*, *radas* om. *ratta*, *jou/gas* om. *-ka*, *madali/k* om. *-gu*, *saama/du* om. *-tuma*, *avitama* : *ei avida*).

Teatud sõnaesineb pika täishääliku asemel ühend *n(t)s* : *nn* (*küns* om. *künne* 'küüs : küüne', *läns* om. *länne* 'lääs : lääne', *mantsigas* 'maasikas'). Järgarvsõnade kolmas, neljas käänamisel ilmneb *n(n)* (*kolman(n)e* 'kolmanda', *neljän(n)e* 'neljanda').

Murdeomane on *u-lõpuline* kaksiktäishäälik sõnaesine, nagu *kaul* 'kael', *taul* 'tael', *naurama* 'naerma', *neul* ~ *nuel* 'nõel', *seul* ~ *suel* 'sõel' jmt.

st-ühend on assimileerunud *ss-iks* tegusõnavormides, nagu *juossa* 'joosta, joostakse', *juossess* 'joostes', *lassa* 'lasta, lastakse', *pessä* 'pesta, pestakse', *toussess* 'tõustes'.

Kuusalu Kõnnu ranna murraku erijooneks on sõnaalgulise *h* hääldamine (*hingemä* 'hingama', *huoledu* 'hooletu', *hüä* 'hea',

heis 'õis', *huss*, *huimane*), mida mõnikümmend aastat tagasi võis kuulda ka Kolga ranna küla des.

Oluliselt erinev lähematest põhj aeesti murrakutest on täishäälikute esinemus. r-hääliku ees ei ole toimunud e muutumist ä-ks (merk 'märk', (h)erkämä, perä, perimä, verä), e-lised on sõnad *menemä* 'minema', *nenä*.

õ-häälik puudub murdes sootuks, selle asemel esineb sõnute e, o, a, u, nooremail ka ö (ehtu, kelbama, metlema, peld, verk, tembama, neu, leug, ode om. ue, ong, korge, kova, lohkema, polema, soõtama, soudama, tousema, lang, sana, tuendama, numm), pika õõ asemel ie, ue (miek ~ muek, miet ~ muet, vieras). e-lised on sõnad, nagu *etsimä* 'otsima', *kerd* om. *kerra*, *kerraldama*, oi-diftongiga *toine* 'teine'.

Pika ee, oo, õõ asemel on kaksiktäishäälik $\bar{}$ nagu keskmurde põhjaosaski (*mies* om. *mihe*, *kiema*, *luom*, *tuoma*, *tüö*, *üö*). Lisaks sellele on ie-lised tegusõnad *tiedämä* 'teadma' *javiemä* 'viima', *üö-line müömä* 'müüma'. Tegusõnade *löömä*, *süömä* lihtminevik on *öi-line* (*löin* 'lõin', *söin*).

i-lõpuline diftong on enamasti püsinud (*aig* 'aeg', *kaibama*, *lainama*, *praiga*, *päiv*, *poig*). Kuusalupõhjarandade murrakus esinevad ka ü-lõpulised diftongid (*löödämä* 'leidma', *lõul* 'leil', *näütämä* 'näitama', *täüs(s)* 'täis').

Vokaalharmooniaseadus on järjekindlalt säilinud ainult Kuusalu põhjarandade murrakus (*pesä*, *terä*, *pidämä*, *nägümä* 'paistma, näha olema', *küsümä*, *sügüsüll* 'sügisel'), mujal on see kadunud nagu keskmurdeski ning kaugemal sõnas esinevad ainult tagavokaalid. Tagavokaalseteks on Kuusalu rannamurrakus muutunud sõnad *eksuma* 'eksima', *venuma* 'venima'.

gi-liite ette on tihtipeale sügenenud vahevokaal *i* (*ei õl-digi* 'ei olnudki', *oliigi* 'oligi', *ei mendigi* 'ei läinudki', *mingestigi* 'millestki', *ei saanedigi* 'ei saanudki', *ennemäldigi* 'ennemaltki', *sieligi* 'sealgi' jts.).

Eesti keelele omane täishäälikute sisekadu on enamasti toimumata, s.t. teise silbi vokaal on harilikult säilinud (*haldijas*, (*h*)*irmus* om. (*h*)*irmusa*, *ihnusavoitu*, *jalgasi*, *tüttäred*, *samalane* 'samblane', *suomelane*, *laulaja*, *laskema*, *paistuma*, *tahuma*).

Kuusalu põhjarandade murrakule tunnuslikud on *kane-*, *käne-* ja *mane-*, *mäne-*liitelised omadussõnad (lühikäne 'lühikene', *ohukane* 'õhukene', *pisuka(ne)*, *vä(h)ikä(ne)*, *alumane* 'alumine', *esimäne*, *ülimäne* 'ülemine').

Mitmeti erinäoline on rannikumurde vormiline ehitus. Esineb rohkesti *i*-mitmust (/läks/ *muile maile*, *pikkist laudust*, *kuuskil* 'kuuskedel', *luomile*), Kuusalu põhjarandadel ka *je*-mitmust (*kaluje* /ulgass/, *kivije* ~ *kivie* /vahel/, /suurteks/ *pühijeks*, *purjije* 'purjede' /abil/, /vasta/ *silmie*, *vanemie* /kaassass/ 'vanematega', *verkujega* ~ *verku₂ega*, /üle/ *haudu₂e*, *rüsä₂ell*).

Pikemate sõnade ainsuse osastav on lõputa (/täänd/ *jumala*, /palju/ *nurina*, /kaks/ *viletsä*, /seitse/ *kasuka*). Põhjaeesti murdest väga erinev on mitmuse osastav (*heini*, *leibi*, *tuori mu₂ni*, *nimi*, *regi*, *vanu riidi*, *sibuli*, *siguri*, (*h*)*ülgi* ~ (*h*)*ülge*, *kammilu* 'lestakalu', *rebalu* 'räbalaid', *abu silku* 'hapusid silke', *haigei* 'haigeid' /kohti/, *ilgei* /sanu/ 'inetu₂ia sõnu', *kangei* ~ *kangi* /inimisi/, *katkisi* (*h*)*amba*, /palju/ *porsa* 'põrsaid', *vanu saapa*).

Vanale murdele iseloomulike lühikeste sisseütlevate (/tule/ abi 'appi', /ukse/ ede 'ette', /pane/ kogu 'kokku', /tule/ tuba 'tuppa', /kukkus/ vede 'vette', mere 'merre', käde 'kätte', sise 'sisse' jts.) asemele on keskmurdest kõikidesse sõnatüüpidesse levimas sse-lõpp (külässe, meresse, ahjusse, saunasse, /pane/ suolasse jts.).

Seesütleva lõpul on pikk -ss (paadiss siess, riass 'reas', kodiss 'kotis', lobuss 'lõpus', kauplemass, magamass, kuulless 'kuuldes', tulless, ujujess 'ujudes'), ka inessiivsete adverbi- de lõpus (uobiss 'hoopis', kimbuss).

Alalütleva lõpul on harilikult -ll (sel ajall, päiväll, ühel keväjäll 'kevadell', toisel uomigull 'teisel hommikul', pidujell 'pidudel', ligemäll), mis kaasrõhulise silbi järel esi- neb ka Kuusalu maamurrakus.

Alaltütlev on murdepäraselt ld-lõpuline (ald, igäld puold, kaugemald, onnetumald).

Aeg-ajalt kohtab vanematüübilist kaasaütlevat (mihe kaa- sass, toiste kaasass).

Kasutusel on arvsõna ja viisiütleva ühend (/olimme/ kahe mihe, kolme pere).

Keskvärre on mb-lõpuline, millele algupärasest kinnises sil- bis vastab m ~ mm (paremb om. parema os. paremba, vähemb om. vä- hemä mitm. os. vähembi, tugevamb om. tugevamma os. tugevamba).

Esimese ja teise isiku asesõna mitmus on meie ~ mei, teie ~ tei. Kolmanda isiku asesõna on ainsuses tämä ~ tä os. tädä, mitm. nämäd om. neie os. neid. Kuusalu põhjarandade vanas mur- rakus on näitava asesõna sie omastav sen, osastav sidä (mujal om. sene, os. sedä ~ seda), alalütlev selle, kaasaütlev sengä,

mitm. *nie* om. *neie*. Küsiva asesõna *ken* ~ *kes* omastav on *kene*, alaleütlev *kelle*. Asesõna *mes* omastav on *minne*.

Tegusõna oleviku ja lihtmineviku 1. pöörde lõpp on *-mme* (*saamme, lasemme, lähämme ~ lähmme, saimme, panimme, magasimme*), mis kaasrõhulise silbi järel esineb ka Kuusalu maamurrakus. Kindla kõneviisi oleviku 3. pööre on alati tugevas astmes (*tegeb : tegeväd 'teeb : teevad', laskeb : laskevad, lähteb : lähteväd, tilkub : tilkuvad*), ainsuse 3. pööre on Kuusalu vanimas murrakus täishäälikuga lõppev (*tämä lähte 'tema läheb', pääse, tege, avita*).

Esineb rohkesti *i*-minevikku (*ain : aimme 'ajasin : ajasime', luin 'lugesin', näin 'nägin', teite 'tegite', arvid 'arvasid', kardin 'kartsin', jädid 'jätsid', odin : odimme 'võtsin : võtsime', /käämä : / kävid 'käisid', metlin 'mõtlesin', /toised/ ütliid 'ütlesid', tahid 'tahtsid', naurid 'naersid', kasvid 'kasvasid', uodid 'ootasid', obedin 'õpetasin', lobedid 'lõpetasid'*), mille kõrval kasutatakse ka *si*-minevikku (*kartasin, (v)ottasin, tundesin, tostasimme*). *i*-mineviku ainsuse 3. pööre on vanimas murdes lõputa või *i*-lõpuline (*joi 'jõi', toi 'tõi', mõi 'müüs', vei 'viis', kävi 'käis', lugi 'luges', ans 'andis', hois 'hoidis', jous 'jõudis', kiers 'keeras', püüs 'püüdis', sous 'sõudis', ties 'teadis', tous 'tõusis', juoks 'jooksis', kuul(s) 'kuulis', kaut 'kaotas', lask 'laskis', maks 'maksis', niit 'niitis', ott 'võttis', soit 'sõitis', taht 'tahtis', tapp 'tappis', avit 'aitas', kergit 'kergitas', rabut 'raputas', tuend 'tõendas', mettel 'mõtles', üttel 'ütles, vaitel 'vaidles'*).

Kuusalu murrakus pöördub eitusverb olevikus (*mina ein laula, sina eid (~ eit) anna, tämä ei tule, mei e(i)mme muuda,*

tei eite ~ ette mene, nãmãd eid ~ eivad andaned).

Tingiv kõneviis on (i)s(i)-tunnuseline (mina olisin 'oleksin', tã sais, /kellad/ lõis 'lõöksid', tã magas, panis, pidãs 'peaks', /et tuli ärä ei/ kustus).

Käskiv kõneviis on ga- ~ ka-, gã- ~ kõ-lõpuline (ärgã men-gã 'äрге minge', tulga, ärgã tehkã, avitaga, kierdãgã 'keera-ke').

Umbisikulise tegumoe kindla kõneviisi olevik on lõputa (lue-da 'loetakse', lüüã 'lüüakse', lassa 'lastakse', panna 'pannakse', korjãda 'korjatakse', jaudedã 'jaotatakse', nimidedã 'nimetatakse'), mida leidub ka Kuusalu maamurrakus. Umbisikulise tegumoe vormides on sageli toimunud häälikumuutus a > e (anne-tud 'antud', hagati ~ ageti 'hakati', hagatud ~ agetud 'hakatud', joueti 'jõuti', ei lõuedã : lõuetud 'ei leita : leitud', noueda 'nõutakse', (h)üüeti, kiereti, souetud, uodetud).

da-tegevusnimes on ülekaalus pikemad vormid (maksada, niitãdã, ostada, seisuda 'seista', soudada, tappada). Põhjaeesti murrete omast erinev on nn. koonõeliste verbide infinitiiv (hingedã 'hingata', hüppãdã, kierdãdã 'keerata', kiusada, näütã(dã), uotada, pilkada, tembada 'tõmmata', tostada jts.). ele-verbide tegevusnimi on lla- ~ llã-lõpuline (kuulla 'kuulda', üõllã, om-mella, rabella, riellã).

Erinevalt kõigist teistest eesti murretest kõãndub nud-kesksõna kirderannikumurdes nagu soome keeleski nihãsti ainsuses kui mitmuses (juõbund 'joobnud' om. juõbun(n)e /pããgã/, mitm. os. juõbunni /mihi/, old : olled, tulã : tulled, /oli/ üeld : /mihed/ üelled, mend : menned, kõãnd : kõãn(n)ed, ei last 'lasknud' : /ussid/ lassed 'lasknud' /ringiradast/, /kui mihed

üles/ toussed 'tõusnud', /linnud/ ujunud, /mei ei ole/ pruvi-
ned, /poissid/ nauranned 'naernud', taht ~ tahtund : tahtun-
ned). Murdeomased on kesksõnad nähnd ~ näht 'näinud', tehnd ~
teht : /eks tei/ tehned 'teinud'.

Tekstiraamatusse "Lahemaa lugusid" valitud jutud, pajatu-
sed ja lühilookesed esindavad meie päevini ulatunud vanemat mur-
dekeelt. Valdav osa ainekust pärineb Kuusalu Kolga ja Kõnnu
ranna küladest, kajastades sealset rannarahva võrratut jutusta-
misoskust, vaimuteravust ja huumorimeelt. Kirjapanijateks on
enamal juhul olnud Emakeele Seltsi kohalikud kaastöölised, tee-
nelised murdekogujad Õilme Aasmaa, Edgar Lilhein ja Evald Lind-
ström. Paljude lugude puhul on nad olnud ise keelejuhiks, rääki-
nud palad helilindile, kust need on litereerinud selle kogumiku
koostaja. Mõningad valimikku võetud lood on üles kirjutatud oma-
aegsete Emakeele Seltsi murdestipendiaatide või Keele ja Kirjan-
duse Instituudi murdeuurijate poolt.

Kahjuks ei ole Haljala randade juturepertuaari talletamas
olnud kohalikke kirjasaatjaid ning magnetofonide ajastu saabus-
des oli murdekõnelejaid seal juba liiga kasinaks jäänud, mis-
tõttu ka valikuvõimalus sealt on olnud sootuks tagasihoidlik.
Haljala palades on vanad murdejooned põimunud uuemate keelendi-
tega, mis näiteks Käsmu juttudes on juba tuntavas ülekaalus.

Lahemaa keskmurdelistest murrakutes on samuti esitatud üks-
nes väheseid näiteid, sest enamik neilt aladelt kirja pandud
kuuldelisi tekste ja heliülesvõtteid pakub üksikasjalikke etno-
graafilisi või argielukirjeldusi, mida käesolevas tekstikogus on
aga välditud.

Tutvustagem lähemalt neid kolme Kuusalu murdekorrespondenti, kes paljude aastate vältel on igapäevaste tööde ja askelduste kõrvalt leidnud mahti oma kodumurde huviväärsusi jälgida ja kirja panna ning tänu kellele see mõnusaks lugemiseks mõeldud raamatuke "Lahemaa lugusid" teoks sai.

Õilme Aasmaa (neiuna Sandström) on sündinud 15.IV 1919. aastal Pärисpeal kaluriperes. Kuueklassilisele algkoolile järgnes aastane Harjumaa Kalaasjanduse Täienduskool, ent seejärel tuli pikemat aega leiba teenida teenijatüdrukuna maakülades ja mitmete ametimeeste kodudes, kuni abiellumine viis ta taluperenaiseks Kolgakülla. Kuigi Õ. Aasmaa on suurema osa elust asunud rannast eemal ning tavakeelena kasutab ühiskeelt, on ta säilitanud suhteliselt hea kodumurde oskuse.

Murdekogumist alustas Õ. Aasmaa 1964. aastal. Peamiseks keelejuhiks on talle olnud ema Madleena Sandström (neiuna Kalholm), sündinud 12. IV 1879 Viinistul, surnud 13. II 1977. Ema vanemad olid mõlemad Viinistu inimesi, varakult surnud isa oli kalur ja ühtlasi mõisakangur. M.S. õppis kolm aastat Pärисpea külakoolis ning ühe talve kord nädalas nn. vahekoolis. Noorest saadik oli ta kalur ja kalasoolaja, käis mitmel suvel püügil Soome randadel ja jätkas kalurina ka peale abiellumist pärисpealase Priidik Sandströmiga. M.S. oli oskuslik jutustaja ja hea murdevaldaja, kuigi vestluspartnerist olenevalt oli võimeline rääkima ka ühiskeelt.

Õ. Aasmaa murdekogud sisaldavad 2028 lk. murdetekste ja murdekeelseid kirjeldusi ning 8994 sedelit sõnavara, koha- ja hüüdnimesid. Koos oma emaga on ta korduvalt osalenud Pärисpea murraku helilindistamises. Kokku on neilt heliülesvõtteid umbes 9 t. kestuses.

Edgar Lilhein on sündinud 21. III 1916. aastal Viinistul Vanaõue peres, kus on kogu elu ka elanud. Ta pärineb kohalikust põlisperekonnast, kelle esivanemaid teatakse kuus-seitse põlve tagasi ning kus peeti au sees vanu rahvakombeid ja pärimusi. Ema Katta Lilhein (neiuna Varma), sündinud 26. I 1876, surnud 24. IX 1966, oli järjekindlat vana rannamurrakut kõnelev suurepärase keelejuht, keda korduvalt kasutasid nii murde- kui rahvaluuleuurijad. Kooliharidust oli ta saanud poolteist talve Pärисpea külakoolis, sest kehvikkaluri pere liikmena tuli noorpõlvest alates võtta aerud pihku. Viisteist suve oli ta Soome randadel kalu püüdnud ja rookimas. Abiellus kohaliku mere- ja kalamehe Jüri Lilheiniga, kellega kasvasid üles kuus last. Murdejuhiks on olnud ka Katta vend Hindrek Varma, kellelt praeguseski raamatus leidub üks pala. E. Lilheini isapoolne onu Samuel Lilhein oli M. J. Eiseni ustavaid kirjasaatjaid, onupoeg Richard taas G. Vilbaste kaastöölisi.

E. Lilhein sai oma koolihariduse Viinistu algkoolis ja Harjumaa Kalaasjanduse Täienduskooli õhtukursustel. Ta on kodukülas olnud kalur, kalasuitsetaja, paadimeister jne., ühtlasi mitmekülgsete huvidega kodu-uuriija, Viinistu koduloomuuseumi asutaja, kohalike olude ja rahvaloomingu põhjalik tundja, vanapärase murdekeele üks paremaid valdajaid. Tema kaastöö Emakeele Seltsile, mis algas 1959. aastal, on mahuldasa küll suhteliselt tagasihoidlik - 216 lk. murdejutte, 3200 sedelit sõnavara ja koanimesid -, ent tal on suuri teeneid mitmete murdeekspeditsioonide usaldusväärse abimehena sobivate keelejuhtide leidmisel ja küsitlemisel. Väärtuslikke andmeid temalt endalt kui parimalt

kohalikult murdejuhilt on talletanud nii eesti murdeuurijad kui ka Soome keeleteadlane prof. S. Suhonen (sealhulgas heliülesvõtteid kokku ligi veerandsaja tunni kestuses).

Suurema osa käesoleva raamatu murdepaladest (nr. 3 - 125) on üles kirjutanud või magnetlindile rääkinud Evald Lindström Tammistu külast. Ta on sündinud Kuusalu läänerannal Salmistul, kust pärineb mitmendat põlve tema isapoolne liin. Poeg oli alles poolteiseaastane, kui vanemad asusid ema sünnikodusse Tammistu külla, ning kolmeaastane, kui isa Kristjan suri. Poiss kasvas vana-isa Mart Koka (1862 - 1946) majas, kes ise oli Kaberneeme mehi. Emaema Miina (neiuna Kempmann, 1867 - 1941), tuntud jutustaja ja rahvatantsude oskaja, pärines neeme tipust Jumindakülast. E. Lindström on lõpetanud Leesi 6-klassilise algkooli ja samuti täiendanud end rannakülades populaarsetel Harjumaa Kalaasjanduse Täienduskooli õhtukursustel. Seejärel pidas ta kaluriametit, millest oli sunnitud loobuma 1950. aastal tekkinud invaliidsuse tõttu. Hiljem oli ta mõnda aega kalasadama valvur, laohoidja, valmistas kaluritele püüniseid jne. Vallaliseks jäänuna elas ta palju aastaid koos oma ema Emiliega (1896 - 1963).

Koolipõlvest alates on E. Lindström teinud kaastööd G. Vilbastele, kellele ta kogus rahvapäraseid taime- ja kohanimesid, murdesõnu ja muid keeleandmeid. Osa tema poolt G. Vilbastele saadetud murdelugudest on avaldatud 1957. aastal ilmunud Emakeele Seltsi korrespondentide murdetekstide valimikus "Pajatusi põhjarannikult". Esmane kontakt seltsiga sõlmus tal 1953. aastal, viljakas koostöö algas 1974. aastal. E. Lindström tunneb sügavuti Kolga ranna juturepertuaari, rahvapärimusi ja oma kodumurrakut. Ta on ehedas vanas murrakus üles kirjutanud silmapaistva

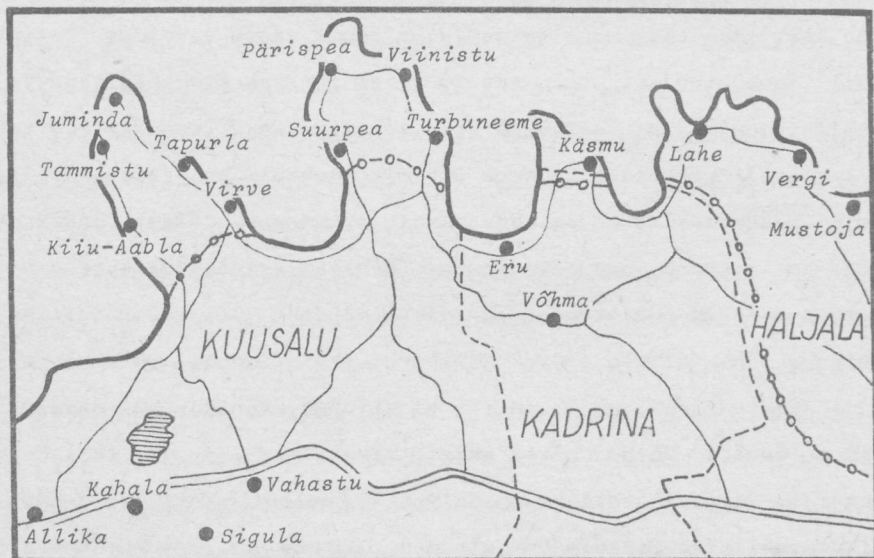
hulga rahvajutte ja nn. lorbatsilugusid, koostanud üksikasjalikke etnograafilisi kirjeldusi siinsest rannaelust, kalapüügist ja meresõidust ("Tammistu küla elu-olu", "Randlane ja meri" I - III), kokku 1357 lk., lisaks loovutanud ES-i arhiivi murdesõnavara, vanasõnu, kõnekäände, mõistatusi jm. 7446 sedelit. Olulise osa kirjapanust on ta heas murdekeeles rääkinud ka helilindile, kokku umbes 15 tunni kestuses. Mõned tema lood leiduvad 1986. aastal tehtud heliplaadil "Eesti murdepalu. Kirderannikumurre" I.

Tekstivalimikus "Lahemaa lugusid" esitatavate murdepalade enamik on üles kirjutatud lihtsamal, nn. korrespondentide märkimisviisis, elukutseliste murdeuurijate kirjapanekud teaduslikus foneetilises transkriptsioonis. Raamatus on kõik lood taandatud lihtsustatud märkimisviisile. Kirderannikumurdelistes tekstides on häälikute kvantiteet tähistamata, sest murdes puudub eesti keelele omane teise ja kolmanda välte vaheldus. Olgu küll tähendatud, et kuulmismulje järgi on vastavad häälikud ja häälikuühendid (*sen metsä ja sidä metsä, suured linnad ja suurde linna(ss)*) pikkuselt ligemad pigem kolmandale kui teisele vältele. Keskmurdelistes palades märgib kolmandat välde rõhumärksõna ees (*`kümne `aastane, `teisi `kohta*). Kaashäälikute peenendus kuusalu põhjarandade murrakus puudub. Kui see tekstides esineb, tähistab peenendust kriipsuke tähe kohal või kõrval (*`ot'sima, `pañdi, säñk*). Niihästi siinses ranniku- kui maamurdes esineva *ng*-ühendi nõrka astet märgitakse *ŋŋ*-iga (*kaŋŋas, taŋŋid*). Häirivamatele ebamurdelistele keelenditele Kuusalu rannikumurdelistes palades on sulgudes lühendi *mp*. (= murdepäraselt) järel toodud murdeomane vaste, kuna teiste paikkondade tekstides on sellest loobutud. Koostajapoolsed lisandused on

nurksulgude vahel harilikus kirjas. Murdesõnade ja mõnede sa-
gedamini esinevate vormide seletus leidub tekstidele järgnevas
sõnastikus. Teksti(de) alguses ülal paremal seisab jutustaja ni-
mi ja sünniaasta, iga pala lõpul viide säilitusühikule Keele ja
Kirjanduse Instituudi murdearhiivis, kust keelenäide valitud,
samuti tuuakse aastaarv, mil lugu kirja pandud.

Olgu lõpuks öeldud kiidusõnad Leidi Veskisele, nende lugu-
de käsikirja hoolsale puhtaskirjutajale. Eriline tänu kuulub
Eevi Rossile, raamatu heatahtlikule toimetajale. Lõpmata suur
aitäh aga kogu Lahemaa rahvale, nende juttude tegelikule omani-
kule!

Mari Must

Murdejuttude üleskirjutamise kohad

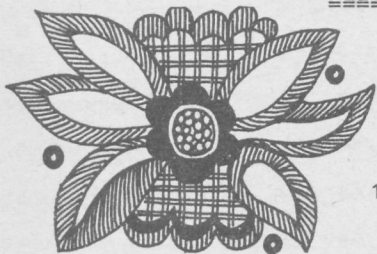
--- kihelkonna piir

-o-o- kirderanniku ja keskmurde piir

A. K I R D E R A N N I K U M U R R E

1. K u u s a l u m u r r a k

Kiu-Aabla küla

Katti Kronström, sünd. umb. 1866.

1. Pulmad

Pulmad tehti vanasti kahel pool. Peiu kodund läksid pulmalised pruudi kuo. Pruudi pool olid vastaottajad ka. Verävil küsüti passi. Pass oli viinapudel, mis kakaasass oli ja ärdä klaariti. Sis lasti oue tulla. Vade pruut oli peiduss, talvel saunass, suvel aittas (inap. aidass). Uks oli vahelt kinni. Peiupuolised laulid ukse taga väljdspuol, pruudipuolised siespuol. Peiupuolistel pidi osavamb laulaja olema, et uks lahti saadi. Kui uks lahti tehti, sis kaasanaine pani kirjud paulad kaula neile. Isamihe naine pani pruudile kiedi kaula, rublatükk küliss, ise vel üttel: "Iesus siunaku oma lehmukest, vieras kelluke kaulass." Sis tuodi pruudi vend, miek oli käess, pauladküliss, kes pruudi lauda talut. Peikmies oli laua taga peiupoistega. Torupillimies oli pruudi venna ies, mängis pilliga: tule tule tule tule neiu, meie peiu juure! Sis viedi pruut lauda ja akkati süö-

mä. Ehtu tanssivad viel ja peiupoisid oiskavad: "Opp oissa, pruudi pulmad prisked!"

Toisel ehtul lähteväd kaik pulmalised peikmihe kuo. Siel on jälle vastaottajad. Veräväl on jälle passi küsümine, lassa* püssü ka. Kui saab pass klaaritud, sis lassa sise. Peikmihe puolised laulavad:

Tere tere kaasukane,
kus te kaua viibisite,
juba me ammu uotasimme,
kulpi kieneb** kattilasse,
liha liemesse laguneb.

Juba me seime (mp. söime) seitse kerda,
kugud laulid kuusi kerda,
viinad joime viisi kerda.
Kas oli obu väsünnüd,
vai oli regi lagunend,
vai oli peigu juppastand,
vai oli pergel peiupoissi,
vai oli santi saajanaine?

Pruudipuolised vasta:

Ei me tülled süömä peräst,
ega tülled juoma peräst.
Ma tulim ode saatamaie,
ue kohta vaatamaie.
Üks oli kamber kattuksetta,
toine aita akkunatta.

* lastakse; ** vist keeb,

Nüüd lähevad aita pruuti linutama. Kaasanaine etsib venna, sis andab mütsü pruudi venna käde ja vend paneb sis mütsü pruudi pähe. Sis tuob toise venna ja andab tämä käde polle. Vend paneb polle ede. Korvasnaine ehk kaasanaine vahib, et poll on katki ja ütleb, et poll tahtob lappida. Sis panna raha pollele labiks. Sis kutsub kaasanaine isamihe, tämäl on ka miek käes ja paulad küliss. Nüüd ottab isamies nuoriku käekorva ja torupillimies lähteb kaige iel. Ja sis isamies talutab nuoriku ja kaasanaine ja pruuttütrigud lähevad nuoriku järel. Peikmies on peiu-poistega laua taga. Peikmies touseb üles ja poisid ka ja tulevad pruudi puole vasta. Sis süöväd ja tanssivad.

Peiupoisid piilusid pruuttütrikuje järel, kuhu tütrigud magama, poisid ka. Uomiku tuleb järelperimine, kus keski üömajal oli. Sis tuli kohtu muistamine. Kohtumuistajal oliä luuaverud prilliks, kapsaraud kirjatempliks. Kes seltsis ei maganed, se muisteti süüaluseks. Tehti puubused lina lougust ehk puuleikamise pugist. Obuse pääks pandi vana saabas, eini ede ka. Süüalused selgä soidulle.

Pääle lounat tuli andejagamine. Kaasanaine kutsus pruudi venna, pani aidast andevakk olale, tämä toi tuba. Peikmies ja pruut istusid laua taga. Kaasanaine istus ka, ott korvist väljä, ans^{*} isamihe käde, üttel, kelle tuleb anda. Ämm ja äi said kaige esimäseks. Peiupoisid toid nie, kelle anneti, juure. Sis peikmihe ued ja vennad, isamies ja isamihe naine. Peikmihele pandi ka andekimp ede. Sis said peiupoisid, tädiä ja onud jamuud peikmihe sugulased.

* andis,

Sis tuli rahaajamine. Lauale tuodi taltrik, rahavakk, ja pandi esimeseks üks suure numbriga raha. Sis ageti sinne tuoma toisi, kes pidid raha panema. Kes raha toi, selle anti (mp. an-neti) viina. Neid mielidetti aiva viinaga. Kes oli rigas, toi suure unniku. Peräst korjati raha kogo (mp. kogu) ja anti nuorepaari käde. Ehtul tanssiti ja sis olid pulmad otsas.

KKI MTK 37, 3-7 (1934).

Jakob Parkas, sünd. 1876.

2. Üks Soome reis

No siis sai siin viel, no ütleme kolmekümme aasta iest viel [Soomes] käidud (mp. käidud), neljakümme aasta iest sai käidud, aga siis ninda kavala neuga. Siit sai Tallina mendud, paadiga, olid kardulid paadiss siess. Ja siis noh, päivä sai olla paigal siel, Tallina Kalaranna sadamess. Ja siis ma läksin ehtu siis selle (mp. sen) piirivalve korduni vai selle klaarisin väljä. Ja otsekohe Suome pääle. Odin siel oma sen passi väljä, mes sinne samasse, noh et: "Kodu lähämme!" - "Mes siess on?" - "Suola last." Olid kardulid siess uopis (mp. uobiss). Ja sodur ei vah-tind, tämä ei tiand sedä ilma*, et meil sedävisi oli.

No ja siis mei kolme mihe olimme säl siis. Kohe ehtupanim-me menemä, kohe otsekohe sinne Elsinge pääle reit ja. Ja läksi-me niikaua kui üö läbi ja. Uomigu saimme juo maad käde, maad

* ilmaski,

paistusid ja, ja siis akkas vasta tuul vähä, juo siis akkasime luovima, ei siis enämb saand nii joutsald. Lounaks saimme Järvisaare. Siel ei ole ku kaks maja, kaks elänikku elüb siel saare pääl. Väike saar ja selge kalju kivi, ninda t sinne aidagi ei saand tehä, mutku siis lüüä puu pagusse augud ja panna postid püstü, kus oli old lehmä varju vai nindavisi. Selge kalju mägi on kohe.

No ja siis akkasimegi siel tellimä siel oliüks Uobergi nimeline oli sie suomelane ja sel oli poig Oskar ja. Et: "Meie tohi nüd linna mennä, meil ei ole midägi dokkumentti, minnegä meie enndst siel esitame, et meie ei saa, et Amina vahtmeistrid ja siel ottavad kinni meid. No et tulga nüüd tei omapaadiga, pane-me teie paati paneme kardulid kaik ja kraami, mes meil on ja." Siis läksime sinne sadamess, üüti Aminaks niisugune sise sadam oli. Siis paadid olid siel riass, oli sinne et mingisugune, et tuul sinne pääle ei käind (mp. känd).

Noh nie üüti virulased ehk siit meie ranna mihed, kaljasid ja jahid ja mes olid. Ja siis, noh mei ei saand siis nii vähämä mõeduga müä (mp. mieduga müüd), karduli, [tuli] uraga, portsuviisi müä. Nie olid niisugused jälle ülesostajad, kellele (mp. kelle) saimmed ärdä anda. Mei saimme küll odavama inna, aga no mei saimme kaubaks.

Ja sel päiväl sis aimme oma asjad siel korda (mp. kerda) ja ostsime (mp. ostime) kohvi omale, ostsime riisi omale, ostsime riiet, ostsime omale sield suola ja. Ja panime kaik paati, mes meil vaja on, tuletikku ka sai viel tuodud ja, ja pesu ja. Siis tulimme uuesti jälle tagasi sinne Järvisaare. Ja siis meie, i uolind sis sedä passi siel sise andagi midägi enämb kui siell tul-

liss siel, siel tuli siis näütäädä siel esteks, kui läkeimme sen suomlase paadiga, et on virulased. No ja siis tulimme tagasi ja.

No siis läks tuul vasta, siis olimme kolmpäädvä (mp. päädvä) tuulpius siel. Ja viimaks siis akkas juba kantima, akkasime voima tulla jälle kodu puole. Ja sie oli siin eina maarjapäädvä aeg ja vägeväks läks. Ja ei kannud (mp. kand) enämb täüt purjet väljä ja siis lastiss paat.

Jah aga siis meie juo nägimme Kokskeri tuld ja, Kokskeri akkas paistama, mes Pranli maa juuress se suur tuletorn, Pranli maast on kuus kilumietri siel iemal. Ja siis no kantis, vasta oli siit kagu tuul piasaigu. Ja nääd, ei saand enämb sedäkursi piädädä, kui vei meid enämb läände (mp. lände). Siis mei ikka (mp. ige) läksimme piidevint tuulless niikaua ku me saimme jaa jakannadimme väljä ka ja, et olis paati kergitänd, suola mere viskand. Jaa, no kannadamme väljä, saab mes saab. Aga siis mei kudagi selle (mp. sen) suure vaevaga saimme Pranlimaa luode, pohjapuole otsa saimme käde.

Jaa ja siis oli juba, jäimme juo sinne tuulevarju siel ja, puhkasimme siel ja. Ja siis tuul ans* järel ja akkasimme siel Luovima, enämb sie meresse vai lahe puole. Ninda et mei saimme Aksi. Ja siis mei olimme siel ja puhkasimme ja sedä väsimust ja siis ehtupuole päädvä, sie laupane päädvä oli. Siis juba tuul kantis enämb lounasse ja siis siel akkasimme tulema. Iluste tulimme siis kuo ja. Jaa oli ia onn kaa, ei trehvand piirivalveid olema nähä. Ja mei siis kohe silma pilk sai kaik kraam siel paadist väljä uetud ja, [kodurahvas] tulid vasta ka ja.

* andis.

Eina maarjabä aegu (mp. aigu) suured iili tuuled kävid ja kohe et oli üks irmus asi, et ega mei pääse enämb, et meil on ikka (mp. ige) surm samass siin. Jaa, kohutav lugu oli. Ja pääle sidä ma kohe ei ole enämb Suomess käintki (mp. kääntki), kui mei sen reisu viel kävimme.

KKI MT 353, 48 - 53 (1961).

Tammistu küla

Evald Lindström, sünd. 1915.

3. Tänu hea töö eest

Rannamies viend viljakodi veskile. Samal päivil aga pole kohe vuoru saand. Jättänd siis viljakodi sinne, et mölder sen toisel päivil läbi laskeb. Toisel-kolmanel päivil järel menness sai jahud käde. Tuond jahud kuo ja kodu kotti lahti tehess nähnd, et jahud olled viletsästi tehtud, old puoliku teri ja ka tervi teri ulgass. Siis mend möltri tänämä: "Olid sina üä mölder, tegid mulle üäd jahud, monel olid ige künned ärä, monel olid varbad ärä ja oige mies, kes oli onnega läbi tuld."

ES KT 281, 1 (1975).

4. Lapsel palju nimesid

Vanasti oli siin kandiss niisugune plaan, lastele pandi ige kaks nime, oli siis poisslaps vai piigalaps. Kerra old jälle peress varrud ja üks mies kutsutud ka sinne vaderiks. Mies tuld varrust kuo ja eit kohe perimä: "Mes siel siis ka oli, kas oli poigi vai tüttäri?" Mies vastand: "Ei mina tiie, kumbi neid oli!" Eit uuesti: "Mes siis nimeks pandi?" Mies vastand: "Nimed olid Juhan, Anna, Villem, Miina. Üks laps nägüs küll olema, aga nimi oli palju.

Mene sa tiie, kumb laps sie oli, poiss vai plikka!" No viimaks tuld väljä, et old pandud lapsele nimeks Johanna Villemiine.

ES KT 281, 1 - 2 / KKI MT 351, 2 (1975).

5. Imelikud nimed

Üks Liesi külä ämm oli nuomind oma miniä: "Panid oma pois-sile ullu ja ühe tähegä nime - en!" Mini siis selitänd: "Ei sie nimi ole ühe tähegä, on uobis kolme tähegä - Enn!"

Toisess peress old jälle piaaigu sama lugu. Plikkalapsele pandud nimeks Ellen. Pääle varru nuomind külämies lapse isa: "No oskasid panna lapsele imeligu lühükäse nime - el-en, mes nimi sie ka on, kas paremba enämb ei löüdänd?" Isa siis selitänd mihele nime: "On juo küll pikk nimi, koguni viis tähte siess." Siis vast saand külämies nimest oieti aru (mp. arvu) pääle.

ES KT 298, 215 - 216 (1982).

6. Raske nimi

Noh kerra old jälle varrud ja, siis vaderid kuoss ja. Ja siis tulled varrust ärä, eided omavahel siis jälle, küläeided jälle, kes varruss ei ole old, jälle akkand omavahelarutama, et noh et mes siis ka lapsele nimeks pandi. Kes siis varruss old, sie üöld jah et: "Ei mina sest aru (mp. arvu) saand. Järskü üks niisugune ärsäjüs kävi, et minule se oieti miele jäänd." - "Noh mes siis ige?" - "Jaa et minu kiel ka seda niisugust sana väljä

ei taibu üöllä!"

Noh siis viimaks tuld väljä, et oli pandud Ernst. Aga vanemad ei ole ka siis sen ristitud nime järel poissi üüdänd, siis Ärtsiks üüetud surmani kohe.

KKI MT 351, 3 - 4 (1975).

7. Küll naised teevad võid jälle

Üks Juminda mies mend toiste kaasass paadiga linna. Ottand siis voipüdüd kaasa, et turul nie maha müüd. Voist saand küll kohe lahti, aga viina imu old suur japand kogu voi raha akkama. Peräst paadiga tagasi tulless akkanned toised ädisemä: "Kudas sa siis kaik voiraha maha joid?" Mies vastand: "Küll naised tegeväd kodu void jälle!"

ES KT 281, 4 - 5 (1975).

8. Munad läksid lups-lupsadi

Vanasti oietud kana muni uolega. Ei neid ole raatsitud süüd, kaik munad oieti müümä jauks. Maal neid keski siin ei ostand. Munad viedi linna turule, et sais jälle neist kulu kobiku. Raha saamine oli jo vähäne old. Igäkerd ei old omal asja linna menuks, siis saadeti munad ja void toiste kaasass turule. Kes oige mies oli, maksas ausasti raha väljä, untrehtiasja ole ede tuld.

Liesi külässe Ternemele tuld kussagild maavallast mies oma perekonnaga elämä. Mies old üä muheja juäduga ja külänaised uskunned oma kogu korjatud munapaarid Terneme Jürka uoleks linna viidä.

Noh üäkäne küll, mies ottand naiste munad oma uoleks ja müönd kaik turul maha. Kuo tagasi tulless olled kohe naised platsis raha järel. Mies lajutand käsi ja ise ohkind aleja näügä: "Oh sina armuline aig kohe, ninda kuda Lasnamääst akkasin ala menemä, kaik munad panid üle vankri ädre aeva lups-lupsadi ja lups-lupsadi. Ei mina saand neid turule mitte ainustki."

Ei naised ole enämb Jürka uoleks muna viemist usaldand.

ES KT 281, 6 - 7 (1975).

9. Siga tahtis kõhurohtu

Ega sigu suvel ennemäld samate kinni pietud nagu praigasel ajal. Siad olid tanuvill terve päivä lahti. Ehtul lasti lauta ja anneti süömine ede, uomigul moni ans* enne lahti laskemist süüd, toised lasid siad väljä, etsigu omale ise mes löüdüb.

Eks kerra olid siad Passal pahandust tehned. Emä old ise kodund ärä, poissid menned ehtul randa verku kivistämä. Eks ole unestanned tua ukse truuvist kinni panematta. Siga saand tanuvald oue ja lahtisest uksest tuba. Siga löüdänd tuanurgast muna-korvi üles ja süend ja suuremb jagu lohkund kaik munad sodiks. Emä tuld kuo, siga saand malka omajagu, aga eks poistele ole tarvis ka naha pääle anda. Eit padavai randa! Eks onneks ole poissid lükkänd paati mere, kui eit suure lojuga kaldast ala juost. Poissid katsund, et saand ise paati ja rannast iemäl. Eit riitlend riitlemise viisi poistega ja vehkind suure kaikaga, luband naha pääle anda, miks poissid tua ust kinni ei pand.

* andis,

Poissid nauraned paadiss ja üks viel narritand päälekauba:
 "Emä, ärä ole kuri, sial oli koht aige, taht saada kohnu rohtu!"
 Oh sa lugu, kus eit siis vast oli süttünd, arind elmad kaula ja
 rinnuni meresse, et sais kohe poistele nahalise käde anda. Kuid
 oda näbist, poissid saaned paadiga iest menemä ja pääsid naha-
 lisest.

Lugu old ninda, eit oli vahel ise tuori munitarvitand, kuid
 poistele pole raatsind muni anda. Kui poissid olid sen üle nuri-
 send, siis üöld: "Ne koht valutab, odan vähä omale kohnu rohtu."
 Sendä siis poissid ka eite pilkaside, et siga tarvit ka kohuroh-
 tu.

ES KT 281, 9 - 11 (1975).

10. Pool kala

Tammistulä Jaani Jalmar old Järva-Jaani'ss laadal silku kaup-
 lemäss. Kaasass old ka vähä suitsu kammilu. Suitsukalu, kilu ja
 räimi müödi kümme kaupa ja kammilu tügü kaupa. Maamihed, kes ei
 old ennemb kammilu nähnd, ole usaldand ostada, aga siis üks oli
 omale ühe tahtund saada. Rannamies andand ja uotand, milla raha
 saab. Aga maamies uurind kammila üle ja ümber, viimaks küsünd:
 "Ma tahtsin ikka terve kala suada, sa annad mulle ainult puole
 kala.."^{*} Rannamies siis selitänd: "Terve sa said ja tuleb ka sen
 iest raha maksada." Eks kammilas ole toist plaani kui muud ka-
 lad, sendä siis maamine tiedä pidi saadud puolik olema.

ES KT 281, 11 - 12 (1975).

*
 otseses kõnes matkitakse põhjaesti keskmurret,

11. Kilud ja sipuskad

Eks Juminda mies ole tahtund maamini tüssädä, tahtund maamiestele sippusku kiluje pähä maña müüä. Vai siis maainimesed oiget vahet kilule räimele saand, kui katsuti kilu kohualust, kas on teräv, on kilu, kui kohualune nüri, oli räim. Sippuskad on jo samate väikäsed kui kiludki.

*Maamies uurind ostajess: "Kilu muodi teised, aga kõhualune nüri."** Rannamies vastand: "Kilud nühkivad kaik talvisel ajal vasta jäälage oma kohualused nüriks, sendä siis on neil kilujel ka nüri kohualune." Maamies jäänd uskuma, et sai kilud.

ES KT 281, 12 - 13 (1975).

12. Hapud silgud

Ablast Suugu vanamies oldä oma abu silku Jarvass kauplemass. Saandä oma rämpsüst kudagimuoti lahti. Toiste rannamiestega old kussagil maatalus üömajal, unes siis unitsend: "Sühüt-sühüt, sain abust silkujest lahti!"

*

Rannamihel mend suvel palavaga maal kauplejess silgud abuks. Keski neid enämb pole tahtund, kalland maantie kraavi toised. Eks maa kassid ole aisu pääle silguunnigu kallale asund. Rannamies vahtind ja kiitänd: "Süögä süögä nüüd tarbesa, küll uome sen iest juote pääle!"

ES KT 281, 13 - 15 (1975).

* otseses kõnes matkitakse põhjaeesti keskmurret,

13. Ämm ja minia

Poig tuond miniä majasse. Mini old aga niisugune tuliark, et oia ja kielä. Ämmä ole silmä otsasski saldind, tahtund kohe majast menemä ajada, lahti saada. Sendä siis pole süüä andand, tuld tehess last suitsu tuba, küll ämm suitsusse ja nälgå kõngeb. Aga ämm kannatand kaik kiusu väljä. Viimaks ei ole ka enämb süüä annetud, siis akkand laulama: "Ei sie suitsu sureda minda, taņņuputru sie tappab minda."

Eks mini kuuld sedä, et ämmä võib taņņuputru tappada, kus siis süötänd aeva igä päiv ämmä taņņuputrugä. Sais kudagi pergulisest lahti. Kuid ämm old onnelik, et akkas nüüd tarbeks süüä saama.

ES KT 281, 15 - 16 (1975).

14. Hülge õnnetus

Old kerra vanasti sügäv ja kova talv. Meri old üleni jääss ja maal suured lumeañned uonete räästeni. Jällegi Jumindal Sigurias juhtund, talvel pimejäss kuulund kojast suurmitsäjüs ninda ku olis meski asi langend. Mendud siis koda vahtima, ülge sirma-gilla koja permandul. Kus peremies perega onnelik, saab ülge risa süüä. Peremies kopsand ülgele nenä pääle, ülge kohe vagane. Uetud kohe nahk maha ja liha pada kiema — kaik olled onnega kuoss, saab ülge risa süüä!

Päivävalgel selgund, ülge tuld jääld kaldale ja rüömänd külasse. Enne olid jo maja kaduksed täüs kelbaga ja eks ülge ige

arvand ulviaugu olema sula augu jääss, kust arvas vette (mp. vede) saama. Ronis sise, esteks langes ulviaugust lakka, sieldede-si rüümäjess lagaotsild maha kua permandulle, kus peremies jau-le sai.

ES KT 281, 17 - 18 (1975).

15. Kuhu sai kopikas raha

Liesild Jaaguri Kustav old ninda ihnusavoitu mies. Kerra mend paadiga linna, old kalu, muni ja void viid. Ka toisi kaas-lasi old linna menemäss. Saadud siis linnass kaubast lahti ja ta-gasi kuo tulemass. Kustav akkand oma raha lugema, eks old jälle kobik vähemõ kodiss. Küll tämä arutand omale: "Kus sai kobik ra-ha, kus sai kobik raha?" Ise toksind rahakodiga vasta parrast. Kerraga turgatand akki miele: "Säh kuradile, ostin jo linnass kortli olut!" Sen ütlemise siess virutand käägä vasta paadi par-rast ja onnetumald, ninda et rahakott kuoss rahaga kääst lahti ja üle parda. Kargand küll paadi piidald üles ja katsund kraba-aa kodile järele. Kott vajund kogu rahaga pohja.

ES KT 281, 18 - 19 (1975).

16. Rasi Mardi jutte

Meriverihänd

Liesi küläss Rasil eläs üks vimpka mies. Tämäl old omal väi-käne jaht, minnega käünd Tallinna ja Narva vahet. Kerra old jäl-le Tallinna sadamass jahriga. Kodund viend menness linna värski

kalu, kaluje ulgass old meriärg. Mardil tuld üä neu, pand meri-ärjä pressendi ala ja ise rääkind, tämal on üks irmus elugas, praiga on sie küll vast väikäne poig, aga kui suureks kasvab, siis nieläb kahekuuse lapse kerraga ala. Rahvas old uvidettud ja tahtund tiedä, mes sen eluka nimi. Mart vastand: "Meriveri-änd."

Rahvas tahtund nähä saada, aga enne maksa vahtimise iest viis kobika. Kes siis oli maksand ja pressendi ala vahtind, muigand ja mend sanalausumatta menemä. Ninda tienind Mart meriärjä näütämisejä ulga raha.

Rasi Mart Narvas

Kerra old jälle Rasi Mart jahiga Narvass, viend sinne suola silku. Üks pätt tuond Mardile puuvilla palli. Mart maksand pädile napsuraha. Eks varsi pääle sedä tulled kardavoid Mardijahisti puuvilla palli etsimä, sest kustagild olla neid varastetud. Eks läbietsimisel löüetud puuvillapall jahist. Kardavoid küsümä: "Kust sen said?" Mart vastand: "Üks ampar toisen sie." Kardavoid üöld: "Kui sen mihe ärä tunned ja jahtimeie käde tuod, pääsed trahvist." Mart vastand: "Miks ma sedä ärä ei tunne, tunnen küll, aga kas tämä siis oiestab, et tämä sen palli varast." Kardavoid vastand: "Jädä sie meie mureks, näüdü aga messugune mies sie oli."

Eks Mart saand sillald siis ühe mihe käde, kohemihe juure: "Ole va üä mies, tule avida mulle silgu tünner jahist sillale vieretädä." Eks mies ole kohe neuss old ja pahä aimamatta abi tuld. Mart näütänd kohe kardavoidele: "Just sama mies sie oligi."

Mies tellima ja paluma: "Mina ei tiie midägi kurja tehnd olema."
 Mart üeld kardavoiidele: "Eks ma üeld, vai tämä sedä oiestab."
 Niimuoti langend ilmsüütä mies kardavoiide käde ja langend trah-
 vi ala.

Lõunaks bornholmis, õhtuks Londonis

Rasi Mart küttänd talvel ahju, eit old sel kerral vuodess aige. Mardi uoleks old siis ka keidukse tegemine. Tuond jo lihatügu pada, et saab kohe paa sütte pääle auduma. Sel ajal kui Mart ahjust süsi väljä tembas, oli kass mend ja koukand käbägä paast lihatügu permandulle. Mart nähnd sedä, arind kassilt turjast kin- ni ja virutand kuuma ahju. Kass kargand ahjust väljä ja tua uks juhtund lahti olema, uksest oue ja irmusa vaardiga mere jääle. Mart vahtind kassile järel ja ise otsustand: "Kui sen vaardiga edesi lähteb ja kursi ei muuda, siis on lounaks Bornholmis ja ehtuks Londoniss väljäss."

ES KT 281, 20 - 23 (1975).

Rasi Mart varjusurmas

Liesild Rasi Mart old oma eluaja suur vembumies. Oma sur- maga taht ka toistele vembu mängidä. Vaisie küll just tämä taht- mine oli. Kerra langend Mart maha, vahitud ja uodetud ige, ehk sievib üles. Aga Mart maass, enämb elumerki ei anna, surne, mes surne valmis. Pestud Mart ärä, pandud suririided selgä javiedud ouekambri lauduje pääle lesimä. Saab puusärgi, eks siis tosta puusärki.

Mart erkand üösel varjusurmast üles ja tuld tuukse taha kolistama. Naised erkand ja tuld ust lahti tegemä, Mart ukse taga. Oh kus siis ehmadettud, Mardi vaim ukse taga! Mart akkand riitlemä: "Mes kurat minuga tegite, kas ei tunne ärä, et ninda karjute ja leugate viel?" Mart eländ pääle sedä viel ulk aiga, ennegu peris surm mihe maha ott.

ES KT 298, 121 - 122 (1982).

17. Kõike, mida teed, seda tõrva

Isa kui eländ, obetand pojale: "Kaik, midä tied, sedä terva. Terv tegeb kaik poliseks." Poig pand isa sanad korva taha varuks. Emäl old vaja subikulpi. Poig meisterdänd kulbi valmis ja kasutand ka isalt saadud tarkust, tervand kulbi ärä. Siis vast selgund, kaiki sendä ei sünnü tervada:

ES KT 281, 29 - 30 (1975).

18. Kas mootoril on ka õiged tuurid

Tappurla miestel old esimäne suuremb muotorpaat, minnega linna vahet soidetud, inimesi ja ühttoist kraami, mes vaja tuua vai linna viä. Mihed old oma muotori pääle uhked.

Kerra jälle mendüd linna. Üks vend old siis rooliss (mp. ruuliss), toine old siis masinamiheks. Tie pääl kergitänd muotorimies kajudi luugi vaheld pää väljä ja küsünd: "No kuula, Valter, kas muotoril on ka õiged tuurid?" No Valter kiitand siis roolist (mp. ruulist) et: "Tuurid on õiged!" Muoturist muhelend:

"Porudamme siis edesi!"

Vähä aja peräst kergitänd uuesti pää kajudi luugist väljä ja küsünd: "Mes tuul ka on?" Keskinäljaammas vastand: "Läns kagust!" Sen sana pääle arvand vähä ja üeld: "Ei kurat, niisugust tuuld küll ole olemass."

ES KT 281, 30 - 31 / KKI MT 351, 26 - 27 (1975).

19. Tulen ülevalt

Siit rannamihed kävid alade oma püüetud silku Jarvass kauplemass. Rannast ma puole soites oli tie vastamäge, üöldi - lähen üles. Maald ranna puole tulless jälle alamäge, üöldi - tulen ala.

Üks rannamies tuld kerra jälle Jarvast ja Kuussalust läbi. Eks vana Kempmann*, Kuussalu papp, juhtund rannamihele vasta tulema. Tehnd mihega ka juttu ja küsünd: "Kus sa, armas mies, ka tuled?" - "Tulen üleväld!" Papp tahtund vähe miest sanast tembada ja üöld: "Kui sa üleväld tuled, mes siis ka vana jumal tegemä jäi?" Mies pole ka suu pääle langend ja andand vasta: "Jäi istuma ja arvama, pappisi on küll palju old, aga kennegi ole taeva tuld."

Ei ole enämb pabil aiga old juttu ajada, katsund et saand vehkat tehä.

ES KT 281, 31 - 32 (1975).

* Kentmann.

20. Maamehe kalasöömine

Liesi külässe Jaagurille tuld maamies, et rannast omal einäsilku viid. Old Jaaguri Kustavi tuttav, kus Kustav alade üö old. Uomigul tuodud siis paadi juurest sada kala, et saab maamies ja ka oma pere süüd. Kalad keidetud ärä ja pandud maamies süömä. Toised oma perest old viel paadi juuresse verku päästämäss, eks peräst süö siis, kui toised paadi juurest klaariks saavad.

Eks maamies ole pand nie keidetud kalad kaik nahka, arvo juo värsket sai. Peräst aga tuld nindasugune trall ja alin, maamies vieretänd endäst müöde maad, kohe vähi et surm tüöks^{*} liiast süömisest. Pikkepädle andand valud tagasi ja mend ige om kala portsuga kuo menemä.

Sest samast siis jäänd rahva suhu ütlemine liig süömise kohta: süöb ninda ku Jaaguri maamies kalu; viijerdäb maass ninda ku Jaaguri maamies peräst kalasüömist.

ES KT 281, 32 - 33 (1975)

21. Minul kuus kuldast poega

Künküläne oli kiitänd oma poigi: "Minul kuusi kuldast poega, vareksel viisi verist väntsü."

ES KT 281, 33 (1975).

* surm silma ees,

22. Too pea!

Jahimies mend püssügä metsä, ehk saib kametsävärsket. Ker-raga kuuld kisa: "Tuo pää, tuo pää, odan maha, odan maha!" Kus mihel kargand süä saapasääre ja padavai suure irmuga kuo. Rää-kinä siis oma ohtupäivi toiste miestele. Nie otsustand, karjuja oli raba kana.

ES KT 281, 33 - 34 (1975).

23. Hobuse tarkus

Juminda mies ostand talvel Juelehtme laadald Prangli mihe kääst omale obuse. Suvel pand obune siit Jumindald ujujess Prang-li menemä. Vähämaasse* mend maale puhkama, kus olled Kolga-Aab-la kalurid püügil. Mihed ottand obuse kinni ja tuoned obuse paa-diss Jumindalle. Ei Juminda mies ole tohtind enämb sedä uost pi-dädä, paneb jälle Prangli ujuma ja viimaks uppub tormise ilmaga. Mend ja müönd obuse laadal maha.

ES KT 281, 35 (1975).

24. Koera tarkus

Perepoig mend uomigul Juminda säärele lindu vaanima. Nää-ding old küll meress, aga old ka sula riekusi, kus linnud ujun- ned. Kuer mend ka kaasa. Louna riņņiss tuld kuer nuuksujess kuo, igäühe elmast vai püksüsäärest kinni ja aeva tirind ranna puole.

* Vähämaa 'üks Malusi saartest',

Pererahvas pand enne imeks, mes kueral viga, aga nähned, et poiga kuo ei ilmu, agetud arvama, ehk on midägi juhtund ja lastud siis kuera endäst juhtida. Kuer mend aeva ies kuni jääle ja jääaugule, kust poig sise vajund. Puss old viel augu äärel. Siis old selge, et poig on uppund. Ja süllä jagu old vett, kus mies pohjast üles naaratud.

ES KT 281, 36 - 37 (1975).

25. Kas sa naljast aru ei saa

Suvel old kerra oige tugev müristämine. Üksmies üeld: "Joudu sul on, müristäd ja kolistad ullu püörä, aga raha sul sendä ei ole!" Sen sana pääle käünd siel lau ligidal, kus mies varjul old, niisugune kova raksajus, et ehmatand kaik lauss varjul olijad. Mies akkand tellimä: "No noh, kas sa siis naljast ka aru ei saa!"

ES KT 281, 37 (1975).

26. On ikka kuradi lugu!

Virve mies mend kuussalust arsti oma aige naise juure tuoma. Arsti tienijä üeld mihele: "Arst on aige, ei oda kedägi vasta." Mies pole kohe ärä tuld, jäänd uotama. Vähä aja peräst tuld tienijä uuesti ütlemä: "Arst suri." Kus rannamies pand vanuma: "On ige kuradi lugu küll, mene aigele arsti tuoma ja arst sureb ise ärä!"

ES KT 281, 38 / KKI MT 351, 35 (1975).

27. Ema õpetus tütrele

Parajast kui pulmasaaja akkand peigmihe kuo soıtama, juost viel emä tüttärele verävälle järel ja obetand: "Kabustad-kaalid kuuma vede, uad-erned külmä vede!"

ES KT 281, 38 (1975).

28. Seale innarohtu

Üks Kuussalu mies old ädäss, emis ei tahu kudagi seltsi otta kuldi juure. Mend siis Kuussalu aptiiki ädä kaibama, rohtu saama, mes emiksele tuurid pääle panis. Aptiiker arvand ja arvand tükk aiga, mes ma annan, midägi sen kohta ei ole praiga anda. Andand siis südmäsuodat, ega sie paha tie, aga abi sest ka ei ole. Toisel kolmanel päivil tuld mies aptiikri tänämä: "Ole sina miheks, et ansid nii üäd rohtu. Kohe oli abi ja kävin toisega kuldi juuress."*

ES KT 281, 41 (1975).

29. Enam vargale ei lähe

Üks poiss oli küläss nuhtluseks, aeva käünd üösetel külä ounapuiss ouna vargal. Üks mies porutand poissile, kui sie parajasti jälle ounapuiss old, püssüst lahingu suola tahaotsa. Mies old peräst irmul, mene viel peränduse peräst kohtusse, et paugu tegin. Mend siiski Kuussalu arstile rädkimä, mes lugu juhtus üö-

* ei taha,

sel. Arst naurand: "Ärä karda, ei sie tämä elu oda ja kui siie tuleb, küll ma tämäld varguse imu väljä odan."

Eks poiss ole tuldkki arstile oma ädä kaibama. Arst pand poissi kohulla lauale ja akkand siis suola teri ja riide rebalu aavujest väljä kiskuma. Aavujele valand viel kangetrohtu pädle, mes üästi poissi karjuma pand. Arst muhelend omale ja kūsünd: "Kas ouni ottajess ka ninda karjusid?" Poiss toutand: "Enämb vargale ei lähe eluilmas!" Ja abi old, kogu eluajal pole toise oma külgi oma kätt sirutand.

ES KT 281, 41 - 42 (1975).

30. Leivad kui lambad karvased

Tammistu mihe uoleks jäänd leivätegu valmis tehä. Eit pand sääde, aga jäänd vahepääl aigeks ja mihe uoleks jäi siis ahi küt-tä ja leivad ahju panna. Mies tostand leiväd laualekerkimä, sel ajal, kui ahi küdes. Tuba old vilu voitu ja mies viskand lamba-nahkase kasuga üle leibiije, andab üdsti suoja. Peräst kui aig old leibi ahju panna ja kasukast ärä ottajess olid villa karvad kasuga külist kaik leibiije külgi akkand. Leiväd old ninda ku lambad karvased. Kus sedä nalja ja nauru oma peress ja tervess küläss kui kauaks ajaks!

ES KT 281, 43 (1975).

31. Purjevargus

Kevädel ja sügüsel käüdi ajuss, triivpuügil. Üösel oldi paa-diga vergurivi külless (mp. küliss) ja triivis paati kuoss ver-

gurivigä, mes kandist vuo juhtus olema. Oli ilus ilm, siis mihed magasid paadi põhjass rahuliguld kuni vedämise aigani.

Eks Liesild Terneme Annes vana vigurivänt, varastand purje masti külist, sel ajal kui mihed magasid. Uomigul kui mihed üles toussed*, nähned vast siis, et puri kadund. Vietud verguribi väljä ja akka Ulgmadala tagand souss randa tulema, seitse-kaheksa virsta maad. Purjess olis kerge vaevaga randa saand. Eks kirumist ja vandumist old küll, aga puri uotand juba sadamass vinna pääl mihi, kui mihed randa saand. Sai jälle toiste kulul nalja tehä.

ES KT 281, 44 (1975).

32. Kuuemastine laev

Kolga-Aabla mies vahtind paksu ilmaga mere pääl olless, ker-raga akkand läbi udu suur kuue mastiga laevpaistuma. Saand siis loppuks ligi, tuld väljä, sitta (mp. sida) pöürjäs jalad püstü vie pääl. Mies kiitänd sen pääle ise: "Küll aga udu suurendab kohe."

ES KT 281, 48 (1975).

33. Mis selle taelaga teenib

Siin old maavallast kustagi, siit Kolga tagand oldüks mies siis. No nagu ennemäld ei old tuletikku ja siis lüüdi tulerauast tuld taulaga. Ja siis sie korjand jälle siis metsäst neid tau-lasi ja ma_i tiä (mp. tiie), midägi muoti neid siis ige viel tüö-

* tõusnud.

tätud, siis tehnd ninda, et nied ige üästi siis tuld odid*. Ja siis käünd siin rannass kauplemass neid, siis sai jälle silku, vai omale toidupuolist. No siis siel mihed ige üölled siis et: "No sa tienid ige sen taula müömisega ige palju." – "Mes sen taulaga nüüd tienib, sedä lähteb juo leivisk naula."

KKI MT 351, 52 – 53 (1975).

34. Hea kell

Rannamies viend kella urmaakri juure parandada. Peräst kui kella ärä tuond, käünd kell ninda, et tundi ei ole saand kui vade akkada*.

ES KT 281, 52 (1975).

35. Peremees äratab sulast

Peremies eratand sulast uomigul: "Kuule, touse ruttu üles, kell juo kuus, seitsme pääl ja varsi saab kaheksa!"

(Eelmine)

36. Prangli mehe sulasekaup

Prangli mies kauplend sulast. Ise kiitänd: "Tüöd ei ole muud tehä kui istu ja soua, kui verku viad, siis seisud aeva paigal ja leivätükkü saad kohe kahe käägä tostada."

Sulane arvand, sen juure võib mennä, kui ninda vähä tüöd noueda. Ja kui kahe käägä saab leivätükkü tosta, et eks siis saa

* võtsid: * s.t. kell käis nii kiiresti,

süüä ka. Peräst vast tuld väljä, et ega sie istumine ja soudamine nii kerge oleki, tüöd old ränkä muoti. Ja süüä saand peris narristi. Leivätükk old ninda ohukane, et täüdünd sedä kahe käägä tostada, muidu lagub käde ärä.

ES KT 281, 53 / KKI MT 351, 54 - 55 (1975).

37. Sõit hülgega

Jumindald Kura Juhan mend paadiga Juminda sääreld ülgi vaanima. Ülged käüned siel kiviije pääl magamass ja kui tasa said neile paadiga ligi, et onne* neile sise said lüüä, oligi ülge kääss.

Old just pühapäivä uomik. Juminda kabelikell lüönd esimest kerda, kui Juhan paadiga säärele saand. Oldki ülge kive otsass magamass ja saand toisele ligi ja virutand onne ülge turja. Aga oh sa lugu, kus ülge pand ajama kuoss paadiga aeva rannast kaugealle. Juhan ei ole raatsind paula otsa ka kääst lahti lassa ja ülge kihutand aeva edesi. Mihel tuld siis juo irm nahka kui Juminda ots viel vähe oli tippand, nii kaugale mere selgä oli ülge paadi vedänd. Kerraga kierendänd viudi ülge ranna puole tagasi, siis old mihel juo riemusamb miel. Ülge kihutandranda tagasi ja siel siis rambind ja mies saand ülge käde. Ülge pidi sinne kohta tagasi tulema surema, kus aavada sai.

Kabeli kell lüönd siis kolmat kerda. Kura Juhaneld aga otand sie ülge soit imu ärä ja toutand, ei enämb lähä tämä pühapäiväl ülgi vaanima.

ES KT 281, 54 - 56 (1975).

* harpuuni, hülgeraua,

38. Palvetund jäi pooleli

Kerra jälle kui Maltsvet Tammistu Jüri peress omapalvetundi pidänd, oli piaaigu terve külä täädä kuuldamass. Tuld samal ajal Roigu vana Suomest suola reisust. Vana tuld paadiga randa, üksi aga pole joudand paati üles vedädä, mend kodundabi etsimä. Kodu old tühi, ühtki inimese inge kussagil nähä ole. Mend siis naaburi peresse Jürile, siel kaik inimesed kuoss ja kuuldavad Maltsvedi juttu. Mies kärätänd uksevaheld: "Mes siin silmäd vie kalkess nõgüdätte, tulga paremb ja avitaga suolkuo kanda!" Rahvas kohe püstü ja palvetund jäänd puolilla. Mendüdavidettud suolpaadist kuo kanda. Siis tuläud tagasi japietüd palvetundi edesi.

ES KT 281, 58 - 59 (1975).

39. Peigmees ei pääse pruudi juurde

Käsmust tuld peigmies Tammistule pruudile kosi. Purje paadiga akkand tulema, jäänd juo peris ehtu pääle kui Juminda külä kohta saand. Juminda külä kohass on kaunis kaugal rannast suur lai kivi. Pagu viega on kivi nadukane viest väljäss, suure viega ummes, ei paista viest väljä. Sedä kive nimideda Kura paeks. Omad kalurid tiesid mergi järgi paest iemäle oida. Peigmies aga soitand paadiga paele, ei saa enämb edesi ega tagasi, aer pohja ei uladu. Ninda istund kogu üö paadiga pael. Vasta uomiku vast akkand vesi tousema ja kergitänd paadi lahti. Ninda saand ka peigmies pruudi juure.

ES KT 281, 64 - 65 (1975).

40. Siin ma ripun nõnda kui kella kara

Üks Liesi mies ronind redeli (mp. retlime) müöde lakka, aga parajasti laga luugist sise menness vierend redel (mp. retli) alä ärä. Mies saand krabada küll luugi künnüksest kinni ja jäänd rippuma. Mies üüdünd siis toistele: "Siin ma ribun ninda ku kella kara, tuoga ruttu redel ala!"

ES KT 281, 65 (1975).

41. Silgusupp

Kiiu-Aabla küläss Praaga talu old üks jõugas talu, aga kole ihnusad inimesed. Muud pole raatsitud süüä kui aeva silgu suppi. Sendä siis lehmä kell ka tilksund: silgu suppi, silgu suppi!

ES KT 281, 69 (1975).

42. Palju need pabulad süüä jõuavad

Ühel kaunis kehval mihel old palju lapsi. Toised akkand viimaks tohutama: "Mes neid lapsi nii palju muretsed, omal pole süüä neile anda." Mies kohe vasta: "Palju nie pabulad siis ige süüä jõudavad!"

(Elmine)

43. Küll kuld hõbeda leiab

Üks Juminda külä mies kiitänd oma tüdärd: "Küll kuld obeja

löödab!" Kuld pole küll nii pia meest löödänd, vast vanass iass saand oige juodigu mihe. Väümies old ni kange, et lüönd äid-pappa oige tihti uksest väljä, etsi siis vana mies, kust üömaja saad. Ise önkand: "Ai saagelis, ei saa enämb oma kadukse allgi üömaja."

ES KT 281, 72 (1975).

44. Vankri ohkamine

Vanker önkind oma ohtupäivi. Esmaspäivä uomigul kui teumi-hed moisa tüöle menned, kägisend puuassi vanker menness: "Ei tiie, mes tehä, ei tiie, mes tehä!" Laupäivä ehtul moisast ta-gasi tulless aga riemustand: "Kaik tehtud, kaik nähtud, kaik teh-tud, kaik nähtud!"

ES KT 281, 74 (1975).

45. Ega lehm ise lakka pääse

Üks ranna mies old ninda laiskanahka ega ole viitsind kui-gipalju suvel einä tehä. Toised mihed urjutand: "Kas nii vähe-sega oiad lehmä ületalve?" Mies vastand: "No ega ta ise lakka pääse!"

(Eelmine)

46. Kartulid nagu rasvarullid

Peremes urjutand sulast süömä ajal, kui sulane tahtund värs-ke kardulielles void viel pääle panna; et: "Oh sa raiskad viel

void karduli pääle, et nie on ninda kui rasva rullid kohe."

KKI MT 351, 139 (1975).

47. Raske elu

Kolm tüdärd käünd merel kalu püüdämäss. Kaige vanemb ohkand: "Elt on elmariss, Katri kouariss, mina vaene pian olema veduköüess!"

KKI MT 351, 143 (1975).

48. Rubla sõnatoomise eest

Üle saa aesta tagasi, kui kange tormiga Juminda randa üks Ruotsi parklaev "Auroora" Kaera kive otsa juost ja sinne otsa sai, menned kaks Juminda miest, üks ratsa, toine jala Kolga moisa krahvile sana viemä, et laev rahnass. Jalamies old vali käämä ja pand läbi metsä sirgemaid teid müöde ja joudand palju ennemb ratsamihest moisa ja saand ka krahvi kääst sana tuomise iest tasuks rubla raha. Oli jo vana tava, et kus moisa piiriss laev randa sattus, kuulus kogu laev ja laeva last kohaligu moisa omaks. Ja siis rupla old siis tasu sana tuomise iest. No sie pani siis ka ige kaunis kiirestegi juo [minema], vattarupla oli juo suur raha juo ennemäld.

ES KT 281, 78 - 79 / KKI MT 351, 145 - 146 (1975).

49. Ema lohutus tütrele

Ühel emäl old oige sanagas tüddr, ühtegi sana pole lahjaks jättänd, ige olgu oma sana pääle luetud. Emä siis trüöstind tüdärd: "Ega sie lapse rammutama süü ole, kui ta leua jagamisel iessotsass oli." No kui vana jumal leugu jagas.

ES KT 281, 75 / KKI MT 351, 140 (1975).

50. Kartul on üks kallis toit

Sie oli siis, kui viel Juminda küläss kabel oli ja esimäsed kardulid meie maale tuodi. Lugenđ Juminda kabelimies kabeli kanslist: "Kardul on üks kallis toit, küll putrajess^{*}, küll patrajess, küll kalujega keitäjess, aga kaige paremb viel kui tilk piimä pääle saab."

ES KT 281, 84 (1975).

51. Kolga krahv ja teopoiss

Minu vanaemä isa old vanembije kaasass Kolga moisass teul karduli ottamise ajal. Poisikasel, siis vast kümme-ühetoist aastane, tuld kange janu. Poisikane mend moisa uonete ligidälle, ehk saab juua. Krahv jalutand ja nähnd poissi. Kohe kärätänd: "Poiss, mes sa siin kolad!" Poisikane selitänd läbi nudu: "Tahtuks juua saada, janu on." Krahv virutand pitsaga poissile üle turja ja kärätänd: "Säh ma annan sulle juua, kasi siit mu silma ald!"

ES KT 281, 80 (1975).

* s.t. putru keetes,

52. Tont silgukoorma otsas

Tappurlass Tenu old kova viinamies. Kui maal silku kauplemass käünd, juond pīaaigu kogu kuorma maha, kuo pole palju kerdu* midägi old tuua. Eks siis naine ottand Jarvass käümise oma uoleks. Kerra jälle pand ehtul silgukoorma valmis, et üösel varakuld menemä saab. Eks külä poissid olid saand naise vanu riidi käde, nie toppitud eini täüs ja pandud siis sie täüs toppitud tont vankrile silgu tüntriije vahele istumanagu olis Liisa ise.

Liisa tuld üösel uost ragendama ja nähnd, mes kummidus kuormass ja akkand siunama: "Nää mes pergulised on tehnd, vai nämäd pilkavad minu! Ma pian ädägä ise maal käümä, muiduei saa leivä raasu majasse."

ES KT 281, 86 - 87 (1975).

53. Usin rätsep

Enne käüned rätsebäd külä küläst ja pere perest ringi tüöd tegemäss. Sai ühess peress tüö valmis, läks toise peresse. Eks ühess peress old ehtust unine peremies, kes eitänd varakuld magama. Aga rätsep jälle tahtund tüöd tehä ja vuristand oma masinaga ommella. Peremihele sie pole mieländ, kiöldänd rätseppä: "Jää omite rahu!" Aga rätsebäl tüöd palju ies uotamass, last masinaga tüöd edesi. Peremies kargand vuodest üles, ragendand obuse vankri ede, tassind rätsebä masina, triikraud jamuud kolud vankrile, käskind rätsebä pääle istuda ja soidutand rätse-

* palju kordi,

bä toise külässe. Ise urand külävahel suure äänegä: "Kas rätsep-pä kussagi ka tarvis on?" Rätsep saand sen pääle pahaseks: "Si-na urad, kas rätseppä tarvis on; minul igäl puol tüüd kuhjaga ies uotamass."

ES KT 281, 88 - 89 (1975).

54. Millal rannamehe hobune sõita saab

Juminda mies sundind alade obust mädst alamenness soitama. Ise kiitänd: "Saab ka rannamihe obune vahest arva soita!"

ES KT 281, 93 (1975).

55. Tere vend!

Virve mihel old palgiveu talgud. Old talvine aig ja palgi kuormijega tulnud üle Lohja järve. Nagu talguss kombeks, old ka sedä kangemat (mp. kangemba) kraami peremihe puold ja üks mies jänd peris tükaks, ei ole jaksand enämb edesi liikuda. Toised mihed pidänd aru, mes tehdä. Obustel juo muidugi tugevad kuormad vedädä ja vai ta ka kuorma otsass seisub, langeb viel kondid pu-ruks.

Ühel mihel tuld üä neu, tiemme tonti, küll siis ise jalad ala saab. Pere ouest saadud nüörild valge lina, üks mies temband omale lina üle ja puukaigas käde. Ninda akkand siis pimediguss juobunne mihe puole menemä, ise tehnd puukaikaga niitämise muoti vehkimä. Juobunne mihe juure saajess aeva vehkind niitä. Mies vahtind ja siis tellimä alantliguld: "Tere vend, jäädä viel sie

kerd eluvaim sise!" Ja ise tehnd kiired jalad, et sais toiste talguliste järel.

Peräst ehtu süömä ajal rääkind oma onnedust: surm tuld ja aeva vehkind vigastimmegä niitä. Tämä küsünd küll: "Sinder, mes siin niiddä, ei siin ole eind ega ädälä." Mitte sana pole lausund, aeva vehkind tämäst müöde menness.

ES KT 281, 94 - 95 (1975).

56. Koer kellatornis

Loksa kabeli kellämihel old kuer ja sie käünd igäl puol mihega kaasass. Kui mies mend pühapäivä uomigul kabeli torni kellä lüömä, ronind ka kuer mihe kaasass treppijest üles. Mies tehnd torni luugid lahti, kuer ronind üles torni luugi pääle ja vahtind ise luugiaugust väljä. Mies akkand kellä lüömä ja kui sie esimäne pauk käünd, süüständ kuer luugist väljä. Mies lüönd kellä ärä ja pääle kabelitienistust mend kuo. Kuer old kodu ouess, ise seljä pääl ja lakkund oma käbäalusi. Ninda tohterdand oma käppi nädäl päiväd. Peräst sedä juost ige peremihe kaasass, aga kui nähnd, et mies kabeli puole mend, pole enämb kerdagi kaasa mend.

ES KT 281, 96 - 97 (1975).

57. Mammi, tee uks lahti

Lesk mies mend leske naise juure ehale. Uks old kinni, loogistand ukse taga ja ise sanund: "Mammi, tie uks lahti, ma toin

sulle kärje mett ja kaige magusamma puu ouna!" Sen pääle oli kohe uks ruttu lahti tehtud.

ES KT 281, 98 (1975).

58. Karjapoiss kardab peksumasinat

Kolga-Aablast old poiss kuussalu kandiss suvel karjapoissiks. Poiss kuuld, et peremies luband omale tulavaks aestaks peksumasina osta. Sügüsel, kui poiss kuo tagasi tuodi, rääkindpoiss kodus: "Sinne peresse ma enämb tulavaks suveks tagasi ei lähe, peremies lubas kohe peksu masina osta." Poiss kartis (mp. kart), et saab järgmisel suvel ihunuhtlust masina abil.

ES KT 281, 101 (1975).

59. Kas on ka kannatlik

Ennemäld oli sedä lanğa kerimist oige palju. Küll villase lanğa, takkuse ja linase lanğa, siis viel verguparanuse ja tampsasa kerimine. Eks monikerd olled lanğa vihid segamine ja sasiss, kas paasma vai salgu lanğad katkend vai kudagi muud muoti segamine mend. Kui tütrigud kerijad olid, siis panid poissid kohe silmä pääle, messugune tütrik kannatliguld sasiss langa arut, sedä vois naiseks ottada. Oli aga lanğa kerija kärsidu ja vihaiga ratkus lanğad katki, sest üäd naist ei old luota.

ES KT 281, 104 - 105 (1975).

60. Karsked vennad

Enne küüdi siit randujest Uhtjuss merel. Kevädel ja sügüsel, kui siin oma rannass kalu ei old, mendi Uhtjusse püüdü. Tapurla küläst oli kaks venda Uhtjuss merel käümäss. Samal ajal old ka salaviina vedu käümäss. Viina sai kergel kädäl käde. Kui siis vennad püüst tagasi tuld, küsütüd: "No mittus kerda ka siel vintis olite?" Valter vastand: "Mina olin ühe kerra, Leks oli kaks kerda." Valter old kogu sielolemise aja juobund, Leks pidänd ühe päivä vahet.

ES KT 295, 1 - 2 (1981).

61. Mis ta ikka võtab teha

Minu isa kui viel eläs, soit suvel laevass. Kahemastine kaljas, nimegä "Luukas". Isa rääkind, kerra seilatud jälle kussagi Iiumaa kandiss paksu uduga. Tuuld old ka parasjagu. Mihed rääkind kaptenile juba: "Kas vähändäme seiili?" Kapten vastand: "Ah las ta lähteb, mes ta siis ige ottab tehä!" Ega ole ottandki palju aiga kui laeva pohja all old kova ragin. Mastid akkand sägämä ja kahtapäidi vampuma. Laev madaligul kinni, ei edesitagi enämb menemist. Suuremb onnedus jäänd küll tulematata, tuul rambind. Aga paar kolm päivä tehtud kova tüöd, ennegu laeva madaliguld lahti saand.

ES KT 295, 2 - 3 (1981).

62. Mis keiser sööb?

Kaks vallasanti saand tie pääl kogu, istund maha ja arutand oma elu ja olu. Viimaks küsünd üks toiseld: "Ei tiie mes keiser ka jouluehtul pidäs süömä?" Arutand ige üht ja toist muoti. Viimaks toine arvand: "No ei muud, kui selget sula void ja rüüpäb rasva pääle." Neie arvamise järel oli sie siis kaige paremb toit jouluehtul.

ES KT 295, 5 (1981).

63. Jõululaupäevane kerisekergitamine

Kolga-Aablast Ärmä Juss old kova viina ottaja. Joululaupäivil old jälle paras mies. Naine kraamind ja puhastand tuad puhtaks nindagu sedä suurteks pühijeks ige tehä. Ehtul siis valmistand toiste naistega Liesi kabeli menemä. Juss old silmäd jõlliss asemel ja kieldänd naist: "Ärä mene kuhugi juoksu!" Naine ige menä kabelireisu. Tuld siis ehtul ilja pääle kuo tagasi. Tuba tulless jo ukse pääl ehmatand ärä: keriksekived permandul laialla, tuba noge ja tahma täüs, Juss ise old nindagu tahma tont, silmavalged vähä ilund, riided noge ja tahma täüs. Juss oli akkand naise ärä olemise ajal kerist kergitämä. Sai sedämuoti naist kiusada. Eks naisel ole jatkund terve esimäne joulupühä tuba pessä ja puhastada. Vuoderiided, mes noge ja tahmaga kuoss, eks neid saand viel mittu päivä tagand järel arida.

ES KT 295, 7 - 8 (1981).

64. Kroonlinna mehed

Sest pidi olema kaugald üle saa aesta tagasi, kui üks Ruot-si laev oli merel ärä eksund Tallinna menness ja tuld Kolga la-hest Tallinna etsimä. Eks Juminda niem ole samate pikk kui Rohu-niem Tallinna lahess. Laev soitand aeva lahe põhja, Pedäspä kü-läst müöde. Pedäspä mihed olled merel verku laskemass. Laev tuld paatiije juure ja laevamihed akkand perimä, mes koht sie on ja miks Tallinna ei paista. Muidugi kielegä oldud ädäss, laevami-hed rääkind ruotsi kield, meie mihed jälle oma kield. Pedäspä mieste ulgass old mies, kes moisass olless mone sana saksa kield tönkänd, ka laeva kaptän oskänd saksa kield. Ka merekaart tuo-dud meie miestele nähä ja mihed siis näütänd, kus laiv praigu on ja kus kandiss jälle Tallinn. Siis vast saaned laevamihed otsa pääle, kus asuvad.

Peräst sedä lugu nauranned toise külä mihed pedäspäsi:
 "Kruoniti linnamiesteks!" Perästpuole lühendettud sedä nime rahvasuuss suuperäsemäks ja viel praigugi üüedä Pedäspä mihi Kruonlinna miesteks.

ES KT 295, 11 - 12 (1981).

65. Kodus seitse kasukat

Rannamies oli reisuss käüless vintis päägä rielmagama jäänd, külüm ottand ärä. Naisele räägitud kodu: "Mihe külümäs tiele ärä." Naine päänd sedä juttu tühjäks: "Kus tämä sai siis ärä külümädä, tämäl jo kodu varnass seitse kasuka!"

ES KT 295, 21 (1981).

66. Kaks Keri vahet neh

Oldud jälle Malusiss merel.* Mihi old laiald kuoss, küll Kolga randlasi, saitemihi Kaberniemest ja Praņlist. Praņli mies tahtund Pedäspä miest pilkada. Üüeti juo Pedäspä mihi Kruonlinna miesteks. Sendä siis küsünd Pedäspä mihe kääst: "Paalju sinne Kruoonlinna ka maad uoon?"** Pedäspä mies ei ole ka kade old, andand kohe vasta: "Kaaks Kieeri vaahet nieeh!" Sest avitand, Praņli mies vihastund, pole enämb sana Pedäspä mihega rääkind.

Vanasti old Praņli miestel kombeks mere pääl kaugust määrädä Praņli ja Keri saare vahe [kaudu]. Kui Praņli mies üt-
tel meski kauguseks: "Kuoolm Kieeri vaahet," siis oli kaugus 18 virsta. Praņli ja Keri saare vahe old kuus virsta. Pedäspä mies üt-
telt oiet, Malusist Pedäspäle oli 12 virsta.

ES KT 295, 22 - 23 (1981).

67. Hiline heinategu

Kiiu-Aabla küläss eländ vai oigemini tuldsie elämä kusta-
gi Kuussalu kandist [üks Ants]. Sie mies old naisegamolemad nin-
dagu ühe vitsaga lüüdud, peris laiskad. Oma koha tüöd pole nie
millaski toistega seltsiss alustand ega ka lobetand. Vast siis
oma tüöd alustettud kui juo toised omal lobedid. Eindtüöd alus-
tettud vast septembriss. Mies ise kiitänd: "Ein on korre otsass
juba kuinud, niidä maħa ja korja kohe kogu. Pole tarvis karuta-
mist ega kuivatamist."

ES KT 295, 25 (1981).

* Malusi saare juures kalastamas; ** vanale Praņli murrakule oli iseloomulik sõna esimese silbi täishääliku venitamine,

68. Silmanurkadest tilgub rasva

Tappurla naine tehnd viel einä novembri kuuss. Vai nii ilja enämb sie ein midägi väärt ole, paljas vana puitund rodu, paras aluspanuks luomijele. Talvel siis küsütüd naise kääst: "Kas luomad ka söid sedä einä, mes nii ilja tegid?" Naine vastand: "Luomad süöväd ja silmänurkijest tilkub rasva."

ES KT 295, 27 (1981).

69. Minagi olen temale präänikuid ostnud

Tammistu küläss pietud pulmi. Peigmies old iemäld kolmanest-neljänest küläst perit. Oma külä poissid olled jälle kadejad ja pahased, et nindasugune tore tütrik oma küläst väljaviid. Vanitud siis iemald rinnulla aja nojal seäd pulmatralli pääl ja siunatud tütriku: "Näd mes tügü tegi, meid pidi uonuks, aga viera minele lähteb küll." Üks nuormies ohkand senpääle: "Ka minagi olen tämale prääniku ost!"

ES KT 295, 28 - 29 (1981).

70. Leivategu laevas

Omal ajal, kui siitkandi jouded mihed laevuje pääl soidid, kerra olled mihed Käsmü mieste laevass. Old kolmemastine, "Salme" nimi. Inglismaald mendud üle Atlandi Amierika. Atlandil tuld laevass käde leivapuudus. Inglismaald kaasa uetud leib loppend otsa. Jahu old küll laeva varutud, ega avida muud kui leivategu

sääde. Oiget leivüastja laevass pole old. Astjaks uetud tühjaks saand viinaankur, pohjus lüüdud otsast ärä ja asti messugune. Liesild Oja Kusti ottand siis leiväteu oma uoleks. Leiväd saadud peris säälised. Aga igäüks, kes leibä süönd, ottand mihel laulu lahti ja ninda juhtund kaigiga, ühel rohkemb, toisel vähemõ laulu. Peräst saadud küll aru, minnes viga. Tammine ankur ans* viel ninda palju voima väljä, et panimihed udikasse. Toise kolmane leivateu ajal ei ole enämb sedä nalja old.

ES KT 295, 31 - 32 (1981).

71. Vaskuss

Ennevanast oli vaskuss üöld: "Olis mul silmäd pääss olema, siis kirgu kellad löis ühikse kenda päiväss." Ei tiie minne peräst vanad inimesed uskusid, et vaskuss on kaige kihvtisemb ja pime, ei ole silmi pääss.

ES KT 295, 33 (1981).

72. Klimbisupp

Vai siis klimbisupp igapäiväne toit oli. Sedä tehti oige arva, pühapäiväl vai siis suurtel pühijel. Lapsed ajasid neid [klimpe] taga ükstoise voidu, ninda kaua kui viimaks vanembijeldriielä said. Kerra old emä oma pojaga kussagi vieraks. Külälistele tehtud siis ka vierastoitu - klimbisuppi. Süömä ajal emä üöld pojale: "Indi, süö nüüd klimpi, klimpi nüüd on!"

ES KT 295, 35 (1981).

* andis,

73. Külakarjane valib toitu

Virve külä karjane oli mend suve juuksul ninda saksaks, ei ole enämb kaik pere puold annetud toidud kelband süüä. Karjane sai ühess peress niimittu päivä järjest süüä, mittu luoma perest karja ulgass kävi. Ka kerraline pidi nii mittu päivä karjatsel abiks olema, palju perest luomi karjass kävi. Karjane ans^{*} nais-tele kohe käsü käde: "Piimä ega klimbi suppi ärgä tehkä, mina sedä ei tahu!" Igä pere püüs^{**} karjatsele jo paremine ka süüä anda, et nurina ei tulis. Sai aga sügüse puole karjass käümise aig läbi, akkas karjane käümä piimämanner^{***}g näbiss küläss ringi, kust saais tilga piimä vai muud süödävä kraami. Ei siis old enämb toitu valida, onn viel, kui kennegi midägi käde ans. Vanasana ütleb ka: sandist saab saksa üsnä kergesti, aga saksast santi on jo raske saada.

ES KT 295, 36 - 37 (1981).

74. Kriuksuga saapad

Vanasti olled kangesti muess kriuksuga saapad ja kinged, mes käümisel üästi kriuksusid. Kui küläkingseppä lasti saapa vai kingi tehä, oli annetud kohe tellimine sise — olgu kriuksuga. Kingsepp siis perind: "Mitma kobiga iest kriuksu panen?" Lastud siis viie ja kümme kobiga iest kriuksu panna, moni viel rohkembki, kuda kenegi rahakott kannat. Kingsepp siis pand saapa tehess saapa talla ja pintsuli vahele kasetõhu ribad, monele vähemb, toisele rohkemb, kuda kenegi soov oli. Perästpuole jälle ei ole

^{*} andis; ^{**} püüdis; ^{***} näpus;

sallitud kriuksuga kingi. Kene kinged viel juhtusid jalass kriuksuma, kohe pilgatud: "Sinu kinged on velga ostetud, et oigavad."

ES KT 295, 39 (1981).

75. Kui perekonnanimesid pandi

Omal ajal kui moisass inimestele perekonna- vai liiganimesi moisnigu puold anneti, jäänd üks Aabla mies moisa menuga iljaks. Parun pahandand mihega: "Miks iljaks jäid?" Mies tellimä: "Tulin küll ninda, et püksid loksusid." Moisnik panäki mihele nimeks Lokspüks. Iljemb sie nimi muudeti vähä paremaks, nimelt Lokpik.

ES KT 295, 40 - 41 (1981).

76. Laste nimed

Liesi külä abielurahval old moned aastad enne vahet, kui esimäne laps sündüs. Nimeks pandud siis lapsele Ilja. Laps jäi iljaks tulema. Peräst sündünd poig, nimeks pandud Vieliks. Rahvas jälle omakerda rääkind: "Viel üks tuli!" Kolmanda lapsele pandud nimeks Jutta. Rahvas jälle omakerda: "Kohe juda taga!" Viel neljäski laps tuld, nimeks pandud Minda. Rahvasuu jälle tagand järel naurand: "Monda viel!" Vaisa rahvasuud sulgeda jouad, üks löüdab üht aaki, toine jälle toist, kust saab kinni akkada. Aga sen pädle jäänd laste tulemine toppama, avit juba. Mene tie, mes viel rahvas olis väljä medeld.

ES KT 295, 45 - 46 (1981).

77. Suur kaasavara

Tappurlass eländ vanatüdrük, kes pidi kuppärimuori ammeti, kävi inimestel päha verd väljä laskemass, kuppimass. Tämä emä old enne sen tüö meister ja sedä ka tüttärele obetand. Eks viimaks mend rahvasuuss kumu lahti, vanatüdrigul on kaasavaraks tuop kulda ja kuppuserved. Kuppuserved olid, sie oli tosi, aga kudas sen tuobi kullaga lugu oli, kes sedä oieta ties üöllä. Eks moned rublad voidnd kulda olla endist jagu, aga tuobi täüt, raske uskuda! Kui midägi rahvasuuhu joudab, lisab igäüks oma puold puol juure.

ES KT 295, 48 (1981).

78. Suur tursk

1938-ndast aestast 1943-nda aestani olid siin suured turska saagid. Küll neid püüeti ongijega sulast viest ja talvel jääald, igäld puold neid saadi. Küll madalast viest ranna äärest ja kaugeald, tund paar üles meresse soitajess. Suvisel ajal ruogiti neid siin rannass, talvel luobiti suurte unniku lageja taeva ala, nindagu puu alud toised. Siel siis viis-kuus autut neid linna vedäsid. Aga unnik ei tahtund vähäneda sugugi. Merest tuodi neid maale rohkemb kui ärä joueti vedädä. Tammistuld Otsa Taali kiitänd külänaistele: "Meie Kaarel sai kohe ninda suure turska, et pääst sai kohe kuera putka, kus kuer võib siess magada." Kuueseitsmä kilusi oli küll tihtilugu javahel arva oli ka moni mies saand kümme kiluse turska käde. Vaevalt nüüd kueraputkat neist sendä sai.

ES KT 295, 49 - 50 (1981).

79. Kukulind tuuravarre otsas

Vanad mihed rääkisid, et neie nuoress polvess old vahel oige kovad talved. Meri old üle seljä üleni jääss. Iseki monel talvel käüdüd uostega jääd müöde Suomess suola tuomass. Kerra old jälle kova pakkane kogu talve. Jää old kaua viel keväde otsass ninda tugev, et käüdüd uostega Maluauass* verkujega jää all ki-lu püüdämäss. Old jo maikuu käsil, aga jää kannatand viel pääl käüü. Ühel mihel old tuur püstü jüüsse lüüdüd. Kerraga lendänd kuukulind tuura varre otsa ja akkand kuukuma. Saand oma kuuku-mise kuukutud, lendänd ranna puole menemä.

ES KT 295, 53 - 54 (1981).

80. Lõhenahast tossud

Tappurlast Kannu Valts old alade kange mies toisi oma sanu-jega tembamass. Kes vähägi põhjust ans**, sedä pilkas. Ka oma ven-nalegi ei ole armu andand. Kerra Valts old rannass verku kives-tämäss, omal arkijeni kummikud jalass. Nähd, et vend Leks tuld ka randa, lühükäsed nahksäärrikud jalass. Valts kiitand sen pää-le: "Nää Leksil on kohe lõhenahast tossud jalass." Leks old väi-käne lõhepüü mies ja ka kehvemb mies oma vennast. Valts ise old kova anjerjapüü mies, miñnegä ige rohkemb tienis. Toised mihed ige uotand, mes Leks vastab, aga sedäkerda jättänd vastamise vel-ga. Leks old muidu ka üsnä sanagas mies, vastust lahjaks ninda kergesti ei ole jättänd. Vahel andand ninda kopsaku sanu, ole mies ja maiguda suud sen pääle.

ES KT 295, 112 - 113 (1981).

* Maluud 'sügav koht meres Malusi saarte lähedal'; ** andis,

81. Tule ka meeste poole peale

Kevadisel ajal pikkutanned Tappurla mihed rannass kalda vieruss päivärinnass maa pääl ja aetud omavaHEL juttu. Kannu Valts rimutand toistest iemäl üksipäini. Toise külä mies tuld ka Tappurla mieste juure. Valts nähnd sen, kohe kutsuma: "No tule siis ka mieste puole pääle!" Nindagu toised külämihed ei olis mihed ollagi, tämä üksi sie peris mies olemass.

ES KT 295, 113 - 114 (1981).

82. Ei pääse enam küläst välja

Kui Tappurla mihed akkasid omale autusi ostama ja neiega ringi soõtama, arutand Kannu Valts: "Külävahel enämb minusugusel mihel liikumise ruumi ei ole, pidäb läbi metsä sihi sise ajama suure tieni. Muidu enämb küläst väljä ei pääse."

ES KT 295, 114 (1981).

83. Kass peseb silmi

Enne vahiti sedä alade, kui kass pesi istujess käbägä oma silmi — kennegi vieras tuleb meile. Kui aga kass koukas käbägä oige kaugald kukla tagand — tuleb oige kaugald vieras kohe. Pesi aga kass külillä olless oma silmi — oige laisk vieras on tulemass.

ES KT 295, 115 (1981).

84. Virve varesed ja Juminda hundid

Sügüsel, kui Virve meress algas kilupüüd, langes sinne ka toisi külä mihi püüdü. Liesild, Tammistuld, Jumindald ja Tap-purlast oli neid siel kuoss. Virve mihed jälle toisi mihi oma meresse püüdü ei saldind. Virve mies oli vihane: "Miks tulete siie meie ede tülüks püüdü. Ise saate aesta läbi kovasti kalu. Kui mei siin kerra aestass ka raasukase rohkemb saamme, olede ko-he kaulass. Mei ei tule millaski teie meresse." Juminda mies üt-tel: "Ega varestel raukujell ole midägi nokka otta, saavad siis undi silmämunigi nokkida, muidu jääte juo peris nälgä!"

Virve mihi üüeti varesteks ja Juminda mihi jälle untijeks. Sändä sai Juminda mies Virve miest pilkada, Virve mihed jo va-rekse nime ei saldind. Vanuje mieste kuulless ei tohtind iseki varekse nime üöllä, pidi ütlemä kesälind. Juminda mihed jälle undi nime pahaks ei pand, naureti päälegi ja üöldi: "Vana unt on kaval luom!"

ES KT 295, 126 - 127 (1981).

85. Maa ja rand

Noh ennemäld kui siel lieriss oldi, siis nie maa poissid ja tütrigud panned ige neid rantlasi ige ninda alatuulisteks ja vi-letsäks, ige tögätud neid, et silgusüöjäd olete. Noo egä rant-lased jälle üöld vasta: "No mei süöme ige värski silku, aga tei süöte neid abu silku, et tei olete nie abu silgu süöjäd!"

KKI MT 377, 36 (1978).

86. Pikk kroonuteenistus

Kuussalus old jälle üks juhus nindasugune, et nohkaks venda old. Vanemb vend jäi koha pääle, aganuoremb vend oli uetud siis kruonusse. Ja siis oli jälle old kakskümend viis aastat ärä ja siis ühekerra siel peresse tuld siis üks, sinel seljäss ja kott... Sie old just joululaupa ehtu, tuld sinne peresse ja viskand siell oma kodi sinne nurka, istund pingi pääle, ei ole medägi rääkind ja. Pererahvas siis menned siel kampris süöned ja, ei ole kutsutud siis tääd süömä ka sinne egä. Ja viimaks agetud rääkimä, et: "Kuule et, kallis joululaupa ehtu on ja, et mei ige kedägi vierast omale sie üömajale ei tahu jättdä, et mene vahi, ehk saad kustagi toisest perest!"

No siis akkand rääkimä: "Kas tei siis minu ei tunne, et ma olen juo siit perest." Ja oma nime üöld ja. No siis vast agetud arvama, noh old kakskümend viis aastat ka kruonut tienind. Aga siis sie, tämä ottand enne kruonu menemist omale juo naise. Nii et sie vanemb vend ottand siis selle (mp. sen) naise omale ja eländki ja. Nii et jäi siis sinne küll tüötegijaks, aga oma endist naist enämb tagasi ei saand, sel olid juo lapsed jo. No kakhekümme viie aasta juoksul juhtub juo kaiki. Aga ennemäld ei ole tunnetud ärä, noh, üks abemik tuleb sulle tuba ja sinel seljäss.

KKI MT 437, 42 - 43 (1982).

87. Talvine Malusi reis

Kolga-Aabla mihed olidki juo Malusiss kävijäd just. Nämäd olid juo nädäl aiga eläsid kohe siel. Pühä louna ajal mendi ja

lauppälvä (mp.-pälvä) uomigu jälle siis vai keskuomigu ajal tul-di jälle siis siel ärä. Siis sie lauppälvä juo oldi [kodus] ja pühäll jälle uuesti toitu kaasa jamendi jälle sinne siis püüdü.

Noh sügüse tuld juo, siin rannass kalu ei ole old ja sue talv old, siin kolmekuninga ajal. "No lähme oige tiemme Malu-siss pruovi, et ehku on siel vahel rohkemb ja rannast iemäll juo, ulgu, kaugemall." No mendudki kolmekuninga ehtu siis sinne Malusi ja, kolme keste, kaks miest ja üks naine siis.

Lastud vergud mere ja uomigu noh - - -. No nämäd ei ak-kandki viel siis ärä tulema kohe kui said vergud lahti vai uomi-gu siel, et tiemme toise lasu viel siis, et kalu on ja. Ot tuld torm ida põhjast ja kaks vai kolm pälvä, mes oli siis tormind. Noh neil uetud ainuld paariks kolmeks pälväks siel toit kaasa sinne ja. No tuld juo toidunappus. Vot siis jäänd, torm rambind küll, aga jäänd vagaseks, toise-kolmanne vai neljänne pälvä uomi-gu, siis old näädind pääl, jälle tulemist kuhugi.

Noh, siis toit loppard otsa, siis oli kalu oli, sedä oli keidetud ja siis oli küpsendättud vardass siel pliidi all ja. A no kaua sa ige neid palja kalu ka süöd, leib otsass. No kustagi saunanurgast, vaata siell oli juo neid, kaheksatoist sauna vai noh väikäd onnid, saunaks üöldi meil siin neid. Pliit oli siess ja, ja siis, kus said üöd olla. Ühest saunanurgast löüetud siis puol ämpri vai, karduli. No nie old siis juo küll külmänd, aga nuo nie menned ige kostiks täüesti. Ja ja, noh suol loppard ka viimaks otsa, ei ole suola, magejad, kudass sa süöd neid magei kalu.

Nooh uodetud siis, ehk lähäb (mp. lähleb) siis jää tugevam-maks, et saab ehk ärä tulla jalksi, üle jää. No vot, jää mendki,

käädud' ige jääb pruovimasse kohe jää tugevust ja. No et akkame menemä! Ei üks mies, ei tämä ei julge tulla, et vajub viimaks sise viell ja. "No jää sa siie siis et, me lähme kahegeste!" Ei tämä üksi jälle saarele ka ei jää, jälle arg mies old, kartand. No mes me tiemme siis! No Kusti siis ise, sie kes mulle rääkis, no tämä üöld, et: "Minä lähän siis üksi, et jäägdä tei siis sen Lieniga sinne kahegeste ja, et ma lähän, tuon siis kodund toitu ja." No tuldkki, kova jää old, potkaga mend jälle siis tagasi, ottand toidukraami kaasa ehtu ja.

Siis ei ole ehtu ärdä tuld, vat siis tuld torm, lohkund jää ärdä. "Nooh paneme kohe nüüd paadiga menemä!" Toisel vai kolman nel päiväl siis sield. No tuldud, aga siis puol virsta old ige rannast viel sedä jääd, no mes oli viel siis ärdäviemätä vai loh kumatta. No siis külämihed tulled jälle siis vasta ja tiritud paat siis sinne jää pääle ja, vietud siis nahalasa sinne randa. Et ninda loppes sie talvine Malusi reis siis.

KKI MT 437, 55 - 58 (1982).

88. Kalavasi kivi

Juminda maa taga meress on Kalavasi kivi. Old juo vanast üäst ajast ige sie, üä kalapüü koht. [Kala] kudu old just siel, käünd ige siel randa ja siel püüetud siis ja. Ja noh olled ka jälle siel kaks ode ja, ja noh üks külämies siis, kolme keste siell ja. No ka juhtund, menned ka vist vähä liiga ligidüld sield, päälttuule müöde ja nää ka vei kive otsa ja kummus siel ärdä ja, kaik kolmegeste meresse. Aga üks naisterahvas siis vajus

ärä, kahte oli jouetud ige päästä. Toised paadid, mes ligemäll olid, nied siis päästid ärä, aga enne oli vajund sie üks naisterahvas siis sielä ärä, üks ode, enne kui juure saadi.

Kive nimi jaa oli, no Kalavasi noh, kala vesi vai Kalavasi, aga ia (mp. üä) kala koht oli, ia kalavesi.

KKI MT 437, 64 - 65 (1982).

89. Kalender segamini

No sie oli siell Kuussalu kandist, maji tia (mp. tiie), kas sielä Mähustest vai kus sie oli old siel metsäsiess üks üksik pere ja. Noh nagu enne siis vanad inimesed kahegeste elanned siel. Ja nüüd mend sie kalentri asi segamine päiväd, mes päiväd on. Noh mihel tuld tubakanälg, ei ole tubaka, et lähän Kuussalust siis tubaka ostama ja. Ragendand obuse ede ja soitand Kuussalu. Kaik pueuksed kinni. Mittu puodi oli, kolm puodi vist oli ennemäld siel. Mend siis kloppind ühele ukse pääle jasaand siis sise. "Mes pagana asi sie on, et miks siis pued kinni plate tänä?" - "No meil juo joulu esimene pühä, kes siis puodi lahti pidäb!" Oh, ei mies ole kudagi tähtund uskuda. Noh, kui tejs muud kaupä mulleji anna, andaga siis tubakagi vähämäld, et ärä küll ei taba, aga piinab, tubakanälg."

KKI MT 437, 72 - 73 (1982).

90. Siil võrgus

Kävin Liesi pritsaalass siel merel, noh nagu enne siel sai käädüd ja. Ja noo, siel oli üks endine suitsukuur oli siel lah-

ti ja sis sai verku ige pietud siel varju allvihma iest ja päi-
väpaistest. Ja ja siel panin arvergud sinne rippuma seinä pääle
ja toisel päivil lähän randa, siil verguss. No aga mul ei oldki
[võrgud] periseld nüüd vasta maad. No siel paljas maa oli all
küll, vasta maad vergud, aga mina arvan küll, et küläp nie pii-
rivalved ige sedä tegid, et nägeväd, mes siil verguss tegeb. Neid
oli vahel kuus-seitse siili oli ehtu, tuli sinne kala puoliku
süömä kiviije vahel, no mes vergupäästämisegeä varisesid sinne. Ja
kes neid päid ja puoliku ültse korjaski, nie jäid kaik siilije
uoleks.

Jaa ja no mul küll oli tegemist. Ta on juo piikiline, sa, i
saa kudagi tädä arutada siel, rabab juo ka viel oieta. Noma te-
gin ige tükk tüöd, eks siell tuli ige verku lõhkuda ja silmi pu-
ruks tehä, enne ku sai toise sield vergust lahti.

KKI MT 437, 73 - 74 (1982).

91. Kass võrgus

Virve mies tuli meile, oligi tä sugulane ja ämmä uemies ja.
Meil siin, oma rannass siel olid, kävid merell ja, ja päästeti
verku ja, ja saadi vergud lahti ja juo nagiti ärä ja. Ja kass
tuli ka jälle sinne randa, no taht ka värsket saada ja. Virve
mies ott kassi kaentla ja viskas sinne õvergu linasse sinne, noh
nakkije pääle, et nooh nägüb ka, mes kass verguss tegeb.

Sa lugu, kus kass akkas rabama ja. Noh siis toised ütliid
kä, et no kui sa sinne viskasid, ise nüüd päästäd ka sen lahti
siis. Kass künsis künsimise viisi sedä miest ja kääd verised ja.

Ja ige viimaks mihel tuli juo nutt kurku kohe. Et saakassi ver-
gust lahti. No viimaks ige vist kohe osa leigati juo väljä ko-
he.

KKI MT 437, 75 (1982).

92. Juutum Kopenhaageni sadamakail

Kabernieme mies rääkis, no nad kävid siel Ruotsi ja Taani
vahet ja ühekerra jälle Koppenaageni sadamasse mend ja kova tuul
old, nii et purjet ei ole saand näütä, mutku ainuld liiver old
siis, et sai ruuli pidäädä. Ja menned ja noo, ilustisaid omamuu-
list vai sield sadamamuulist sise küll aga, vatta vasta kaidmend
kohe juost keulapäidi. Jaa ja noh pikk kliiverpuom juo, ja tos-
tand kohe sen sadamaputka üles kohe ja viend toise kohta uobiss.
Noo aga pandud ka üä trahv ka, et tuhat kruoni maksada kohe kah-
jutasu noh. Kaptten täüdüb maksada, et lähäb (mp. lähteb) koh-
tusse, vanna viel rohkemb sulle kraesse, vieras riik, ega medä-
gi tehä ole.

KKI MT 437, 82-83 (1982).

93. Laulutegija Kabaku Kaarel

Endisest Kolga vallast Sigula küläst oli sie mies perit.
Kabaku oli selle pere nimi ja. Ja sie oli siis, kävi siin valla
uonesi [puhastamas], kuolimajad ja vallamajad ja. Noh siin Kol-
ga vallaski oli juo mittu kuolimaja. Jaa ja pueä ja. Ja eks sie
kävi peretes ka, kes lasi siis korssna pühkidä ja kerist kergit-
täädä ja, ja siis jälle neid kullakamprisi puhastada ja. Ja sie

oli kova laulumies. Kelle tahid siis vai, noh, enne küsüs järel, noh mes sie inimene ige tegi ja kudas eläs ja. Agasiis siel tuli ka kolm-neli salmi kohe, kui sai tiedä, mes... Ja no palju ta tuns* juo siit inimesi ka siin kohe. Aga kova laulumies ja siis, korssna otsass ka siel, kasvat tiritamme jakätte pääl kohe siel, jalad üleväll, et irm oli vahtida kohe.

Kabaku, et siel vist oli old kõrts ja sellest (mp. sest) oli sie nimi tuld. Äi mul selit. Mei kävimme just sield, kui Järvass (mp. Jarvass) kävimme, siis läksime sieldmüöde. Matien küll sedä Kabaku peret Sigula küläss, endisess Kolga vallass.

KKI MT 437, 99 - 100 (1982).

94. Kuusalu tohter ja kingsepp

Kuussaluss old tohter, kes üle kolmekümme aasta siel inimesi tohterdand. Tämä old ka väljööppind ambatohter. Ambad temband ninda osavasti väljä, pole arugi saand, millas ambast ilma jäid. Koppelil old kombeks igäühele pääle amba väljätembamist viiskümmend grammi viina anda suu puhastamiseks.

Kuusalu kingsepp, suur viinanenä, kasutand sedä jälle oma kasuks, kui oige viinanälg oli ja omal raha viinaostuks puudus. Last siis oma katkisi amba väljä tembada. Eks tohter saand sest vigurist aru (mp. arvu). Nähnd, kui kingsepp veräväst sise tuld, pand oma taññid kääperäst akkama. Kingsepp tuld ja tellind jälle oma katkine ammas väljä tembada. Tohter kästmihe tuolile istuda ja suu lahti tehä. Ise krahmand taññid käde ja kohe terve

*tundis,

ammas mihel suust väljä. Mies kargand tuolild üles ja kärätänd: "Mes sa kurat nüüd mu terve ambaga tegid, tirisid senväljä?" Ei mies ole enämb viinanäljäss tohtri juure tuld, nägi ärd, et täda ise temmati ald.

Kerra old kingsepp aige, last tohtri kutsuda endäst vahti-ma. Tohter tuld aige juure, kobutand ja kuuldand mihe üle ja ümber ärd ja siis üöld: "Jaa, asi on peris tosine kohe, lase kiiremäss kerrass testament ärd tehä!" Mies podendmone aja ja saand sendä terveks.

Juhtund, et Koppel jäänd ise aigeks. Eks kingsepp oli ro-nind siis tohtri tua akkuna kohta aia pääle, ise urand: "Kas tes-tament on juo sul valmis tehtud, ei su kauaks enämb ole!" Mi-hed, kes sedä lugu päädld nägid, naurand peräst, nindagu kuuku-lind istund aia pääl ja urand tohtrile.

ES KT 298, 94 - 96 (1982).

95. Poisid jäid pussi ihuma

Ennemäld, kui siin Liesil seltsimajass pidusi pieti, oli mieste vahel alade kina. Oli midägi omavahelist ütlemist vai as-ja klaarida, ega sedä siis unestettud nindasama. Pääle pudeli kergitämist oli kuraasi rohkemb ja pidujel ei oldud millaski sel-ge päägä. Salaviina oli liikel, igäss küläss olid salakortsid, kust sedä saada vois. Omavahelised nagelemised juhtusid ige pi-du loppu puole. Tantsuimulised tantsisid, riiuimulised klaari-sid oma asju nurga taga. Oli üä, kui asi loppes palja kätte ja rusikuje abil, aga oige tihti ueti teräriist taskust.

Pidupäivil oli ühelt poiste emäld küsütüd: "Kas teie pois-
sid ka pidule lähteväd?" Emä vastand: "Poissid jäid jo pussi
ihuma!"

ES KT 298, 102 - 103 (1982).

96. Üösel löi kõvasti välku

Liesild Kala Ruops tuli uomigul randa, et verku mennä väl-
jä tuoma. Rannass rääkis toistele miestele: "Küll tänä üöse löi
kovasti välkü Jaaguri puol!" Kaik jäidsedd juttu kuuldama: "Mes
juttu sa räägid, terve üö oli selge taevas, pilve raasu kussagil
puol, nägid uness välgülüömist!" Ruops tuend^{*} ige pääle: "Välkü
löi!" Keski tämä juttu ei uskund, tühi lori. Ruops selit siis
viimaks, tämä saand ka peräst iseki aru (mp. arvu), et Jaaguri
Kaarli paljas päälagi oli elenend, kui Kaarel vehkind üösel eind
niitä. Kaarel kuul^{**} ise ka sedä juttu pääl ja akkas siunama:
"Mes sa perändüs lorised, su oma päälagi on sama paljas kui
mulgi!"

ES KT 298, 135 - 136 (1982).

97. Väsinud peigmees

Virve mies rääkis, tämal old Tappurlass pruut tieduksill.
Käünd ige ehtutell pruudi puol, kui vähägi kodund mahti oli. Oli
eindaig, päivil saand kovasti einägä mässätüd. Old kull väsünd,
aga plaan ige pruudi puole mennä. Mend siis otseмба tied einä-
maist läbi. Ühest mulgust üle ronijess jäänd vähäkäseks mulgu

* tõendas; ** kuulis,

pääle istuma ja unerammestus tuld pääle. Kui erkand, oidand ise mulgu paaristeiväste ümberd kinni. Uness nähnd aga, oidand pruu-di ümberd kinni ja kallistand sedä. Erkajess ka parajasti päivoust, kus sa enämb jouad pruu-di juure mennä. Kiiresti kuo tagasi, einäkaarele vehkimä.

ES KT 298, 155 (1982).

98. Suitsunoot ja vorstipainupakk

Vahel juhtus, et ahjuküdü* vai sütte väljä vedämise ajal tuli tuba suitsu täüs. Taheti siis lapsi narritada, üöldi: "Mene juokse naaburiperesse ja telli lainuks neild suitsunuota, et saamme tua suitsust pühtaks!" Eks lapsed siis ruttu mend. Toisess peress saadi küll aru (mp. arvu), et laste narritamine. Siiski annetud laste käde moni rebal kott vai vanad püksüd vai vana vergulina tükk. Kuda sa lapsi ige tühjälä tagasi saadad. Kodu old jälle nalja ja nauru, kui lapsed oma lainatud kompsuga tagasi tulid. Mene jälle tuodud kompsu tagasi viemä. Kes kerra sedä lainureisu oli läbi tehnd, toist kerda enämb ei last endäst ald vedüdü.

Pühije iel, kui kodu vorsti tehti, saadetud monelpuol lapsi küläst vorsti painupakku lainama. Eks lastele annetud siis jälle moni ümmärgüne puu koligas käde vai üöldüd: "Meie painupakk läks katki, mene kuula toisest perest!" Nalja ja nauru jälle laste kulul.

ES KT 298, 138 - 139 (1982).

* ahjukütmise;

99. Surmapae

Ara saare taga on meress kolm suurd kive, rannast kaunis kaugal, neid üüedä Surmapaeks. Suure viegä on kived vie all, aga paraja pagu viegä puole mietri jagu vie pääl vai viest väljäss. Kerra tulled paadiga kolm arglast, üks vend ja kaks ode Loksald koduranda. Tahtunneä kova tuule ja suure lainega pääle tuule kivi-
vijest müöde souda. Suur laineüög kandand paadi kivele ja paat kummulla. Inimesed langenned mere ja uppund. Sendä siis said kived Surmapae nime.

ES KT 298, 86 - 87 (1982).

100. Õnnetus Juminda säärel

Jumindald Sagu Antun ja Miina tulled paadiga linnareisust. Tuld kova torm pääle ja üle Juminda sääre tulless täütänd paadi viegä Juminda säärel, kus tormiga on irmus lainemurd. Kahel puol on vesi sügäv, aga keskseljändik, moni süld lai, on madal vesi ja sendä siis ottab siel kolejasti murdama. Onnedu ing, kes siis neisse murdujesse sattub. Paat saadud küll pääle tormi merest aetumast käde, aga inimesed molemad jäänd vajaks.

ES KT 298, 88 - 89 (1982).

101. Telliskivilaev Juminda säärel kinni

Uduga juost laev Loksald tiililastiga Juminda säärele kinni. Madal kiveseljändik juokseb püaigu virsta maadmeresse. Reimal on küll mergiks, kust laevad voivat vabald läbi soita, aga vai uduga midägi nähä, eksud kursist korvale, oledki kinni.

Et laeva jälle ujuma sais, luobitud tiilisi mere juba montuhat. Korge unnik old tiilisi vie pääl, ninda palju tuld kivi väljä luopida, kui laeva ujuma sai. Jumindased, kes sedä asja pääl nähd, olled kärmed mihed jaule kargamass. Esialgu oldüä, korja unnigust kived paati, aga peräst sügävämäl tuld neid kivekouraga põhjast üles tostada. Ninda aagitud kaikkived merest, vesi madal ja põhi paistus. Viimaks menned viel külämihed omavahel vadisema, kade miel, kes vähemb sai.

ES KT 298, 92 - 93 (1982).

102. Laev kivide vahel

Kabernieme mies seiland oma väikäse tühjäkaljasega "Lilli" Kaberniemest Loksale, et Loksald tiiliskivi Tallinna viid. Isa ja poig olled laevass kahekeste. Old just einäig, isa avitand enne reisu viel naistele kodu einä maha niitä, on naistel kodu kuivatamist, kui ise reisuss on. Sendä siis old väisünd ja üöld pojale: "Jää sa nüüd ruuli, ma eidän vähäks ajaks kajutipikkelä." Ilm old ilus, tasane vedus tuul tagand, küllpoiss üksi akkama saab.

Old üästi sue ja aude ilm, poissi rammitand ka ruuliss magama. Laev sai omapääd mennä kus taht. Kerra käünd irmus mürin ja kolin, sen pääle kargand molemad mihed üles — laev istub rannass kahe suure kive vahel kinni, ei saa enämb edesi ega tagasi. Laev old Liesi külä Tönükseri Kusti sadame reie korvass kivije vahel kinni.

Mes muud, kaigepäälä seilid maha, et enämb laeva rohkemb

kivije vahele ei kiilu. Onneks old vähäne lounat tuul, lainemurdu ranna pääle ei käänd. Olis aga merituul ja lainemurd, olis sen vana laeva trümmind ja tümitänd siel kivije vahel peris sodiks. Küläst kutsutud mihi abi ja agetud laeva varpankuri ja tallije abil vaba vede tagasi püüdä. Küll andand varpida, enne kui laev jälle vabass viess ujuma akkas. Esimäsel päivil ei ole viel ujuma saand, alles toisel päivil, kui vesi toust ja laeva ka ülespuole kergit, old juba kergemb laeva kivije vaheld lahti saada.

Eks siis peräst old isa ja poja vahel kirumist ja vandumist, kus küll kus vaja. Poissi süü läbi kaik sie juhtus, aga mes sie enämb avit. Muudkui omal ilget ja äbü suud-silmäd täüs, ilusa ilmaga istuda laevaga rannass ja pula ülepäivä tühjä tüüd tehä. Sen ajaga olis joudand juo linnareisu tehä ja ulk raha taskuss.

Tönükseri Kusti rääkis peräst sedä lugu. Tämä vahtind oma ouess, laev tuld üleväll meress enne oiget kursi, siis akkand kahtapäidi kierutama. Viimaks kierendänd keula otsi ranna puole ja akkand ala tulema, just tämä sadame kohta kohe. Tämä arvand, moni kivealus tuleb munaku kourima ja jääb madalasse ankurisse. Aga laev tuld aeva otsi randa tämä sadame reiele kahe suure kive vahele. Kui laev jo kivije vahel kinni istund, old mihed ka liikvel, kus sedä vandumist ja loju siis.

ES KT 295, 69 - 72 (1981).

103. Mehed kitsejahil

Minu isa kui eläs, old ninda norga süamegä, kui oma vai toise

verd nägi, siis kohe meneständ ja langend maha. Nadukase aja peräst siis sievind jälle küll üles. Oma verd nähess sendägi igäkerd ei ole meneständ, aga toise verd nähä ei ole kannatand kerdagi.

Kerra old isa minu vanaisaga metsäss jahil. Vanaisa old püsümies, isa jälle tagaajajaks. Vanaisa saand kitse lassa, paugu andand, aga kits ei ole kohe toiseks jäänd, pand juoksu. Eks minu isa ole old parajasti oma einämaass kiveaia taga, kui kits juossess tämä kohta tuld. Üppänd üle kiveaia ja isa saand krahmada kitse kaulast kinni kahe käägd. Nähd, et kitsel veri lastud aavast juost, ninda old mies kuoss kitsegä sirmagillamaass. Kui vanaisa neie juure saand, old kits juba tosine, isa sievind ka kitse kaulastamast üles.

ES KT' 295, 87 - 89 (1981).

104. Nuodaveol Hara lahes

Talvel, kui jää meress, sai kädüüd Ara lahess nuodaveul. Ara laht oli siin kaige paremb nuodaveu koht ja kalu sai kenasti. Jää seisus siel kaua, tormid ega tuuled ei lohkund sielä ninda kergesti, kui siit länne puold Kolga lahest. Sendä siis Arass olid mitma külä mihed kuoss, küll Liesild, Tammistuld, Juminäld, ka Aablast ja Pedäspäld, kui neie oma meress kalu ei old vai jää menemä vei. Ara külä peretes sai siis korteriss oldud. Eks siis ehtul, pääle nuodaveu ja kui viel üä kalasaak oli, tarvitetti sedä kodaetud samakonna tarbesa, kuda kennegi mies kannat ja magu vasta ott. Prii poli, omaede olemine, ei naisi

nagemäss ega kieldämäss. Vahel küll, kui juomine liiga suureks läks ja naised kodu olless aisu nenässe said, tuldimiestele urtelisi ede lugema ja korjati suuremad rahasummad oma käde.

Moni suuremb juodik ott viel uomigul sedä külmärohtu jälle kaasagi. Tostmel, kahu ädress oli mannerg, kust sedä siis aigajald suupamass käüdi. Moni norgemb vai siis sie, kes sedä suurema suuga klumas, ott viimaks ninda norgaks, aeva seljä pääl maass, jalad püstü taeva puole. Selged miheds siis pilkasid: "Mes neid saapatalu vasta päivä kuivatate?" Ega sie ütlemine küll üästi mielind, moni sai kurjakski. Nuodaveul tuleb jo igäl ühel oma tüö ärä tehä. Kui sa pidid viel toise iest karabama ja toise tüö ärä tegemä, tegeb igälühel inhe täüs.

ES KT 295, 62 - 64 (1981).

105. Viperus ajupüügilt tulles

Kui ranna ligemäll kalu ei old, siis käüdi ajuss, juba rannast kaunis kaugal. Keväde ja sügüse puole oli siis ajuss käümise aig. Kümme-viistoist verku kivistetti paati. Potskad, lieted siuti vergu ainujesse, kas puole süllä vai sügävämäle vie ala, kudas just kalaparved asusid. Ankuri ajurivil tarvis ei ole, verguribi sai kinnitettud paadi külgi köüegä. Ninda siis paat aetus kuoss vergurivigä kuoss tuule ja vuo järel. Juhtus olema tugev vuo, siis kans* paadi kuoss rivigä laskemisekohast uomi- guks kaunis kaugale. Vergud lasti pävivieru ajal mere ja mihed ise jäid paati magama. Trehvas aga ajuss olemine laevareidil,

* kandis;

kust laevad alatasa läbi liikusid, pidi üks mies sendägi vahti pidämä, et laevad paadile otsa ei soida ega verku ei löhu, kui verguribi liiga [vee] pinnass oli.

Liesild Terneme Jürka old sedäkerda üksi ajuss. Üösel tous* tuul ja aeva ühtevalu lisand juure. Jürka akkand kohe pimejäss verku vedämä, sais enne suurä tormi maale tagasi. Suure ähmigä jättänd kaik potskad ja lieted paati tostamatta. Rihmaotsad sindund pardass tulli külgi kinni, eks peräst, kuiribi vietud, temma nie paati. Saand vergud vietud, pime ka ja omal enämb mieless, et potskad-lieted paati tostamatta. Akkand kohe suure rutuga ranna puole soudama. Vast rannass paadist väljä tulless nähnd, terve potska-liete kari paadi perä taga. Siis vast turkand miele, nää unestasin perändüksed paati tostamatta ja täüdüsin neid ubida paadi järel vedädä. Sendä oli raske souda, soua paati nindagu maa tükkü edesi.

ES KT 295, 130 - 133 (1981).

106. Soome tollis

Liesi mihed olled piiritusereisul Suomess Mai-Antsu Liena muoturpaadi "Lauraga". Mieskond old väikäse paadi kohta liiga suur. Eks neid mihi tarvis läks, ühed, kes laevast piiridustmaale toid, toised, kes jälle vahepääl maal möid. Suome toll tulä laeva ja küsünd: "Miks nii palju mihi?" Mihed siis selitämä: "Kapten, kapteni abi, tüürmann, tüürmanni abi, puotsmann, madrus ja kokk." Sen pääle toll otsustand: "Täs on elävä liha lasti.**"

* tõusis; ** otsekes kõnes matkitakse soome keelt,

Toll oli lõudänd viel paadist kolm vai neli tabetud ane. Neile oli tarvis tollimaks pääle panna. Oli isemuidugi nuor algaja, ei tiedänd, ise ei ole oskand tollimaksu määrädä, mend oma kunturi järel kuuldama. Ninda kuda toll ärä mend, kraband üks mies aned kaindlu ja mend linna neid kauplema. Toll tuld paati tagasi, ei anesi enämb ollagi. Akkand siis anesi taga ajama, mihed vastand: "Söimme ärä!" Toll vastand sen pääle: "Ei nie ole süödü, küllä nie on müödü."

ES KT 295, 68 - 69 (1981).

107. Soomest sõudes Loksale

Loksald vieti alade enne siit tiiliskivi Suome. Rahvasuuss oli jutt, et puol Elsingi linna maju old Loksä tiiliskivijest tehtud. Ninda oli siis laevamiestel tüöd ja tienistust ühtejärge kogu suve ja sügüseni väljä, kui ilmad kannatid reisu ede otta. Suuremad kaljased odid 50 000 - 60 000 tiiliskive, vähämäd aluksed jälle vähämb.

Üks Pedäspä mies rääkis, tämä old Tappurlast Mää Kustavi laevass madruseks. Loksald tiililastiga menness old viel vähägi tuuld, aga Suomest tagasi tulemise ajaks rambind tuul periseld, tuule aisugi ei ole old. Laeva peremies ädäss, kudas saab Suomest tulema. Ei voi juo kallist aiga lassa raisku mennä. Kus sie kahju ots, kasud jääväd saamata, vade maksa matrustelemuidu palka. Andand miestele käsü: "Souate laeva luubi järel Loksale! Ehk tuleb tie pääl tuulevilu, et sais seilada." Ega midägi, miestel tuld kapteni vai kippari käsk täütä. Uetud laev pikke trossi ot-

sass paadi järel ja kahe mihe joul souetud laev Loksale. Suvine aig, tuuld ei ole tuld tiel olless ja koura purjije abil siis tuldud Loksale. Ligi kakskümmend neli tundi kulund sen reisu pääle ärä, mieste vaev viel päälekauba.

ES KT 295, 120 - 121 (1981).

108. Uduga Soomest tulek

Siitkandist old mihi jälle Suomess suolareisuss. Sügüsiine aig, paksud udud pīaaigu igä päiv, kudas akkad sen paksu uduga pikke kodureisu ede ottama, oled nindagu kodiss, kuhugikanti ei paista. Viedetud juba mittu päivä uotajess, ehk klaarib udu ja sais tulema. Liesild Terneme Jürka old ka siel uotamass. Jürka old kole kärsidu, tämä enämb ei uoda, paneb kuomenemä, saab mes saab. Toised mihed naurand sen pääle: "Kuhu kanti sa oskad sen paksuga mennä, omal ei ole kumbasindki kaasass." Ei midägi, Jürkal old isu otsass uotamisest, sais aga kuo tulema. Toised mihed tehnd siis Jürka paadi piidalauale kumbasimme kuju ja näütänd siis, mes kursi all pidäb menemä.

Tuuledu ilm old, oda aga kourapurjed platsi ja akka tembama. Ninda siis aeva tuldud, vahel küll puhatud ja jälle aeva edesi. Oli joudand juba üögi müöde mennä ja uus päivävalgus tulla. Paks udu keständ aeva edesi. Miestel aeva omatiedä kurs kodu puole, ninda aeva tuldud. Äkki käünd üks irmus mürts ja paat jäänd seisu, mihed ise käbillä paati maha. Agetud siis üles toussess uurima: mes siin nüüd omitegi oli? Tunnetud siis tuttav Miekakivi ärä, kus sen riemu ots! Olemme omitegi kodurannass. Ei siin old tegemist oma oskusega, sie oli pime onn vai kuda sedä pidäb

nimitämä. Viie-kuue päivä peräst vast klaarind udu ja vast siis saand toised mihed Suomest tulema oma suolalaadungijega.

ES KT 295, 133 - 135 (1981).

109. Sool merre

Toinekerd oldud jälle siit suolareisuss. Suomest ärä tulless old ilus selge ilm ja paras vedus tuul tagand. Agapuolvahe lahte akkand ilmaalust aeva vineseks kiskuma. Tuul rambind periseld ärä. Viimaks tuld nindasugune udu tohvajus pääle, ole nindagu kodiss. Ei selidä silm enämb kuhugi kanti nägemä. Avida muud kui kourapurjed akkama ja edesi tulema nindagu kenegimuis-tus ott.

Terneme Jürka old ka siekerd oma pojaga toiste ulgass kuo tulemass. Aga siekerd old neil kumbasi kaasass. Aeva tuldu ja pietud siis kumbasi järel kursi. Viimaks kui juo oige kaua oli tuldu, akkand läbi udu üks suur must kogu uumama. Mihed ehmatunned küpseks: soo, nüüd on randrüütlid Juminda otsass neil vastass ja meil lips läbi, suol mend ja trahvid kaulass. Otsustetud siis suol mere luopida, pääseb trahvistki, kui suola paadist ei löüeda. Saadud siis kaik suolakodid üle parda luobitud, age-tud siis ringi vahtima, kus rüütlid on. Siis vast tunnetud sie must kogu ärä, jälle oma tuttav Miekakivi ja oma rand siinsamass. Küll old siis kahju mere luobitud suolast. Aga mes sie enämb avit, mes mend, sie mend.

Tuldu siis kuo ja räägitud eidele onneduksest. Eit pand viel oige leugama, tämä just kuotud riidest tehtud uued kodid

mistasite ninda lollisti ärä. Mihed menned siis üä usu pääle uuesti paadiga merele. Kaasa uetud naar, ehk saab naarajess osagi kotti käde ja nadukane sedä ligund suolagi, ega sie kaik ige ole periseld ärä suland. Miekakive juuress oldmadal vesi, ninda paari süllä riņņiss. Osa kottisi paistand liivapohja päälđ, osa old küll sügävämäss. Aga sendä kaik kodid saadud käde ja ligund suol ka. Suuremb kaži jäi küll saamata ja suolanälđ ka majast kadund.

ES KT 295, 135 - 137 (1981).

110. Surmasuus antud tōotus

Kolga-Aabla mihed tulled purjepaadiga Suomest suolareisust. Akki tuld irmus iili tuul pääle, paat mend ümber, mihed ja paadiss olev suol mere. Suuri vaevu saadud küll paadi pohja pääle ronida. Oldud kesk Suome lahte, kudas küll maale pääseb ehk kes päästämä oskab tulla. Siie nüüd jäämme ja merepohja vajumme! Suure ahastusega toudettud: "Kui viel kuhugi maale pääsemme ja jala kuo oue saamme, ostamme kabelisse kruonlühtri!"

Akki oli iili tuul tuld, ninda järskü jäänd kaüle ja päiv akkand paistama. Sie andand miestele jo nadukane eluluotust juure, päälegi suvine aig old. Arudettud ige üht ja toist päidi oma olukerda ja pääsemist. Sais kudagi paadi püstü, siis ka luotust elule. Agetud siis üheld pardald vandi solmi lahti nubama. Kuoss masti ja purjega ei jous paati püstü saada. Saadud siis vant paadi parda külüst lahti. Ronitud siis toineppuole külile, ise paadi pohjapuust kinni oidajess raskutama, ehk paat kerkib

püstü. Ninda ka old, paat kerkind küll püstü, aga paat piaaigu puoleni vett täüs. Kuda saad paadi viest tühjaks, ei auskari ega ämbri enämb. Visatud siis tossud jalast ja tossujega vett väljä tostama. Pikkepääle saadud paat viest tühjaks, mes siis enämb viga, juba jalguje all kuiv paadipohi. Mast tostetud uues- ti püstü ja puri lahti. Vähäne vedus tuul tuond siis paadi Ju- minda otsa ja sield pikki rannadärd kuoranda. Ruulimisega old küll tegu, ruul jäänd küll ümbermenemise ajal paadi külgi, aga elmar old kadund. Kätte abil siis saadud kudagi ruuli oidamise- gö akkama.

Küll oldud siis onneligud, kui kuoranda saadud, tänatud ju- mala ja taevast, kes neid ädäss avit. Kui tuld merel annetud tou- tuse (mp. toudukse) täütämine, siis üks mies taganend oma sa- nast. Kahepääle ostetud siis linnast kruonlühter ja kingitud Ju- minda kabelile, kust sie Liesi kabelisse tuodi ja onpraiga siin järel. Mieste nimed ja annetamise aasta sise leigatud.

Mies, kes oma toudukse täütämisest taganes, uppund linna- reisul. Ühest surmast küll pääs*, aga toine surm peris inne.

ES KT 298, 115 - 118 (1982).

111. Eit otsis meest, mees jälle eite

Vanad mihed kävid enne alade, kui jää meress oli, Maluauast jää alt verkujega kilu püüdäms. Maluanda oli rannast kuus-seit- se virsta maad ja siel oli vett nelikümmend süldä. Kalamiestel oli süllä arvestus kahe laialla sirutettud kätte vahe sormeot- sast toise kää sormeotsijeni. Vergud lasti ehtul jää ala püüdü,

* pääses;

uomigul vieti kalujega väljä. Vergud tuodi kelgul vai obusega riel kuo, kus kalad pererahva abil väljä päästeti ja ehtul jälle uuesti püüdü viedi. Ninda käüdüd siel kilu püüss läbi talve, kui jääd oli.

Tammistuld Nigula Kustav käünd ka Maluauass kilupüüss. Uomigul kodund jääle menness old ilus ilm, pärast akkand kova lumesađu, toust tuul ja kova tuisk. Mies jäänd kauaks tagasi tulemisegä, kell joudand jo kaugald üle louna. Naine old uotamisegä peris ädäss, ninda kaua ei ole mies millaski tulematta old. Arutand ige üht ja toist kanti, eksus paksu möllügä ärd ja nüüd möürüb jääl ringi ega oska kuo tulla. Tarvis mennä miest taga etsimä. Taageldand endäst kovasti paksu mundrisse. Jalga pand mihe püksüd. Enne oli juo naistel äbü asi mieste püksü kanda. Ise medeld: "Kes minu sen möllügä ige nägemäss on, päädasi, et on sue ligi." Ninda mendki siis jääld miest taga etsimä. Tuisk oli uomikused riejäled kaik umbe tuiskand jamone samu pääle oma ede ega ümber midägi ei paista. Eide kuraas old kova, aeva edesi ülespuole.

Vahepääl ilmund mies ise kuo tagasi. Saand kuulla, et eit mend tääd jääle taga etsimä. Esimäse valuga vannund mittu mustuhat kurati ja siis uuesti obusega jääle eite etsimä. Pikkemüöde jäänd tuul ja tuisk vähämäks, akkand jo kaugemale nägüma. Viimaks akkand ka eit paistuma, soitand eidele vasta, eit tuld jo kuo puole. Eit rääkind, tämä saand ige rivimaale, aga inimese inqelist ei ole nähä old. Paljad kuuse jakadaka sudjad pais-tund ümberringi rivimaie kohal. Kust oskad enämb miest etsidä, kierä jälle ots kuo puole tagasi. Sedä ei arvestand naine menness, ise olis voidnd sen möllügä ninda ärd eksuda, ei olis tääd

kustagi taga oskand etsidä vai ajada. Päälegi on talvine päiv lühükäne, jää viimaks üöseks jääle külmä käde surema.

ES KT 295, 104 - 107 (1981).

112. Sepa Jussi kohtuasi

Kustagi siel, kas Andiniemest vai Salmistuld old üks kova joumies Sebä Juss. Ise old väikäst kasvu, aga joudu vahi, et mitmä mihe iest. Jussil old väikäne kaljas toise mihegä kahe pädle. Linna viatud munaku ja alapuid. Kerra oldud jälle alulastiga Tallinna sadamess. Tsaari ajal old linna voimuje puold väljä annetud kova käsk: alapuid pädle kella neljä enämb laevast sillale ei tohi luopida ega puid ka üöseks sillale jättä. Mene tiie, kudas võib kenegi kääst tuli lahti pääsedä ja suurd kahju tehä. Olid juo kaik sillad ja silla ehiduksed puust. Laevamihed jälle katsund sest käsüst korvale iilidä, kuda said. Monikerd mend onnekski. Kuda sa vedeled laevass terve ehtupuoligu nindasama. Iga üks jo katsus, kuda ennemb laeva tühjäks sai ja puud kaubale sais, et jälle uut reisu sais tehä. Olid puud sillal süldä lautud, tulid ostajad vuorimiestegä puid ostama, anna puud ja oda raha vasta. Said aga uomigul vast puid sillale luopida ja süldä neid siel laduda, läks asi kiireks ja moni esimäne puuostaja läks suld kaduma, kui sul ei old neid ostajalle kohe käde anda. Läks ost toise laeva mieste kääst, kes oma tüögä kärmemäd olid.

Juss luopind ka puud sillale ja ladund süllä kaupa virna, et olis kohe anda, kui ostaja tuleb. Eks kardavoi juhtund ennemb jaule. Kohe riitlemä ja protukolli kirjutama. Juss arind senpää-

le kardavoi rinnust kinni ja viskand üle puuvirna toisele poole. Kardavoi andand asja kohtusse - vasta akkamise ja vormi au tiutamise iest.

Mone aja pärast tuld Jussile kohtu kutse. Ega midägi, täüdüb kohtusse mennä, saab mes saab! Kohtus kuulatud enne kardavoi jutt, pärast siis annatud sana Jussile: "Kas oli kaik ninda, kuda süüdistus oli?" Juss lahutand käsi ja akkand rääkimä: "Aulik kohus ja kohtuerrad, nääte, kui väikäne mies ma olen, kudas voisin mina sedä suurd mihemürägäst üle puuvirna saata, sie ei saa ilma päivil oige olla!"

Kohtunigud pidänd omavahel neu, siis lastud kohtusaali kahepuudane kaalu pomm tuua. Pomm lastud keskpermandulle mahapan-na ja kästüd Jussi sedä üles tosta. Juss ähkünd ja puhkind pommi kallal tükk aiga, aga pommile tuuld ala ei saa, tie mes tahud kohe. Mitte tolligi ei ole permandust pomm kerkind. Kohtunigud nähnd sedä, et mies ninda saamadu on ja muistetud Juss vabaks, oige mies veel päälekauba. Juss tuld suure riemuga kohtust ärä. Kodu siis vast selitänd toiste miestele: "Kui ma olis tahund oma joudu neile näütä, siis olisin voind sen pommiga ühe kää otsass igäle kohtunigule otsaede kobutada, kaik olisid permandul sirged olled. Ega ma loll old, et neile oma joudu pidin näütämä akkama!" Ninda Juss pääst oma kavaluse läbi.

ES KT 298, 211 - 214 (1982).

113. Pähklite mõistatamine

Enne poisikase polvess sai igä sügüs pähkni korjatud, ige joulu pähkni. Metsä einämaiss neid pähknepuid vai sarapuid kas-

vas ja monel aeval oli kovasti pähkni. Said jo pähkned küpseks, tulid jo ise tohlast lahti ja pähkned ise läksid pruuniks, oli tiedä, vois neid korjada. Kodu sai neid siis tohlitud, mes just ise viel tohlast lahti ei tuld. Siis korviga rüüste ala kuivama ja peräst viel pliidi ja ahju pääl kuivatettud. Muidu seisujess läksid allitama ega kelband neid enämb süüä. Ega neid siis enne joululu raatsind süüä, sai oietud ige jouluks.

Joulul siis sai neid muistatettud omavahel. Üks ott pähkned pihusse ja küsüs toiseld: "Liig vai paar?" Üttel toine paar, sen pääle tegi küsüjä piñu lahti. Oli toesti pähkni pihuss paariss arv, pidi andama pähkned oigesti vastajale. Üttel aga: "Liig!" ja pihuss oli paariss arv pähkni, pidi [vastaja] panema omald ühe juure, et saab liiaks, paarituks arv. Kui tehti aga enne muistatamist kaup, kui volesti ütled, piad andama sama palju pähkni toisele juure, ütliid oieti, said ise toiseld pähkned omale.

Kudas siis kenegi onn vedäs, ninda siis muistatamine läks. Moni sai oma taskud peris tühjaks, kes kaut*, toine, kes jälle üästi voit, sai omale üä nosi juure. Kogu joulute aja sai siis pähkni muistatettud ja neid süödüd.

ES KT 295, 117 - 119 (1981).

114. Osav jahi- ja torupillimees

Liesild Jaski oli omatiedä kova jahimies. Toised mihed panid sedä küll tühjaks ja naurid: "Jaski püss laskeb ümber nurga." Kerra mend Jaski jälle paadiga Miekakivele lindu vaanima.

* kaotas;

Oli üks suur terävä servaga kivi Liesi külä kohass meress. Suure vaanimise uhalasa ei ole merkand, milla paadipeest kive päälde vede langes ja paat aetus tuulega iemäle. Vast siis nähnd, kui jo paat kaugel oli. Ega midägi, Jaski kive otsass jalamies. Paadile järel ei saa ega randa ka ei pääse, vesi sügäv ja randa tükk maad. Akkand siis urama rannast mihi omale abi, kes korjand paadi merest ja tuond ka Jaski maale.

Kerra saand Jaski luike maha. No küll old siis onnelik ja uhkustand toiste iess: "Tei kennegi ei ole luike käde saand, aga nää mina sain!"

Jaski oli siin rannass ka kaige viimane torupilli mängijä, kävi pidujell mängimäss. Mälestän, vahel kevädel ja suvel kuulus tämä torupillimäng meilegi, kui ehtutell oma seinäadress pingil istujess oma lugusi mängis.

ES KT 295, 127 - 130 (1981).

115. Poostapõtškija linavästriik

Siin kandiss ületi linavästriikku puosta potkijaks. Keväde vahiti, kui linavästrigud siie ilmusid: nää puostapotkijad kohal, puostad rannast varsi kadund. Ka pandi viel tähäle, kust linavästriikku esimäseks nägid, kas maast, siis pidid suvel linad lühükäsed kasvama. Nägid aga linavästriikku lennul vai kaduksel istuma, pidi jälle üä linaesta olema, pikked linad kasvama.

ES KT 295, 139 (1981).

116. Paisteleib ja kaapekakk

Enne kui kodu leibä tehti, tehti kapaisteleibä. Paraja suurune taigatükk ueti astjast, kätte vahel vieretetti sie ümmärgüseks. Leivälaua pääle rabutettud jahuje pääl vajutetti taigakakk laiaks ümmärgüseks kuogiks, parajasti just ninda suureks kui pannile sobis. Siis pandi panniga ahjusuu pääle tulepaistele küpsemä. Et paisteleib üästi küpseks, pandi pann servitepuolviltu tulepaistele, puualg panni toise serva ala. Kui üks külg oli küpseks saand, kiereti toine külg tule paistele. Laste vai vanuje uoleks oli vahtida, et paisteleib liiga ei saand, korbe ma ei mend. Kui molemad puoled olid küpsed, kasteti küpse paisteleib viel silgu suolvede ja siis kerraks viel tulepaistele tahenema. Siis murreti vai leigati paisteleiväst parajad tügüd ja anneti kaigepääl lastele, ka toistele, kes juhtus parajasti tuass olema. Juhtus ka moni vieras paisteleivä jagamise ajal tuass olema, anneti ka selle: "Pruovi ka meie paisteleibä!" Ja toesti sie paisteleib oli peris maius kohe.

Kui kogu taigin oli astjast leivälaua pääle tostetud ja paraja suurusteks pätsijeks vaalitud, kaabiti viel lusigaga astja külgi akkand taigin kogu ja tehti sest pihuje vahel vieretäjess ümmärgüne kaapekakk. Kui toised leiväd leivälavidaga ahjuküpsemä olid tostetud, pandi ka kaapekakk ahju suu pääle küpsemä. Sie väikäne kakk sai siis ennemb küpseks ja oli siis esimäseks pruoviks perenaisel, kas leivätegu oli onnistund vai mitte, kas oli paras abu ja suolane, üästi kerkind vai tänkjäs, alumasel kuorel tina viir. Esimäse pruovi ott sest kaape- vai katsekagust

perenaine ise, ülejäänd jagati laste vahel.

ES KT 295, 140 - 142 (1981).

117. Roosi arstimine

Enne räägiti aeva, kui inimene miinestki ehmatas, lõi ruosi külgi. Ajas vesivilli naha pääle ja kogu kehäss irmus valu. Küpsendettud sibula annetud siis aigele suüä ja pandud ka villi pääle, aga igäkerä pole sie ka avitand midägi. Old jälle ninda-sugusi inimesi, kes oskasid ruosi sanu. Kui aige juure kutsutud, pobisend omaede moned sanad ja aige valu old kadund nindagu kui luuaga pühitud.

Liesild Ungasi Triin oskand ka ruosi sanu. Täma palju aige juure ei ole tuld. Paberi pääle kirjutand moned sanad, siis so-dind nie sanad uuesti pliiatsiga ninda ärä, kennegi neist midä-gi aru ei saand. Sen paberi tügü käst siis aige koha pääle pan-na ja aigel valu jälle kohe kadund. Sedä paberi saand aga üheks kerraks tarvitada, toiseks kerraks-moju kadund. Küll tellind pal-ju inimesi Triinu, obetagu neile ka nie sanad selgeks. Aga ke-negile ei ole neid oiestand, vei oma tarkuse auda kaasa. Ninda nie vanarahva endised tarkused ja oskused kaduma said.

ES KT 298, 19 - 20 (1982).

118. Kratt

Tappurlass Määl old ennevanast kratt olemass. Kradi uoleks old üssel varanduse ja kraami kogukandamine oma peremihele. Tüöd

ja süömist pidi peremies kradile andama. Kui tööd anda ei ole, vahi vieb peremihe kuoss inŋega menemä. Määl old kradil asupaik saunass, sinne viedud siis kradile ka süömäkraam. Eks sulane ole merkind, alade mennä suure kompsuga sauna, midä sinne alade viid. Passind siis pääle ja nähnd, paremad suupalad saunass. Sulane me-deld: "Pagan ottaks, mina pian silgu-karduliga rasket tööd te-gemä ja siin vedelevad paremad palad ninda sama." Piständ siis moned kerrad kaik toidu kinni. Kratt vihastund japand kogu sau-na polema, ise kadund ka senpääle ärä. Vahetevahel käünd sendä-gi pimejäl ajal uonetess kolistamass. Pererahvas küll ise ei ole sedä väljä rääkind, aga perepoig tuond omale nuorigu majasse ja sie siis rääkind väljä. Tämä perimise pääle: "Mes kolin ja mü-rin sie üöseti siin on?" vastand pererahvas: "Tuul jakassid ko-listavad väljäss, ei siin muud ole midägi." Aga nuorik old kin-del, miŋnesugune kummidus siel pidäb olema.

Vanad inimesed rääkisid enne: "Tahud kradist lahti saada, siis anna nindasugune töö, mida kratt ei joua tehä." Esimäne old liivast köüt kierutada ja toine linasiemnijest sammast üles la-duda. Emba-kumba tööd siis kradile annad, tiied siis, et oled kohe kradist lahti.

ES K^T 295, 142 - 144 (1981).

119. Malusi saarel kummitab

Malusi saarel old enne suur vana pihlajas. Siel old aga nindasugune lugu, kennegi ei ole saand siel pihlaja all magada. Kui vahel moni kalamies sinne puu ala vilussepikkellä eitänd ja silmäd kinni vajund, kohe eradettud magaja üles, magada ei las-

sa, piad üles erkama. Küll old siel merimieste ulgass omatiedü kangi mihi, kes uoplend, mes siel iess on, et magada ei saa. Teh-tud küll pruovi üks kui toine, aga magamisest ei ole kenelgi mi-dägi väljä tuld. Jäädüdkki uskuma, sen pihlaja all on moni mies undlikku surma saand ja sinne maha maetud. Saarel old juo enne korts ja mene tiie, mes siel juuatäus päiegä mieste vahel vois juhtuda ja nüüd siis kummitab siel tagand järel. Tänapäiväl ei ole saarel enämb ainustki puud ega ka sedä pihlajast olemass.

ES KT 298, 1 - 2 (1982).

120. Kui magama jääd, tekk pealt ära

Minu isa rääkind oma juhtumist, kui tämä viel poissmies old. Tammistuld Nigula Kustav tuond tämä omale osa pääle merel käümä. Osamies sai peremiheld paadi saagist ühe viiendigu omale, siis ei uolind osamies verku parandada. Oli ka neid osamihi, kes said paadist neljäne jau, sel kerral pidi osamies ka avitama verku parandada, kui neid meress olless torm vai vuo lõhkus. Eks Kus-tavil old poissiga viel suuremb plaan, sais omale väümihe majas-se. Peress jo kaks näbejä tüdärd, kummagiga ige kaupa saab.

Ehtul pandud siis mies tuapermandulle magama. Nindagu sil-mäd kinni vajund, tiritud tekk pääl. Tämä enne medeld, et tüt-täred tegeväd nalja. Passind küll pääle, aga kedägi kussagi lii-kumass ei ole old, kaik vagusi tagatuass magamass. Tehnd siis ise norskama, nagu tämä magas^{*}, keski pole puutama tuld. Nindagu silmääd kinni vajund peris unele, jälle tekk pääl mend. Tämä siis

* magaks;

uomigul ohkind perenaisele oma lugu: "Sen koha pääl mina küll magada ei saa, kui magama jäin, tiriti tekk pääl." Perenaine siis otsustand: "Mes siin muud, vanamihel kura dil vist siel permandu ala rahanosi peidetud." Toisel ehtul tehtud tämale tuba toise seina ääre ase, siel saand magada, ei kennegi ole tekki tuld tirimä.

Ühe sügüse tämä siis Niguläl osamiheks old. Kustav kieli-tänd ige toisel sügüsel tagasi tulema, aga enämb ta sinne peresse tagasi ei ole mend. Nähnd ärä, ninda erioudumane perekond, päremb iemäle oida.

ES KT 298, 2 - 4 (1982).

121. Maduvare ja krooniga uss

Sie lugu juhtund ennevanast, kui kasakad Juminda karduniss piirivalveks olled. Üks kasak soitand ratsa metsävahe tied karduni puole. Kerraga nähnd, oige suur uss päiväpaistel tie ääress ja omal suur uhke kruon pääss. Kasak temband miega tuppest ja miega otsaga tostand sen uhke kruoni ussi pääst ärä. Soitand aeva edesi, kruon miega otsass. Kus siis akkand irmus sahin ja susin seljä taga. Vahtind üle ola tagasi, igavene kari ussisi viñnerdänd tämale järel tulla. Tämä andand obusele nuuti, obune pand neljä ajama, vahtind siis tagasi, kas ussid jäävädmaha. Kus sedä, ussid lassed nüüd ringiradast tämale järel. Nindagu rattad vierend müöde maad tämale järel ega maha ka ei jäänd. Tämal tuld irm nahka, viskand kruoni miega otsast maha, siis vast jäänd ussi rida toppama ja agetud tuldud tied tagasi ruomama. Aiga old siis neil küll tagasi menuks, kui kruoni käde said.

Siiesaadik üüeti Juminda tie ääress ühtküngäst vai seljän-dikku Maduvareks. Siel old alade palju ussi nähä. Sielä sie ka-sak sen ussi kruonigi käde saand. Vanad mihedrääkisiä enne: kui Maduvareld sauna kerikse kived tuod, siis sielä tuodud kived ei pidänd vinga väljä andama. Vahel kui saunass olless oli vinga tunda, kohe nuomiti: "Miks sa Maduvareld kivi ei tuond!"

Moni aasta tagasi kaevati kogu Maduvare ja suuremb jagu ju-mindaste karjamaid läbi. Kaik kruus ja kived lasti kivepurusta-jast läbi, tehti killustikku. Ninda siis masinad ävidid Maduva-re ja kadund koha nimigi.

ES KT 298, 44 - 46 (1982).

122. Näkk kivi otsas

Minu onu old juba nuormihe ohtu, saadetud rannast midägi ärä tuoma. Old suvine aig ja päivävieru esi^{}. Tämä mendranda ja vahtind, Rasi rannass istub kive otsass alasti naine. Pikkedmus-tad juuksed rippund üle ola ja iseplaks japlaks pihujega vett omale vasta rindu. Tämä sedä naist ei ole tundend. Kodu arvatud siis, moni vieras tuli Rasile japeseb endäst meress. Toisel uo-migul küsütüd siis Rasi rahva kääst, kes vieras naine teil oli ja meress endäst pesemäss kävi? Ei neil ole keski käünd ega ka nämäd ole kedägi nähnd meress kälmä. Rasi tuba oli lagejal kal-da pääl, olis pidänd jo nägemä. Ninda jäändki asi tumejaks. Mend moni aig müöde, sinne kohta ajand torm surne mihe maale. Peräst sedä lugu otsustid vanad inimesed: kindlasti oli sie näkk, kes kummit sedä ede, mes peräst sai juhtuma samass kohass.*

ES KT 298, 83 - 85 (1982).

*päevaloojaku eelne aeg;

123. Mereröövliid varastavad naise

Kiiu-Aablasse Praagal old nuor naine üks kodu, mihed olled moisass tiul. Kerraga tulled kolm vierast miest, ottanned naise kinni ja viend randa oma paati. Küll naine üüdünd abi japüüdünd lahti rabella, aga mes sa ing ige kolme mihe vasta jouad. Paa-diga souetud merele ja mendud Malusi saarele. Siel old miestel väikäne osmu, kus siess elätüd. Naist sunnitud süüä tegemä ja mieste riidi kerraldama. Toitu neil oli old, ise käünneid päivi-je viisi kerraga ärd. Oma kodurand paistab selgesti, kaigist kakstoist virsta maad, aga paati ei ole, minnegä saareld ärd sais. Kennegi ei oska ka naist siit saareld etsimä tulla. Naisel pole muud kui nuda ja vahi koduranda. Talvel, kui jää meress, ei ole naist kerdagi saarele üks jäätüd, ige üks mies old kohal, et naine jääd müöde menemä ei sais. Naine arjund sen eluga vii-maks ärd, kuhugi ige ei pääse. Mihed ise olled mereröövliid, kes kävid laevu rüövimäss. Praanli saarel old sie peris rüövlii kamp asumass.

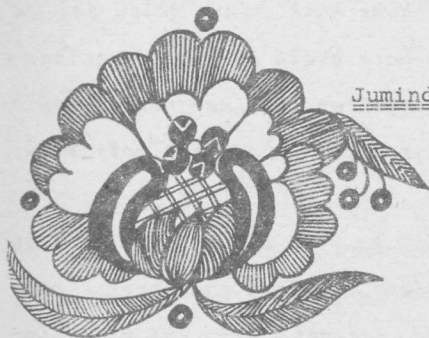
Akkand juo ligemäle kümme aastat saama naise elu saarel. Mihed nähnd, et naine rahuneb ja leppib omaeluga saarel, ei ole enämb ninda tämä järel valvatud. Kerra menned jälle mihed saareld menemä, aga üks väikäne paat, kas unestetti vai jääti mie-lega saarele. Naine kasutand kohe sedä esimäst võimalust saareld pogenemiseks. Küll tämä siis soudand mes jaksand, sais omitegi koduranda tagasi. Old juo oige ranna ligidall, kui üks paat akkand saare puold tämä järel tulema. Naine pand siis viel vii-mase jou väljä, ehk viel pääseb ärd. Saandki Pudisuu joe kalda-le maale. Ise akkand tagurpäidi liiva pääl kondima, seutab ninda

oma jälgi. Saand siis silla ala peitu. Mone aja pärast tulledki mihed silla juure. Ise omavahel rääkind: "Siit on tullu, siit on mennü, lännü^{*} üles taiva!" Küll etsitud ümberringi kõik kohad läbi, aga silla ala pole oskand ükski vahtida. Kava aiga uilatud ringi, viimaks pandud menemä.

Naine uotand pimejäni, siis vast julgend silla ald väljä tulla ja endise kodu puole menemä akkada. Saand siis oma endisesse elupaika tagasi, kõik vieras, ei ükski tunne tädä enämb. Aga endine vana kuer tundend oma endise perenaise, juost kohe juure sava libutamise ja püüdänd aeva naise käsi lakkuda ja nojale ronida. Endisel mihel old juba uus naine uetudja lapsikasvamass. Naine jäänd sendägi peresse elämä, avitand pere tööd tehä ja saand sielä omale elämist. Mes parada, kui elu samate vedäs, pidäb leppimä. Onn viel, et saareld tulema pääs.^{**}

ES KT 298, 157 - 160 (1982).

* Ebamurdepärane vorm; ** pääses.

Juminda küla

Salme Hirrend, sünd. 1907,

Aino Palmroos, sünd. 1910.

124. Kalaõnne nõidumine

AP: Üks Tammistu mies, üks Jalmar oli. Ja tämäl olisie noiduse värk sie kui, kui üks paat sai kalu ja tämä jäi ilma, et siis pidi tingimatta sield paadist midagi tuoma omale, kas vai kala suomuksi vai, vai vergu kivi. Et siis tuob noh selle (mp. sen) kala onne oma paati.

Ja ühekerra meil oli ka niisugune asi et, meil kalu ei old. Toisel paadil oli ja meil ei old ulgal ajal jah. Üks nuor poiss üttel sidäviisi: "Ma lähän tuon ka oite vergukivi sield paadist." Ja läks toi toiste kätte vaheld kohe sield samast kus ueti kivi ald ärä ja. Ja toi kaige suomuksiega kivi kohe, toised nähnedki. Ja toi meie paati ka, meil ka toisel uomigull kalu küll ja. Ja siis poiss üttel: "Nää kas ei old kive tuomisest kasu!"

Ja siis pidi tuodama toiste kalaonn ka ärä, kui vergu kive rihmad tuodi verkue ald ärä. Siis enämb toised kalu ei saandki. Niisugused kuntsid olid. Aga sie oli juo paha tegemine, s toine enämb kalu ei saand.

SH: Siis oli kalale juo sest jälle abi ja, ja püssügä lastud ja, ja obe kuuliga, kui enämb kalu ei saand mitte kuidagi

muoti. Verguunnik oli pandud siis kohe kaik sinne väljä ja, ja obe kuuliga lastud siis sie noius kaik sield menemä. Ja suitsetettud viel verku ja. Ja siis kui viel arveti, kes noidus, siis tuodi viel sen mihe riidi viel ja rebalu ja suitset neie riitega ja.

AP: Niisugune noidusevärk pidi ka viel olema, et kui kalu ei saa, et siis tuo kolme sauna liest tuhka ja pane verkue pääle. Et siis pidi akkama kalu saama. Aga meil, siis kui mina Liesil eläsin, siis oli niisugune lugu, et meil oli niisugune väikäne sauna kamber oli. Ja mei suvel magasime siel saunakambriss. Ja üks all mies tuleb ühekora (mp. -kerra) uksest sise ja küürutab siel lie juuress ja mina metsin, et mis tämä nüüd sinne pani. Ja ei saand mina sest aru ka mitte midägi ja, uomigull akkasin vahtima, siis oli suur koura jälg niisugune, tuhka uetud sield. Noh ja tämä arstis muidugi tuhaga oma verku, aga sie tuli väljä sie tuha ottamine.

SH: Sie ei mojuncki enämb!

AP: Mojus niipalju omitegi, et tuli torm ja vei vergud kohe Äiknässe. Ja ja ei old tämä arstimisest mitte midägi kasu. Sie pidi salaja tegemä, et keski ei näht ega kuuld. Aga tämä vae ne mies ei voind sidä arvada, et mei nüüd siel olimme, saunaküügiss magasimme, saunakambriss.

KKI MT 347, 108 - 111 (1974).

125. Kärbes ja kirp

Kärbäne läks linna ja kirp tuli linnast. Said [tee] kääni-
kul vastamisi. Akkasid siis küsüma ühetoise kädst, kudas se lin-
na ja maaelu ka on. Kärbäne üttel, et ei linnas ole midägi elu.
Linnarahvas andaväd nahklabiga pähä ja süömine korjada kaik iest
ärä. Vade maal on ige paremb olla, siel saab süüä ja magada, siel
sinu keski (mp. kennegi) ei sega.

Noh, kirp akkas siis selitämä: tämäl linnas palju paremb.
Maal ei saa süüä. Maal on vanad lahjad inimesed ja käüväd üösel
magama väsunest pääst, vajutavad viel laiaks. Aga linnas on üäd
rasvased pehmed inimesed, kui koht on täüs, mene siis pehme
polstri sisse (mp. sise) magama. Kaik on üä.

KKI MT 52, 52 (1949).

126. Ussidest

Mei läksimme Salmega mustikasse metsä ja, ja läksimme siis
ka marju vahtima viel siel. Mes einämaad nield on nüüd, Küü ei-
nämaad. Oh sa taevas kui üks uss oli! Ma läksin üle aia parajas-
te rönisin ja, niisugu püst aid oli, justku enne olid niisugused
püst aiad. Üks suur jäme [uss] oli kohe niisugune pikk oli siel
aia all just ja kiel oli püsti (mp. püstü) ja suhises ise. Ja
ma ehmatusin niipalju ärä, et jumal et, nüüd mu kallale kargab
ka. Vade sain siis üle aia ja, ei siis old midägi ädä.

Minu onu old väike poiss ja. Ja uss oli magand suure puu all. Niisugune ümmärgüne kringel oli old ja. Ja siis oli old pää viel püstü siel kringli keskel. Jürg oli old nii kange, et: "Ma viskan selle ussile kohe kivegä keskele!" Aga toised ütli, et: "Ärä viska!" Aga Jürg ott virutas (mp. virut) ige kive sinne ussile keskele ja. Ja uss sirutas ennäst (mp. sirut endäst) kohe ninda et. Ja siis oli tuld vihinäll Jüri pääst müöde, aga läks müöde. No siis Jürg oli onnelik, et ei ma enämb ilmaki ussile ei viska samate.

Kes konna päästäb ussi kääst, sie seitse pattu andeks saab.

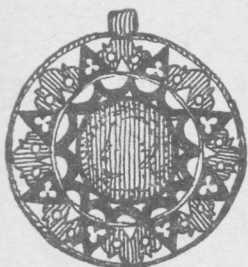
KKI MT 347, 100 - 103 (1974).

127. Ranna keel

Lotrustime mennä paadiga niikaua ku Ara saar akkas tärkämä, siis akkasime verku laskema.

Kui kiegä akkas õlpsimä, oli kergikäne, [siis ütelnü üks Päríspea naine ikka:] "Kau kergastus, midä hörtsütele!" Igass küläss oli oma juttu tuon, virvekatel oli oma viisi.

KKI MT 380, 4 - 5 (1974).

Virve küla

Elisabet Elbing, sünd. 1879.

128. Naistesoo

Olen kuulnud ka vähemidagi ennevanast Albu Tuklakse ajast, kui oli suur kummadu soda ja aeti inimesed kõik kogu ja taheti nammad ära tappa. Aga viimaks siis inimesed kõik läksid peitu ja igäüks kuhu kenegi sai. Aga siis viimaks tuli niisugune asi, et üks suur suo tuli ede ja inimesed läksid kõik sinne peitu ja said siel omale hüdä paigad. Ja siel nämäsäidsid siis omale kõik üless, keidupodid pandi valmis ja neiegä kiedeti, tehti ja küpsendetti leiväd ära ja oli neil väägä hüdä elu.

Aga viimaks sai arvu sie suur Albu Tuklas, et kuhu nüüd inimesed peitu kõik läksid. Ja läks korge määd otsa, Muuksi määd otsa. Ja tämäll oli niisugune suur kiiger. Siis ott sen ja pani omale ede, vot eks sie tembas suo tämäle vasta, kõik metsäd ja niisugused madaligud. Nägi, et inimesed keidid siel ja suitsous* üless ja vot, hüdä küll nüüd. Läks sinne oma suavädgä ja siel kõik inimäsi hakkas tappama siel ja ans** suure trahvi neile, sendä et nämäd sinne peitu läksid. Siis ott ja kaige esimäseks ott tapp mihed ära. Elusald ott kohe naha nüörid seljäst,

* tõusis; ** andis.

neist tehti härjä juttad. Siis ott naised kinni, nie tapp ja piinas neid. [Lõpuks pandud soo, mis selle sünamusemälestuseks kannab Naistesoo nime, põlema.]

ES MT 104^d, 16 (1925).

Tapurla küla

Juuli Paalberg, sünd. 1902.

129. Harjajommid ja kribukaupmehed

Ne arjajommid, neh nie olid enne, kes niisugu rändkaupmihed kävid, pamp seljäss kävid. Ja kribukaupmihed ja. Enne olid käüned arjasi kauplemass, nie olid arjajommid. Aga peräst siis akkasid käümä, nie üüeti kaik siis arjajommiks, nie, kes pakk seljäss kävid jala. Niisugused kaupmihed ja kribukaupmihed ja, nie olid siis jälle, kes niisugu kribukrabu jälle tassisid. Minu ajal viel ige kävi neid seljöpambu mihi ka. Üks kävi meil, üks tuulutaja, üks vanames, ma ei tiie, kust ta perite oli. Sie tuli, mei ütlimme küll mittu kerda, et: "Ei maksa pakkii lahti tehägi, et ei mei osta siit midägi!" — "Oi ei, ma ikke tuulutan nattuke!" Ikke (mp. ige) rabut lahti ja niikaua ku ige akkas mielidimä sield, ige said jälle kaubaks. Sie oli üks kaval vanames. Ja sie oli kustagi siit kaugemald, siit maa puold kustagi. Iesti mihed [olid], eks käünd veneläsi ka. Veneläsed kävid jälle sibuli kauplemass ja siguri ja. Nied kävid obustega siis koke, vene vanamihed.

130. Kodukäija

Üks vanames siin küläss puos ärä ja, ja oli vanem inimene juo ja. Sie sügüse puos ja keväde magasin püöninge kambriss toi-se kerra pääl üleväll ja. Ja ehtu istusin üleväll viel ja neulusin viel midägi, näpputüöd tegin (mp. tein) siel ja tuli poles ja. Üks akkab tulema, lae pääl astuma, sauh, sauh kovasti, niigu üks inimene astub kovasti. Jälle sahist siel lehtie siess ja. Ja jälle, vähä aiga vahet ja jälle sahist siel tükk aiga. Siis mul tuli ka niipalju irm, puhusin tule ärä, kargasin asemelle, tegi* üle pää ja. Ja siis ma ka niipalju sidä kardin, siis läks suure krobinaga seinä müöde üles, justku et saapad libiseväd seinä müöde üles. Siis läks sinne laele, siel jäi vagusi.

Sie oli suvel. Siis ühekerra minu ode eläs siis siel ka ja, sie oli_s akkand sield lae pääl riisuma ja siis sie oli löüdänd sield koha pääl, kus se kaua aiga kohmitses siel, siis löüdänd sield ühe raha karbi. No sie vanamihel old suome obe raha siel oiuss ja siis tämä sidä taht justku mulle ilmutada. Jasest saadik mina usun tuesti, et olemass on midägi. Kodu kävijä, üöldi sie siis.

KKI MT 347, 50 - 51 (1974).

* teki;

Aadu Kivirüüt, sünd. 1912.,
elab Suurekõrve külas.

131. Kohtusõnad ^{*}

*Ma nüüd obedan sulle nie sanad, kuidas alade edispäidigi
[kohtus] sulle oigus jääb. Sa kuula vade nüüd huolega:*

*Tere härra musta mantli,
mina hunt, sina lammas.*

*Mina murran sinu,
sina minu ei murra.*

*Minu jalass kivikinged,
sinu jalass pajupastlad.*

*Mina laua pääl,
sina laua all.*

*No ja sa piad valatama kohtuherrale kohe silmä sise, muidu
ei ole abi. Nie sanad sa katsu enne luetud saada ku tämä sinuga
rääkimä hakkab. Kui sa nüüd samate tied, kuidas ma nüüd obedin,
siis jääb voit sulle.*

ES KT 268, 199 - 200 (1973).

*
Õpitud ühelt Tapurla küla naiselt.

Suurpea küla

Liisa Lepp, sünd. 1884.

132. Rannanaise elust

Eks ole saand kaiki nähtüd. Elu oli kehvävoitu, tuli men-
nä tienimä. Ei tahtund mennä just naaburmihe ja -naise juure ka
siie taga ajada. Johtus sedäviisi, et sain Suome kanti. Ja olin
siis siel, ega sieligi halb elu old küll. Hakkasimme ärä tulema,
küll oli tormi siis, vähikäne alus oli. Läks ninda, et mul olid
juo jaladki meress, vade nädä, pääsin ja olen viel siin.

Siin oli vähikäne elu ja olemine, heinämaad oliä huonud, va
jussikünkäd olid nügidä. Vigasti täüdus olla vesiteräv, ku siel
midägi käde said. Lehker täüdus olla alade kääpärdst (mp. -pe-
rdst) palavaga suud kasta, ei muidu jaksand tehä midägi.

[Kas naised ka niidid?]

Naised niidid, kesse naistele armu ans*. Mihed kävid juo
reisuess, käüdi Suomess ja käüdi kalapüüss ja naised täüdüsid
juo tehä siin rannass kaik kodused tüöd. Verku kävin laskemass
ja vedämäss ka, kalu merepohjast üless ja. Sie oli igä raskas
küll. Kus oli juo mietri neljä-viidekümend vett, katsu vade siel
vergud üless vinnada. Ja ku kalu ka viel oli!

Ühekerra olin vähikäste lastega, henes pojad olid pisuka-

* andis.

sed, vähä üle kümme aasta. Läksimme, tahimme igä vergud väljä tuua, et ei tahtund tormi käde jättä, tuli laine. Poiss üttel peräst mulle, et: "Kull sa emä läksid ka valgeks paadiss!"

[Kui vara rannalapsed tööle pidid hakkama?]

Kahe-kolme toistkümme aastaseld. Kumina niidinkolme toistkümme aastaseld heinä, siis naaburnaine oli emäld kūsünd, et: "Kas sul oli tänävuon suvel ka keski vieras niitämäss? Et üks tütrik niit Pikkess pelluss." Emä oli üöld, et: "Ei", et "sie oli minu oma laps." Siis naaburnaine oli üöld, et: "Sina tabad sen lapse enneaiga tüögä ärdä."

KKI MT 346, 43 - 45 (1974).

133. Sool Soomest

Siis käüdi Suomest suola tuomass. Eks sengä old siis jällegi tegemist küll. Katsu et saad enne kodi rugi käde, maald. Noh, siel oli, no ütleme neli puuda. Läks, vei sen Suome, siel sai kaheksa puuda suola sengä. Vade eks siis old tegemist küll, kui sai sen suola jälle kuo. Eks rüütlid olled siin rannal vastass, katsu kuidä siis saad sen suola kuo. Nohkuo said viel kuidagi, üösel said pettä rannavahti, vaide ku maale viedi, no siis nie olid maantiel jälle olled vastass.

Neh, viimäks tuld siis niisugune luba, et üks kott oli lastud siis viidä sidä suola igäl perel maa puole. Ja siis oli neid lapsukasi säditüd siit küläst, neli-viis huost jälle rida, igäl ühel kott suola pääl. Ja juba rüütlid olled siis jälle nii kavalad ka, et pietüd siis sie lasterida ja huosterida kinni ja,

tostetud siis jälle nie neli-viis kotti ühule vankrile ja siis viedi sie suolakuorm kardunisse jälle. Nämäd jälle uhked, nämäd said kuorma suola.

Minu vanaemä rääkis kui, suolaterä läks maha ja kui minulgi viel läks suola terä maha: "Oi-oi, sa pillud suola maha!" Oi, sie oli kullast kallimb. Jaa, aga katsu süüd (mp. süüd) suolata midägi! Tassitäs (mp. -täüs) suola oli tuodud kustagi perest, kus oli juba siis vähä jäänd rohkemb sedä, ja selle (mp. sen) iest oli tehtud heinäajal üks päev (mp. päiv) heinämaale. Tassitäie (mp. -täie) suola iest!

KKI MT 346, 65 - 67 (1974).

Pärispea küla

Madleena Sandström, sünd. 1879.

134. Hara saarel kilu soolamas

Hara saares sai oldud suolamistüöss ka nuoreld neh. Süörens oli siis sen suolamise ja neie tüöliste üle ja sen jagu se vaprik siel oli, igi. Eks sie maks palgad kaigile ka. Mihed püüsid kalu, neh suvel ka nuotiega. Nuodad olid ka neh Süörenssi puold. Neid Süörenssisi oli siel kohe kolme vennakse. Kaikse nuoremb oli viel maailma suur pillimies ka. Neh just igä jumalase ehtut tantsiti ka saarel, kiik oli ka siel ja. Ega siel old magamist ainukastki üöd. Vahest sai peidetud hendäs ärä küll pak-suje kadaja piesaste täna, vade igäld puold ne poissid üles nuuskisid, neh jusku olis old häis nenäss. Mitte muud ku olgu vade aeva kaik seltsigä tantsimass.

Neh eks vahest olis vähäkäse igä magada ka tahtund, vade mes siel parada oli, muudku aeva vade tantsi. Eks siel saares tehtud mitmad kosikaubadigi ja niimitmadigi said siel tüöl olless omale neh mihed ja naised, siel tehti seprust küll. Sie kaikse nuoremb Süörens, neh sie ken pillimies oli, üttel juopäiväl varuks ede, et ehtul kellu kümme ajal olete kaik jälle tantsimass. Tie jusku tügü tüöd kohe. Saareld kävi jo jalgsild, käsipuud olid kahel puol ja, maale, ja sieldtuli kui kaugald kohe

nuori inimisi saaresse tantsima. Küll oli siel saaresse laulu ja tantsu ja nalja, kaiki.

Sie suolamise tüd saaresse oli vaide suvel, ega talvel sinne kalu ei püüetüd ega külmägä siel sidä tüöd eitehtud ka, talvel siis siel tüd seisus. Niisugused plekkised tuosid olid, kuhu sise kilu sai lautud. Noh eks sinne ühe kilu jagu igä kalu sise mend. Ennemb olid klaaspurgid, vade eks neiegä oli ninda vaaraline sie tüd, et neh aeava karda, et ku vade puruks lähteväd ne. Ega suure käägä tütrigüd saanedigi põhja puole laduda, neh purk kerkis käägä seltsiss üles. Ma vahest igä oma kitsuka-se käägä avidin neile purgi põhjapuole laduda.

Eks ne poissid pergulised teid Hara saare tüülistest tütriküst lauluigi, sie oli pikk laul kohe, vahest igäkiigal siis laulid itse, vade mul o mend mielest ärä juo nii pikke aja pääle neh. Vade vähkäse on mieless ka:

Saarega neiud nie on kirkass,
kilkavad kui kalad verkuss,
sutsat-sutsat saarepuu,
saarega neiu mulle truu.

Eks neid kometisi siel tehtud mitmamuotisi jaken vade rohkemb oskas, vade ega siel paha küll kuulund midägi tehtämä.

Ühekerra peremies, neh Süörens taht jahiga Käsmüsse mennä. Ega se jaht kuigi suur nüd old, vade igä niisugune ühe mastine oli. Kutsus minu ruulimiheks. Ne ega ma sen vasta oskandollagi, sendä et ma vennaga olin igä seltsiss seilamass juo ennemäldigi kääünd, mes sie sis ninda kunst oli. Esteks oli hüä tuul ja ega viga old midägi, vade siis tuli merele ninda paks sumu, et mil-list midägi ei näht. Saimme viimaks Turbiniemesse, sinne Painuva

suure kive juure. Siel olimme niikaua ku sumu juo läbi paistuma hakkas. Seilasimme igä Käsmüsse ja tagasi ka, ei peräst oldenämb hädä midägi. Ükstäskaik, juhid laeva vai laud kilu, eks tüö ole tüö.

ES KT 268, 202 - 206 (1973).

135. Õngemehed liikuval jäääl

Ühel keväjäll, ku mihed olid parajast jääle menned turski püüdü, neh ongiega püüeti jää ald jo, ott rannast jää päivil äkkitseld lahti. Ega ne sis mihed jäääl midägitiedäned, sendä et nämäd olid mittu virsta rannast iemäl, mere seljäss kohe. Toised mihed, neh ken maal olid, läksid paatiega neidpäästämä. Hobused olid ka jäääl kaasass, neh, et ku turski juhtub saama, miñnegä neid sis ärä olis tuond.

Ku tulid paatiega kaik ilusast tagasi, vahtisime rannass, ku hobusedigi seisusid ninda ilusasti kesk paadiss püstü et. Ja turska kottisi oli ka selgi kerral oige usejast kohe. Neh samate said sen kerrä jälle kaik ilusast päästetüd inimised surmast ja hobused ka, muidu olis jää ärä viend.

ES KT 268, 43 (1973).

136. Jäähädas

Keväjäll aigsast sai hagatud juo sättimä, ku meri jääst puh-taks sai, Suome kalapüüdü menemist neh. Suome puold merest igä tuli aeva rohkemb kalu ku siit puold ja senperäst täüdüsigi sen reisu ede ottada ka ja juo aigsast igä, et siis joudab rohkemb püüdü.

Neh sel keväjäll ei old kohe juo tügül ajal enämb meress jäd nähagi ja sai arvetud, et eks se meri ole sest juo igäl puol puhass. Vade ku saimme juo Suomemaie ligemäss, hakkas nägümd iestpuold merest kohe selge valge jäd. Nomidäs sa oskad nüd tehä sel kerral! Ega oldigi midägi muud parada, ku sousimme ninda ku jaksimme ühte holmale, et sais kuidagi viel jäd iest ärä. Nie kaljud olid neh niisugused hallist kivist, muist igä olid suuremad, muist pisemäd, vade ega siel päd ei kasvand küll millist midägi haljast, ei lilli ega rohtu ega puid ka. Paat sai temmatud igä holma pääle, ega se vesi sendä sinne küll ei käünd, nie igä nii korged olid mere siess.

Jäd käüb kange vuoga jo oite kärmest edesi ja ku paadiga kerra jäd sise trehavad jädmä, siis oled kimbuss ninda et. Jäd telid leikavad paadilauad jusku saega kohe pia läbi. Jaa saimme küll jäd siest ärä holmale, vade siel oli arvamine, et sie jäämme senmuodiga viimäks külmä jämbistüksisse igägi, ku sie kauemaks täüdüb jädä. Tuld ei old siel holmal vai kaljul miñnestigi neh tehä. Oli nähä, et hülged olid siel mautaned, kaik oli kogu kalju ärä rienatud. Eks ne siis, ku näid iemäld, et mei tulimme, panned kaik sield meresse menemä.

Mei olimme viie keste paadi seur. Kolm miest oli ja mei olimme viel Hintrige Kattaga naisterahvajest kaviel. Ega se näljähädä küll liiga ei teht, sendä et meil oli jo süömäkraam kaassass kalapüüdü menness. Sie kalju vai holm, neh suomlased hüüdäväd holmaks, oli ka siel kohass, kust ei käünd laevareit ka ligideld müöde. No sendä siis ei olis meid sield kennegi nähnd hädäss ega ka olis tiedänd päästämä ka tulla. Iemäld Suome maie

puold vähäkäse tippas kalapaatisi, vade nie küll olid meist oi-tegi kaugal viel.

No sidäviisi olimme kolm üöd ja päivä siel mere siess hol-mal jäähädäss. Vade nää, siis kiers tuule niisuguseks, neh sidä-päidi, et vei sen va jää menemä. Siis pääsime meika vangist lah-ti ja sai hagatud hüä mielegä Suome puole soudama.

ES KT 268, 37 - 40 (1973).

137. Triivis käimine

Triiviss sai käüdud igä sügüsü puol suve ja üösel. Ku olid viel ilusad tüvejäd üöd, ega tuulega triivisse mennä void. Eh-tul mendi rannast ärä ja sis jälle huomigul sai tagasi tulnud, kogu üö täüdüs olla mere seljäss loksumass verkujega seltsiss. Vergud täüdüs kivistädä vähä vähembie kiviäga ku pohja vergud, sendä et nie täüdüsid seisuda jo puoless viess. Verku oli ühess riviss igä paarikümme ümbär, sendä et igäl ühel oli viis verku ja neljäkeste käüdi ühess paadiss. Sie oli paadi seur. Vergu ri-vi lobuss oli sis pikke vardaga kupp ja varda otsass oli sis ka-daja sudi. Neh siis nägüs kaugemalle. Eks se verguribi oli oige pikk ja sie [kupp] täüdüs paistuda paati kogu aja, sis ties, et oli kaik kerrass. Suure köüegä oli verguribi paadi perä küliss kinni. Ega sel ajal, ku vergud püüss olid, ruuli pidädä ühtä saand. Vähäne tuule vine triivis paati edesi vade pikki mere-selgä.

Vahest sai oldud igä oite kaugal Pärispä rannast, neh Suo-me maad nägüsid kohe täüesti. Küll vade sai siis randa soudada,

kala last ka viel paadiss. Eks ne pihud olid igä enne, kui sai hagatud merel käümä, küll veriraguss, vade perdstenämb ei saand midägi arvu. Eks pihu nahad kulusid kohe ninda paksuks, et olid kohe jusku saapatalla nahad, nii kovad. Ei nie kartandsiis küll enämb midägi.

Ühekerra muistan, ku neh jälle olimme triiviss ja mihed kävid paati magama. Jädid minu karauuli, et ku vahest tuuld touseb vai tuleb moni suuremb laev ligi, siis ma ajaguneid ka üles. Noh ega mendigi kuigi kaua aega, ku hakkas paistuma suur masin ja tuli justament kohe meie puole. Sai aeva jo kardetud, et ku ei pane tähelegi üösel pimediguss sidä pisukast paati ja soita otsa. Ja ku jälle lähteb vergurivist üle, siis vieb sen jo menemä.

Ain^{*} siis mihed kohe kiirest ka üles ja sis kisendimme ja vehkisimme kättegä kaik. No nägi ja luhvas sis ka vähäkäse korvald müöde, et just pääle ei ilgend tulla. Lattornpieti igä tullega ka paadil masti otsass, vade ega se pisuka tuli sis kaugale näü, jusku sirga silm suure mere pääl.

Jaa, samate käüdi sis ses üösisess kala püüss, triiviss, pisukaste paatiega mereseljäss loksumass.

ES KT 230, 44 - 49 (1967).

138. Hülgejoodud

Esimäsel uueaesta päivil kogusid hendäs suvise paadi seura mihed, kes suvel seltsiss merel kävid, kuhugi seltsimihe juure kogu hiivanuuti pidämä. Esimäsel uueaestapäivil juodi hülge juo-

* ajasin,

tu. Ku uksest sise tuldi, üldi kaikse enne: "Hüäd uut aastat, hüä hülge püüdü ja kaunist kalasaaki!" Viina pudel oli ka tulless tasku pistetüd, sie pandi lauale, kuhu istuda kästi pere laua juure pingile. Eks perenaine etsind ka sinne korva oma puold midägi, mes oli uueks aastaks tehtud. Igäss peress oli igä ohra-tangu vorsti tehtud, liha ja tuhli ka keideti. Moni tegi leivä kalja ka. Sie päiv läks jälle ninda ilusasti ühess seltsiis juttu ajajess ja naljagi tehti, ega naljastigi enne vanasti siis puudu tuld, kaiki oli paras jagu, tott ja nalja.

Nüüd oli siis hülge juodud pietud ja mesmuud ku hagati kova pakkast uotama, migä hülgejääd tege, ja mere puold tormi, mes tuob Suome maist jääd siiepuole, siis hülged tulevad ulgumereld jädgä kaasa. Kui juo moni üö ja päiv oli tilk tüve ja kolmkümme kraadi külmä, siis ott igä mere jäässe, nii kaugald ku silm ulatus valatama. Kui siis pakkase järel tuli kova torm, lohkus jääle praud sise ja ott monest kohast lahti ja toigi meile hülgejääd. Sen tagus siis ühte hunniku monesse kohta toise jää pääle ja mones kohas olid jusku peilid, jää tahvliä kesk jääl püstü. Sida jääd üldi, et on kahvlikune. Niisuguse jää ald ei saand kalu püüdüä verkujega, sie ott vergud [jää] lage kinni, vadehülge jädks oli sie kohe just paras, kaikse paremb. Siel kahvuje taga oli oite hüä hülge passida.

Ku oli jää kova küll, et mihi ja paati pääl kans*, ueti püssüd kaasa, silku-leibä ka raasuka ja mendigi hülge püüdü. Paat ueti sendä kaasa, et ku moness kohass jääd riek siess on, siis saab üle, ja peräst hülged ka sise panna. Valge jää pääl paistuvad hülged kohe kaugale, muudku mustavad aga. Hülged tu-

* kandis;

levad jää pääle hingemä, neil on nii tuline hingehäür, et sulatab vähä ajaga jääle augu sise, ku vasta jäädhingeb. Mihed lähteväd vähähaaval ligemälle ja laskevadigi hülge pihta. Ega neid kaiki, migä nääd, sendä käde saa, muist pistäväd jää ala tagasi, vade nuorembi saab paremine, nie ei oska midägi kartada. Vahest laskevad kohe elusalä hendäs kinni otta. Hülge püü jauks olid varre otsa pandud terävä otsaga rauad ka, neiegä lüödi siis kui ligi said, hülgele pähd. Neid raudu hüüeti hülgeraud.

Siddviisi käüdi jääl kogu päivä ringi, kus jälle migägi mustas, sinne puole mendi. Ehtul tuldi kuo tagasi. Vahest oli kohe mittu hület paadiss, suurembi ja vähembi. Kussagill kuurissueti siis nahad hülgejeld maha, üöldi et hakkame hülge pinduma. Naha all o neil jusku pegi kerd, sie on hülge rasv. Rasva kerra all on taigliha. Kaks käppä on ka hülgel, neid hüüedä räbülüd. Räbüläd piid* olema oite rasvased, mihed neid süöväd. Rasv ja liha jaudedä siis kamba mieste vahel ärä, igäühele ühtviisi. Nahad lüüd nauluega seinä külgi kuivama.

Liha hagati toisel päiväl keitämä. Sie taht oitegi palju kiedä ja täüdüs hüäst palju panna sibulast, pippart ja luorberi lehti kiemise ajal hulka, suola ka. Eks se siis avit süüä küll, kui tämäks sai. Vade kaik inimised ei süöned sidä liha, sendä et sie on oite must värvild ku kiendä saab. Ega sel midägi liiga huonu mekki ole, kalarasva mekk vai migägi sen muoti on. Hülged jo süöväd meress kalu, ega nie muud süö. Vade mihed odidviina ka liha ja leiväle korva, oli oite hüäold. Vahest keideti liha ka ühess seltsiss jusku hülge juotugi juoäi, kui taheti seltsiss viina otta ja juttu ajada. Vai sie üksipäinest siis ninda hüäst passis, oma peregä vaide.

* pidid,

139. Kalendritähtpäevadest

Esimäsel uueaasta päivil katsuti kabelireisust ruttu aeva kuo, et sais juo enne toiste^{*} ahju küdemä, et siis jõudab alade sel aestal toistest ennemb kaik tüöd valmis neh.

Hiivanuut oli toine jaanuar. No siis joid mihedolut ja viina kambaga kussagil peress, et ku talvel neh tuob hülge jääd iemäld sise, siis lähteväd seltsiss igä hülge püüdü.

Ja viel oli, ku olid puud hüäst neh härmess hiivanuudil, siis üeldi, et sügüsil on rahul maamies ja rahul rannamies. Neh et ken kalu püüddb, saab kalu ja maamiestel kasvab jälle vili ka hüästi.

Tönükse päiv oli 17. jaanuar ja siis pidi olema puol talve otsass ja talve selg neh murreda katki. Siis täüdüs valatada, et neh puol luoma toitu viel järel oli, puol talve iess.

Karu kierdäb küüntläpäivil (2.II) toise küli ja hakkab siis toist käppä imemä ka.

Ku enne maarjapäivä (25.III) on külmäd üöd, siis pääle ristipäivä lähteb igä suojaks.

Jüripäiv oli 23. aprillil ja siis mendi pellule kündämä ja lasti luomad ka lahti. No rannass kaubeldi jüripäivil igä suveks laevamihi ka.

Jaanipäiv oli 24. juunil ja siis hagati heinäle, neh paras aig.

Jaagubi päiv (25.VII), siis hagati rugi leikama, neh hein täüdüs valmis olla. Jaagubipäiväst üeldi menemä raudnaul heinässe, et neh hein oite kova niitädä, ken enne ei ole tehä viitsind.

* enne teisi,

Lauritsa päiv oli 10. augustil ja siis mendi Kuusalu kiriku (mp. kirku), sendä et sie on Kuusalu kirigu (mp. kirgu) nimepäiv ne. Ei sel päivil teht kennegi tüüd. Kel hobune oli, neh huostega mendi kiriku.

Pärtlipäiv oli 24. augustil ja siis hagati juo tuhli ottama. Pärtlipäiväst lähteväd pääsükäsed ja siis on ka pähkned juo puiss valmis ja kaer (mp. kaur) täüdüb ka küps olla.

Mihklipäiv oli 29. septembril ja siis täüdüsidolla ka tuhliid kaigil igä uetud, neh ilmad lähteväd huonuks. Mihklipäiväst hakkab päiv menemä neh sulase puole ja jüripäiväst peremihe puole.

Mardipäiv oli 10. novembril ja siis künneti aeva peldusi.

Katripäiv oli 25. novembril, siis tehti linujega tüüd ja eks kadriseandiks ka juosti igä sen päivä ehtul.

Ku joulu esimäsel pühäl paistab päivä neh niipaljukastigi, et mies joudab hobuse selgä hüppädd, siis saab suvel ka heini hüäst kuivatada.

Samate ne luod on.

ES KT 282, 56 - 57 ja 63 - 66 (1977).

140. Saunas

Laupäivä ehtul käüdi igä saunass. Mihed kävid igäss peress kaikse esimäseks saunass, naised ja lapsed kävid viimaseks. Igäss peress ei oldigi sauna omal, nie inimised kävidsiis toisess peress vihtumass. Saunass käüä lubas igäüks toisele inimesele, siidä ei pidänd kieleetämä kellegille (mp. kenegille). Lõülü jäi igä kerd üle, ega sie oma peregä ärä kulundigi.

Ku lõulü visati kerikselle ja kived paukujess lohki lüksid, üeldi et: "Nüüd saab tide sanumi, keriksekivi lüks lohki."

Kui oli laval vihtujess liiga palav, pandi pihuga külmä vie riistast külmä vett vasta silmie, siis jälle voisid vähä aigu ropsida. Viha kastid kievä vie pada ja kiersid kerra keriksell ringi, et kävi tuline häür läbi, siis oli viht hüäst pehme ja midägi päha ei hakkand, paisei ega kasvajaksi, siis kui oli viht keriksell läbi hautud.

Sauna uksest sise menness üeldi: "Tere, tere, saunakane, tere sauna lõulükäne!" Pieti vähä vahet, siis üeldi jälle: "Terveks sauna tervitäjäd!" Kui toisi kedägi oli enne saunass, eks nie ütliid siis vasta, et terveks sauna tervitäjäd. Visati moni terä suola lava ala enne vihtuma menemist, sie oli sauna "valgustamine". Lapsi vihtujess rädgiti: "Sobu, sobu saunakane, sobu sauna lõulükäne!" Voib-olla sen peräst samate rädgiti, et lapsed lasid siis paremine vihtuda, muidu aeva kisendid, et poltab. Siis jäid juttu kuulutama.

Peräst ehtul, kui olid pere rahvas kaik saunass käüned, jäätü vett riistusse järele, molembi, külmä ja suoja. Rädgiti, et haldijas pidi kaikse viimaseks tulema ka hendäs pesemä. Saunast ärä menness üeldi: "Soo, soo, olga terveks sauna kütäjäd ja saunass kävijäd!"

Pädle saunass käümist laupäivä ehtul enämb tüödmidägi suuremat (mp. suuremba) ei tehtud, muudkui süödi küpsikü, leibä tuhli putru ja haba piimägä ja siis pädle süömist säditigi magama.

Ei nüüd neiss korssnaga saunujess enämb üsige nii hüä lõulü ole kui endistess saunuss, ei saa kohe haigei kohtigi jusku

vihtujess nii hüäks, et ei valuda. Kui igä enne pääle saunast tulemist ei old väsünd ega valutand migägi koht, olid kohe vanad inimised terved pääle sauna.

ES KT 222, 8 - 12 (1965).

141. Nikastuse arstimine

Kui juhtus vähest kennegi jala vai kää ärä nigastama, tehti sen koha pääle, kus häädä oli, nigastus langa. Sidä tehti samate. Ueti ühüksät seltsi villast langa, no igä lang täüdüs olla ise värvi, pandi neile langule ühüksä solme sise, vade nie täüdüs kaik ühekerraga kinni tembada, neh nie solmed, sie ott itseki pusimist. Ühüksä solme ja kaik ühekerraga kinni. No sie lang pandi siis nigastettud kohale pääle, siuti ümbär. Lueti viel sanad pääle pannes ka: "Nigastunelle ja nekkunelle," kolm kerdä. Siis sen muodiga sai terveks kohe pia, rohkemb ei oldigi tarvis midägi.

ES KT 222, 33 (1965).

142. Sammaspoole arstimine

Vahest hakkas silmnägü vai kaul vai käsi vai jalg kustagikohast kedutama ja läks punaseks, sühüt kolejasti ka. Siis üeldi, et on savipuoline, täüdüb vähä tohterdada, muidu kraabi vai puruks kohe. Neie kohtie pääle, kus savipuoline oli, pandi tinti, ku oli. Ja siis ku tuhliid kiesid, läksid jo akkunad higiseks, sidä higi voieti savipuoliselle pääle. Keitämise ajal tuli häü-

rü tuba, siis sai akkunuld higi voidamise jauks. Maass kasvid jälle ühed rohed, maavitsad olid neie nimed, olid punased marjad küliss, neie marjujega ka voieti savipuolisi.

ES KT 222, 48 (1965).

143. Kui mesilane nõelas

Ku mesiläne neulas, vajudetti maaga. Sidä tehti samate. Ueti kahe näbi^{*} vahele maast tükk mullaga seltsiss ja vajudetti sengä kolm kerda sidä kohta, kust mesiläne neulas. Siis sülidetti kolm kerda mullatügüle pääle ja pandi maahasinne samasse kohta tagasi, kust ueti. Toine maatükk ueti sieldsamast liigideld, kust esimänegi tükk, vajudetti jälle kolm kerda haiget kohta, sülidetti kolm kerda tügüle pääle ja pandi jälle maasse tagasi, kust enne ueti. Samate tehti kolme maatügügä. Kui sidäviisi oli tehtud, kadus kohe vähä aja peräst valu ärä, abi oli. Sie arstirohi avit siis ka, kui nogulane polt vai krusklased kusidid.

ES KT 222, 50 (1965).

144. Kuidas nõiuti

Enne vanast eläs Pärispä küläss ka niisugusi kangei inimesi, kes voisid tehä toise inimisele vai luomale, midä vaide ise tahid. Kui juhtus niisugune paha inimine majasse tulema vahest süömä ajal, ole kohe kimbuss. Oli vai parajasti lapse süütämine ja ku sie üttel, et: "Sa süödäd kohe vähikäsele lapsele kaa-

* näpu,

ligast ja tuhli," siis sie laps ku juo suurekski kasvas, ei süünd neid süömisi enämb millaski, muudku mene jälle toise noia juure.

Täädüs ottada sidä süömist kaasa, migä oli noitutud ja viia kaasa. Siis sie noid jälle podises vähäkäse süömiselle pääle ja maksa ka sen podina iest vähä. Mene kuo tagasi, pagu jälle lapsele ja laps söi jälle jusku ennegi, ei old enämb midägi viga.

Samate siis noiuti nuored luomad ka ärä toiseld ku taheti. Ei kasvaned ega süöned enämb hüäst javiimaks suridigi kohe ärä. Vade ku juo sidä tiesid, et luom vai inimine on noiuksiss, lasid jälle sen vasta vähä pääle podiseda, kes oskas, ja siis oli siel ka abi, oli siis vasik vai lambatall.

Lehmä oli ka noiuda saand, piimä jälle pahaks tehdä. Ku niisugune inimine juhtus toise piimä valatama ja üttel kaviel, et: "Küll o teil igä palju piimä!" vai midägi samate, siis kohe tiesid, et piim hakkas venuma ja jäi kaik kohe ühte tükkü, et oda kinni ja tosta pihuga lüpsigüst väljä kohe kui korgele. Ei sest piimäst ole saand haba piimä ega subi piimä, ei ole kohe mitte kuidagi muodi süüä kelband, ennegu jälle moni toine kange sanujega oskas tehdä vasta puoskimist. Siis jälle oli old abi, mend jälle pikkepääle piim hariliguks.

Ku kussagill maja polema läks, oli sinne poleva maja juure jälle noida tarvis tuua, et tuli ärä kustus. Sie kävi siis ümbär poleva maja mone kerra, podises itse midägi, ega sest toised inimesed aru (mp. arvu) saand, midäs tämä rääkis. Sai mone ringi käüdud, istus sinne maja ligidelle kive pääle, tuores kana muna oli pihuss, vieret sidä pihuss edesi tagasi ja itse aeva podises. Ega sidä aiga mendigi kuigi palju, ku tuli jäi igä aeva

vähemaks ja kustusigi ärä, peris ilma vieta.

ES KT 222, 27 - 29 (1965).

145. Vanarahva tarkust

Enne jaanipäivä täüdus igä vähägi heinä maha niitädä. Neh hein täüdus olla jaanikaste all, siis olid luomad hüst talvel terved, ku sidä heinä oli andada. Ega kõgi hein nii hää oldigi, ku igä täüdus lahtiseld jaanikaste pääle saada. Kui ei old heinä maha niidetud, siis lahudetti jaanipäivä üöksmigägi riie maa pääle, neh jaanikastet korjama. Moni pani lina, moni mone muu ohukase riide. Siis jaanipäivä huomigul vara, neh enne ku päiv korgele tous^{*}, korjati riie jälle ärä maast. Kastest oli kohe riie märg periseld. Sidä riidet siis vääneti pudelisse ja pandi hoiduma talveks neh luomie jauks. Talvel siis tilgudetti vähähaaval sidä jaanikastet luomie süömise vai juomise hulka, siis ei tuld luomile haigus.

Suvel, ku metsäss vai heinämaal käüess nähti kustagild musta hussi, katsuti kibejästi sie maha lüüä. Ku saadi maha, oli asi ka, sendä et musta hussi tuhka oli jälle luomile tarvis. Neh huss poldeti ouess tuleess ärä ja tuhk pandi siis luomile heinde hulka vai juoma vie hulka. Luomad olid siis alade oite ilusad priskid, ninda et aeva läüküsid kohe.

Kui midägi luoma taheti tappada liha jauks, siis ueti senjauks igä niisugune päiv, ku oli nuor kuu. Muidu ku vanal kuul oli siga vai vasik vai lammas tabetud, siis jo kies liha paass

* tõusis;

keitäjess vähikäseks. Neh kogu kies kohe, et ei jäänd ku raasu-ka järel. Vade ku oli luom tabetud nuore kuu ajal, siis liha ports läks kohe keitäjess aeva jusku suuremaka. Üeldi sidäviitsi, et nuore kuuga kasvab, vana kuuga kahaneb. Ennemäld piid* igä inimised jo igast asjast lugu.

Korssna pühiti ja noge kasiti vana kuuga, ne rüövisei puhas-tetti. Ku nuore kuuga noge kasisid, siis nogistusid jälle ruttu ärä kohe.

Sonniku igä vieti ka vana kuuga. Siis pidi hüdst kiiresti ärä mädänemä ja ramu ka andama kohe rohkemb. Kui oli nuorel kuul vietud heinämaale sonnik, ei kasvand jusku kohe nii hüä hein.

Akkunu pandi sügüsül ede vanal kuul ja ilusa selge päivägä. Ku nuore kuu päivil panid akkunad ede, siis ne higistid talvel ühtepuhku. Neh olid aeva alade märjäd. Kui panid toppelakkunad ede vanal kuul, siis olid enämiste alade talvel akkunue vahed kuivad ja ei menned jäässe. Kui ei pidänd kuust lugu, siis olid kohe akkunad talvel valgess jääss jusku lume hanged kohe.

Kui poldu puud ei old oigel ajal uetud maha, siis ne kohe ei kuivaned kuivaks ega sääliseks ka. Muudku vihised ja suhised pliidi all vai ahjuss ja aid** vett ja vahtu otsast väljä. Kui puud olid oigel ajal maha uetud, lehtpuud vanal ja neulpuud nuorel kuul, siis kuivasid nii kergeks ja kuivaks ilusasti, et lust neiegä alade keitädä.

Tuhli täüdus maha panna vanal kuul, sendä et täml kasvab vilii mulla ala. Ku sa tuhliä tied maha nuorel kuul, siis ne kasvavad vade varsi, ala tulevad vaide pibalad. Vade toist vilja,

* pidasid; ** ajasid;

mes pääle puole oma saagi kasvab, täüdüb ja tehä nuore kuuga maha siemned. Jusku kurgid, herved ja tomadid, nie igä täüdüb tehä maha nuore kuuga. Ega muidu old midägi luota kasügüsül saada, kui ei maha panemise ajast lugu pidänd. Vade ku olid huoledu, et ei viitsind kastada ega rohtu ka ärä kiskuda, ega se kuu neid sis ka üksipäinest kasvada. Kui maast midägi saada tahud, täüd sen iest vaeva nähä ka.

Ku keväjäll ja suvel oli palju kuuskil porsa küliss, siis oli sügüsül luota hüä tuhli saak. Kui kuuskil vähä porsa oli, siis oli kehv tuhli aestat.

Ku pihlaja marju vai heisi on palju, sie tähendäb siis, et on tormine sügüs.

Kui meress vesi touseb ja kajajad maale lendäväd, tiedäb jälle tormi.

Ku kanad vihmaga nokkivad ouess, tuleb kohe pikkemb sadu.

Ku keväjäll maad tostajess tuli maa siest se valge jäme touk väljä, siis valadetti kohe, mingesugune suvi ja sügüs tuleb. Kui oli touk ületse valge, tuli kuiv suvi. Kui touk oli pää puold must ja taga puold valge, siis oli keväjä puoline suvi vihmane, vade sügüsü puoline suvi jälle kuiv. Kui touk oli ületse musta kirju vai hall, siis oli kogu suvi kohe vihmane. Nie jämejäd maa tougad piid* kohe suve ede tiedämä.

Ku heinä ajal oli konn must, hakkas jälle saule, ku valge, jäi kuivale.

ES KT 230, 63 - 69 ja 71 - 72 (1967).

Ku keväjä ehtul taevas neh pääle päivävieru ruskab, siis on

* pidid,

viel külmä tulemass. Ja ku huomigull koit jälle ruskab, tuleb huonu ilma.

Ku keväjäll ruttu lähteb täheseul metsa varju, neh vajub madalalle, siis on pia suoja ka uotada.

Pühäpäiväl ei voi millaski midägi toisele andada, ei taimi ega luoma müüdä, neh siis sul omal enämb ei onnistu luomad ega kasva nie taimed ka, mes pühän toisele annad.

Kuuskie heitsemise ajal on paras tuhli maha tehdä, siis kasvavad ilusad tuhliid. Kadaja heitsemise ajal täüdüned viljad kaik juo maass olla. Kadaja heitsemise ajal on hernie külvämise aig ka. Tuominga heitsemise ajal külväti linasiemned maha.

Ku keväjäll on leppiss palju urbi, siis saab sügüsüll palju tuhli ka.

Ku neh keväjäll kuuskist neulad langevad lume pääle, siis ühe kuu aja peräst lähte lumi maast ärä.

Ku keväjäll on tuomikal palju heisi ja ruttu heided lahti lähteväd, siis tuleb järskü ka lumi maha. Ja sireli heiete kiire lahtimenemine tähendäb ka, et järskü tuleb lumi maha.

Ku talveks monesse puusse lehed tahtuvad jäädä, tuleb viel keväjäll lund, ku lehed juo on puuss.

Ku keväjäll maa pia kuivab, tuleb kuiv suvi.

Kui üösel tuleb lumi sügüsül maha, jääväd sel aestal kaik vargad varjule. Vade ku esimäne lumi päiväl tuleb, saab vargad käde.

146. Ilmaennustusi

Ku pardid palju karjuvad ja kass magab kohe otsaesine vastata magamisaset, siis kohe varsti hakkab vihma sadama. No ja kui nie hallid vähikäsed vareksed vai naagid suuress seltsiss lendäväd ja kisendäväd ja aeva neh ühest kohast toise [lendavad].

Ja ku konnad jälle selge ilmaga kruoksuvad, siis on aeva ilus ilm ja tasane ka.

Ku se sittasundilane igä ehtul oite lendäb ja sumiseb itse, no tegeb kohe niisugust pirinä, siis tuleb ilus ilm neh toisel päivil.

Vade ku nie müädäd mulla hunnikusi maa pääle ajavad, siis neh tiedäb jälle vihma sadu.

Ku lambad on laudass oite rahutumad ja aeva neh mädgiväd, ku kohudigi täüs on, siis tuleb varsti vihma ja tormi.

Talve ennustavad jälle linnutie järel. Kui linnutie on valge, siis on talvel lumi maass. Kui puol tied on tume, siis on puol talve lumeta. Kui mittu musta kohta on linnutiess, siis nii mittu suurd sula on talvel. Aga kui tumejamba kohta ei ole, siis ei ole sula uota ka.

Maarjapäiv on 25. märtsil ja kui seks ajaks on täheseul ehasse juo joudand, siis tuleb sue kevät. No täheseulass on seitse tähte ja kui sie seul joudab juo sinne ehavalgesse, et endmb ei näü, eks siis onnigi ehasse vajund.

147. Millest sõltus kalaõnn

Verku vois igäüks sinne kohta meresse lassa, kuhu ise taht, neh ega keski (mp. kennegi) saand oma kohta kinni pidäddä. Moni mies vei sippalgasi kohe kogu pesägä paati, siis pidi olema neh alade hää kalaonn.

Ku taheti toisele kalaonne pahaks tehdä, ueti sie pulkmaast, mes arvid hussiks olema ja et heitusid, noh ja torgiti sen pulgaga toiste mieste verkusi.

Kui kalavergud olid tikkust juo maha uetud, vade viel kogu panematta, ei voidnd neist üle keski harpada, sie pidi mistama kalaonne.

Ku tuli merele menness naisterahvas esimäseks vasta, sülit merimies kolm kerda üle pahema ola. Muidu oli paha onn, neh kalu ei old siis huomigull luota. Vade ku ma igä vahest tahin merimiestest tielä korva kierdäddä, siis hüüeti: "Tule vade sa vasta, ku kierädd korva, siis eit tahu^{*} meile kalu anda." Et mul ei old neh kalamiestele vasta menness paha onn. Ma olenka oma nuore polve merel käänd, voibolla et sendä.

Vergu kudumist alustetti ilusa ilmaga. Talvel igä kuoti verku ja taevas täüdus selge olla ja hüäst palju tähti ka. Kui vergu kudumise ajal tuli peresse moni hüä inimine, oli jälle vergul hüä kala onn. Vergu kudumist hagati alade nuorel kuul, huomigu puole üöd oli viel paremb aig. Uut valmis verku nimidedä nuoriuks. Kui uusi verkusi meresse lassa, panna nuga paadikaare vahele parraspuu ala, siis ei pidänd hakkama paha silm millaski

*sa ei taha,

pääle ega rikkuma kala onne ärä.

Mihed kergidid mütsü esimäst kerda merele menness.

ES KT 248, 13 - 15 (1969).

148. Kuidas ruttu mehele saada ja pea pruuti leida

Eks sengä old mitmad kimbuss, et ei saa mihele ega saa naist. Vade oli helpus kohe sie asi, kui oskasid kunsti tehdä, sie siis avit.

Täüdus ottada elusa konna ja viid sie sippalga pesässe. Sippalgased süöväd nii ärä konna, et jääb vaide järel kaks kovera konti, toine jusku kouk ja toine jusku hark. No kui on peigmiest tarvis, täüdüb katsuda kuhugile poissi riiete külgi sen kouguga puutuda ja henes puole tembada salaja, etpoiss aru (mp. arvu) ei saa. Ja kui ei tahu jälle poissi vai tütriku, siis lükkädä hargiga iemäle. Ninda kohe jättäb maha.

Siis oli viel üks tükk. Kes tütrik mihele ruttu taht saada, pidi täue kuu ajal, neljäspäivä üösel kellu kahetoistkümmes ajal mennä üksindä saunasse, otta sauna akkun iest ärä ja kää sield akkuna august kolm kerda vasta päivä läbi. Itse täüdus rääkidä: "Paista, paista kuukane, paista nägüsäks näuke, kergidä minu kaikse ede, vie minu külä poissi käde." Kui igä samate tehti, tuli varsi kosi keski.

Kolmas vigur oli viel old sen oma miele järel mihe saamise jauks. Siis uetud neul kaasa ja mendud enne jüripäivä, keväjäll metsä etsimä, et olis hussi nähnd. Sen neulaga taheti siis hussi silmäst torkada, muuale torkamisest ei pidänd kasu

olema, just silmä täüdüs torkada saada. Sen hussi silmässe torgatud neulaga täüdüs miesterahval saada kustagi riidest läbi torkada, kas jakkist vai palitust vai särgist ehk pluusest, vade poissi riidest täüdüs sen neulaga saada läbi torkada. Siis täüdüs sie poiss sen tütrigü omale otta.

ES KT 222, 41 - 42 ja 46 (1965).

149. Mida tuli paadi tegemisel silmas pidada

Paadi pohipuu sai igä neh metsäst valida, niisugune kovera otsaga ja oli hüd, ku oli sammalane ka. Siis ei pidänd hüä olema, ku pohipuul kive pääl juured olid. Maha langedes (mp. langejess) piab juur püstü jäämä ja latva täüdüs ka uhe ropsuga otsast ärä lüüd. Neh, neh, küll neid kunstisi oli ja eks igäst asjast old lugu.

Paati neh ehitämä hagati keul louna puole, ega pohja ega luode puole voind olla. Senperäst ei voind kasvada pohjapuu kive pääl, et siis juokseb paat kivele. Kui pohipuu on ilma sammalatta, siis ei pidänd jälle sie paat hüästi kalusse trehvama. Eks sie neh üeldi jälle paha olema, ku sie pohipuu keskeld lohki kuivab, et siis sen paadiga jälle uppüb inimisi.

Ega siegi üeldüd hüä tähendämä, ku harak paati tehess siel ligidell sagatab. Kui paati hagada tegemä keul louna puole, siis sie paat pääseb igä tormi kääst randa.

Moni üttel, et hussi lüümise puust täüdüb paadile tullid tehä, et sie tähendäb hüä kala onne. Ei sidä mei saaned küll mitte kerda. Kus sie hussi maha nottimise puu sis hoiuss nüü

tiedab hoidada ja ega se igä puu sis tullieks kakelba. Vade si-
dä ma küll näin, et taat pani uude, valmis paati esimäseks lei-
vätügü, et eks sengä on tarvis jo leibä püüda.

Paadi pohjapuul täüdüvad olla kolm rengast, neh nie ringid,
hüästi ükstoisest iemäl, siis ei tule uppumisi, muidu ei kelba
puu pohipuuks. Männü puu valiti igä pohipuuks.

Paadi matriaali puid täüdus igä ottada maha alade nuorel
kuul. Neh sest täüdus alade lugu pidäddä. Ja metsä menness pieti
kirves alade pahema ola pääl. Esimäse paugu löi kaikse vanemb
mies seltsist. Igäle palgile temmati pulgaga rist ka pääle ja
moni oli viel tuond rannast kaasa kolm liiva terä. Igäle palgi-
le pandi metsäss kolm liiva terä pääle. Sidä liiva teräje lugu
ma itse küll ein trehvand nägemä. Ku palkiel on tehtud rist pää-
le, siis ei pidänd neh neid paadi kraami kennegi varastama. Si-
däviisi neh arveti.

Esimäse lastu, mes lüüä neh paadi ehitämise matriaalild, pa-
neb peremies omale poue ja peräst vieb sippalgase pesässe. Neh
mei taat rääkis neid asju, ega tä itse kaiki ei tehndigi. Sip-
palga pesässe lastu viemine pidi neh jälle tiedämä selle paadi-
le hüä kalaonne alade. No kust sie paatigi neid otta, kui igä
igäss kohass meress kalu ei oleki.

Riedise päiväl ei aludettud paatie tegemist. Paadi tegupi-
di lobedettama neh esmäspäiväsel päiväl ja nuoress kuuss. Nais-
terahvast ka ei tahetud paadi tegemise juure. Ja ku siis hagati
paati tervama, ega sield tervapaa ald siis annetud küll kenegi
vierale suitsu pääleki tuld.

Ku paati juo meresse aeti, neh siis sest pieti jälle lugu,
et aeti üle kirve terä, et siis lähteb siepaat igäldpuold hüds-

ti läbi. Vade ku huostega paati randa vieti, taheti jälle, et kõginäga naine olis sidd hobust sundind. Ei sidd kunsti mei ka küll ei ole pruovined, ma avidin igä ku tarvis oli, taadile paati kaaritada. Kust neid niisugusi naisi siis mendi etsimä. Ja neh siis lastud viel kaiki paadiss tarvis menevi asju kat-suda kerra üle ka niisugust jämejä naist. Ja siis oli täüdünd lüüd viel vasta paadi servä kolm kerda ja siis kolm miest olid täüdüned sen paadist väljä tostada. Sie kunst ka pidi igä aeva hüä kalasaaki tähendämä.

Ja kui paati meresse aeti, täüdüs olla hüästi enne ald rasvaga kohe voietud, et ei kiunund, muidu jälle kardeti onne-duksi. Paat lügäti vede vasta tuuld. Moni oli tuond sialaudast pehku pihuga, luua raagu ja risttie pääd korši, neid siis pol-detud ja menned sest tulest merimihed läbi. Ku sest tulest lä-bi mendud, siis ei pidäned pahad merimiestele pääle hakkama ega olema lugu ka, ku naisterahvas merele menness vasta vahest juh-tub tulema. Moni jälle oli ottand merele menness muldakaasa ja viskand siis meresse, ise üeld: "Ma annan sulle mulda, sa anna mulle kulda!" Siis pidi neh alade hüästi kalu saama. Ei ma küll ole suurnd neist kunstiast lugu pidänd, vade eks nie minust va-nemad igä moness kohass pidäned.

Sest pieti küll lugu meie rannal, et paati ei kieretüd rin-gi vasta päivä. Laupäiväne päiv pieti igä hüäks esimäst kerda merele mennä jusku keväjäll peräst talvel käümätä olemist. Mo-ni oli lüönd, ku viina hüäst oli, viina pudeli vasta paati pu-ruks, et siis merimihed ei hakka juoma ega tule ede onneduksi ka.

150. Kui rändlinnud lahkuvad

Sügüsil, ku hakkavad kured, haned ja luiked menemä ärä ja ilusast kolmenurkases riass üleväll lendäväd, hüüedäneile: "Minu lind tagumane esimäseks saagu! Suitsed suuss, päitsed pääss, voileivätükk hambass! Segaputru, segaputru, segaputru! Tagumased ede, esimäsed taha! Segaputru, segaputru, segaputru!"

Sidäviisi lueda ja vahida linnu parve puole üles, nii kaua neh ku lähtevädigi segamiste. Tulevad kohe tagand puold toised ede puole ja esimäsed hakkavad jälle tahapuole menemä. Samate on kohe vahest küll peris segaputru kohe, segamiste kogu ilus ribi ja rida. Kohe jusku kuuldaksid sidä inimiste juttu maald.

ES KT 243, 98 (1968).

151. Ussisõnad

Nää suvel heinäajal heinämaal neh huss oli neuland ühele tütrigülle jalga. Vade trehvand olema siel heinämaal jälle üks vana inimine, kes oskand hussi sanad, sie kutsutud kohe neh sidä hussi neulatud jalga valatama. Eks eit ole tuld sinne, üeld tütrigülle: "Vai tämä mädänd neulas sinu, ole nüüd seisu siin sama kohal paigal, ärä karda midägi. Ku kardad, piigistä sis silmäd kinni!" Eit käünd siel ümbärill mittu kerda, kuhu huss mend ja itse aeva podisend ka. Ega neist sanust ole küll toised aru (mp. arvu) saaned, kes kuulidigi.

Huss mädänd oli torkand kaks kerda pää mättäst väljä, vade kolmanel kerral tuld ületse nähtävälle. Mend tütrigü juure, keda

neulas ja siis hakkand sidä neulatud jalga lakkuma. Eit oli vah-
tind sis vähä maad iemäl. Huss oli lakkund neh jalga jamend siis
vähä maad iemale, neh umbes paar kolm suldä sieldtüttrigüst, neh
kene jalga lakkus. Oh sa päiväd, kus oli käünd hirmus suur pauk
ja siis huss oldigi lohki ka! Vade nää igä tüttrigü jalgsai ter-
veks jusku ennegi, ega ole ajand kohe enämb paistesse ega mi-
dägi.

ES KT 243, 54 - 55 (1968).

*

Ja ei pidänd huss menemä ka panema, ku maast nääd, neh ku
oskad hussi sanu lugeda: "Madu pia maast kinni, niikaua ku ma
puud tuon!" Et huss siis uotab nii kaua kohe paigal.

ES KT 248, 24 (1969).

152. Ussikuningas

Rugileikajad olid nähned kohe pelli pääl hussi kuningast.
Old kohe punane suur hari pääss, neh umbes niisugune jusku tet-
rekugul on, ken olete terekukku nähned. Sen hussie kuninga pi-
di täüdümä maha lüüä, ken nägeb. Siis sie hussihari ottada, neh
leikada siis pääst ärä ja kuivatada ärä. Jasie kuivadettud hus-
si kuninga hari pidi täüdümä siis, kel sie on, aeva igäl puol
käüess omal kaasass pidämä. Siis piid* kaik sen inimise ede ot-
tamised ja asjad alade igäl puol oite hüdasti menemä. Kennegi ei
pidänd sest inimisest voitu saama. Vade kui sie huss vilistäb,
piid* tulema kaik hussid tääle abi igäst kandist ja inimiste

* pidid,

kallale, ku menemä ei saa.

ES KT 243, 56 (1968).

153. Painajas

Eks enne old sidä noiumist aeva kuulla siin ja siel. Nojah, et on jälle sieläk-sielägi luom vai inimine noiuksiss. Igä aeva taheti toise inimise vai luomale paha tehdä. Kui oli monel oite hää piimäanniga lehm, siis sie jälle taheti ärä noiuda. Neh pandi lehmäle painijas üösel pääle käümä, lehmoli laudass ületse huomigull kohe märg. Oli old kohe igä jumalase karva otsass tilk.

Vade neid jälle old ka, kes oskasid painaja ärä arstida ja puoskida. Siis oli obedettud, et huomigull ku lauta lähäd, täüd pühkidä sen märjä lehmä puhta kätterädigä üle kuivaks ja siis sie rätt, miñnegä lehmä painajast pühkisid, panna ehtul magama menness omale pää ala. Sie inimine ei old jälle usaldand rätti oma pää ala panna, vade oli poissile pand patja ala poissitiedämättä. Neh ise oli jäänd siis ehtul pääle toisi viel üles keh-rämä, et valatab, mes siis poiss tegemä hakkab.

Nojah, oli poiss saand parajast magama jäädä, ku hakkand henes käsi ja jalgu äkki rapsima ja luopima ja hüräelemä. Tämä oli mend siis juure küsümä, et mes tääl viga on. Poiss oli siis üeld, et siek-siegi naisterahvas tuli tämä pääle ja rehus kohe nii kovast ja ei saand enämb hüäst liigutadagi ega hingedä ka. Poiss oli jo tundend sen naise ärä, ken se oli, old oma ligideld peris tunnetud inimine kohe. Ega ole siis enämb old sel üösel painaja ei lehmäl ega inimistel.

Toisel päivil oli tuld sie sama naisterahvas, kes painajaks üösel kävi, ja old kohe kole tige sen pere inimestegä, et miks vade tämale hirmusa vaeva teite. Vade ega se sidä ole ühtä rääkind, et tämä se painajas oligi ja mes tämale tehti. Eks se noid sel ajal tuns* muidugi oite paha, ku sie rätt patja all oli, vade ega se sidä küll kellägille rääkind. No sie oli jälle tämä pahateule vasta puoskimine. Ega ole millaski enämb lehmäle paha tegemä tuld. Neh lehm old igä huomik ilusastikuiv jusku igä ennemäldigi.

ES KT 243, 31 - 33 (1968).

Õilme Aasmaa, sünd. 1919.

154. Lapse suu

Ühekerra oli papp old Virve küläss Jaagubi peress neh lapsi luetamass ja sie perenaine oli tehnd pabile suure taldrigu täue kuoki. Eks tä muidugi üttel lastele, et peräst saate sistei, ku pabist neh üle viel jääb.

Pisuka poisikane vahtind igä aeva toise tua ukse vaheld sinne, kus obetaja neh parajast söi. Sie papp saand arvu, et poisikane vahtib neh vist neid kuokisi lauald. Papp üeld, et: "Ma süön nie kuogid kaik ärä, küll on üäd kuogid!" Poisika üeld, et: "Siis sa kulat oled lohki ka!" Eks lapsed vanembild igä kuulavad neid ilgei sanu.

*

*tundis,

Ma ei muista, kus küläss oli jälle papp old lapsi lueta-
mass, neh ja annetud midägi magusa südmist. Eks emä muidugi üt-
tel, et mes pabist pada üle jääb, sen saate tei omale.

Noh papp old viel ärä menemättä, ku lapsed valatanned, et
pada oli juo peris tühi. Üelled siis toisess tuass, vade papp
igä oli sidä kuuld ka, et: "Sie piäi meile saama, mes paass on
ja nüüd va lainenä lomis kaik nahka!" Eks lapsed moned on oite
ittised.

ES KT 285, 100 - 102 (1978).

155. Maamees hülgepüügil

Sukruaugu Jaan mend silkuega maale. Maamies [küsinud] hül-
ge rasva, lehm old väändänd sora ärä vai minne. Et tarvis pääle
panna, väändünd noh, hülgerasv pidi avitama. Jaan jälle viguri-
mies, üöld, et: "Ei minul old sulle mieless sidä kaasa ottada,
et tule ise püüä. Et külläp ma näüdän, kust sa sen niisuguse ka-
la saad, minne rasv avita." Vanamies vankrisse ja tuleb ka. Tä-
mä ottand paadi Viinistü rannast, siel o oite sügäv meri, vade
siis nie kive nügäd paistuvad sidäviisi merest väljä. Ja viend
vanamihe sinne, andand kebi käde, viend vanamihe sinne kive ot-
sa istuma ja üöld et: "Soo, siis lüö, ku kala tuleb!"

Ise vemmäl jäänd siis maja nurga tahasiis vahtima, mes va-
namies tegeb. Tuuld juo kovast tostand, lained juo käüned üle.
Vanamihel püksüd märjäd, hakkab kisendämä siel kive otsass. Jaan
jälle maja nurga tagand, et: "Oi-oi kulla vennas, ärä kisendä,
ei sidäviisi kala tule." No ärä siis viel perguline kisendä, kui
püksüd o juo märjäd. Laine taht juo aeva vanamihe ärä kaapada sield.

No siis mend viimaks, turkane soge, tuond vanamihe ärä siel kive otsast. Vade vanamihel old ninda hülgerasva himu eluks ajaks kadund. Et väändägu üks kaik, inimine vai luom mes koha tahes ärä, tämä enämb hülgerasva keldägi ei küsü, sendä et ties, mes-muodi sie püüdamine käüb.

KKI MT 340, 100 - 101 (1971).

156. Sukruaugu Jaan petab juuti

Vade siis Jaan oli aeva juutisi old kange pettämä. Ühekerra ei ole pääst Tallinnast ärä, noh jalgasi käüdi aeva, ega siis käünd omnibussi ega autusi midägi. Kel oli, kävid hobustega. Siis oli rääkind juudile et: "Mul o kodu hobuse pää suurune tükk vaske." Et no sais juudi hobusega Viinistülle, mes tal muud oligi, et sais ärä. Juut tuld vaske valatama. Noo, siis kui saand juo sie Viinistü paiku, pime old kangesti. Siel o Mohn ju, sie ju plinkib, se tuli siel aeva. Neh, näütänd juudile, et: "Nää kus minu elumaja tuli siel." Juut üöld, et: "Miks se siis sidäviisi aeva plinki, ümmärgüst käüb?" Tämä üöld, et: "Miks sie siis ei plingi, kui Elts saagel kehräb, ei kielä lapsi, ku vehmeldäväd ümbär tule."

Noh heldus, no siis oligi, üttel juudile et: "Hakka sa juo sinne minu elumaja puole menemä, et mul vähä siin asja ajamist. Et tulen vähä aja peräst järel." Oligi kadund. Juut läks merest saadik, meri tuli vasta, säh sulle! Ole hüä, ole kus huone nurga taga, Jaan kadund. Kus tämä ties sidä miest etsidä kes oli.

Se Sukruaugu pere o siel [Viinistul] ja siel o Kivigu jälle

siel naaburiss, neh. Ja Kivigu rahvas hirmusast nauraned neid Jaani tükküsi. Ja siis Jaan üöld ise: "Nää siis nüd Kivigu rahvast lolli, ku naura juuti. Nüüd nägeväd sidä üht juuti ja kohe nauravad. Ma olen neid nähnd mittu sada, ole nauranämitte üht!" No ega ne sis juuti naurand, nie naurid sidä, midätämä tegi noh. Vade siis nää Kivigu rahvas naura juuti! Nisuke vemmalmies oli.

KKI MT 340, 102 - 103 (1971).

157. Jaan Palmse mõisas teol

Sie Jaan oli ka käünd Palmuse moisass tüöl. Kui mina olin siel viel tienimäss, vanad inimised rääkisid, et nämäd üöld enne: "Tervame sen vanamihe ärä, enne ku sie Viinistülle lähteb." Et sie oli nii vemmal.

Siis nämäd vahest [heitnuä] puhkama, mittukümmend inimest oli tarvis siel vilja peksäess. Nämäd vahestättind hendäs puhkama, et paruniherrat ei ole nähä. Juo Jaan mend jälle vemmal ümbär nurga ja kergitand mütsü: "Tere paruniherra!" No kaik karganed rabinal igä üks oma tüö juure, et parun tuleb. Ei tule herrat ega kedägi! No mes sa niisuguse lorule, niisugune tämä oli kogu aja old. Ja Palmusess vanad inimised tiesid sidä küll kaik.

KKI MT 340, 104 (1971).

158. Rannavaar pulmas

Ühekerra ka Uuris Sebä Migul olid pulmad. Mina metlin, kuidas mina ka sinne saan. Siis panin härikäse ede ja tuhjad tünt-
rid pääle ja tein maale menemä.* Läksin Sebä Migu ouest läbi.
Eks Sebä Mikk oli itse ouess ja kutsub minu ärä: "Tule ärä, ran-
navaar, tule!" Siis vei härikäse haganikku süömä ja minu vei ka
ülimäse lauda alumase pingi pääle istuma. Ans** mulle hüä kärä-
kä viina süömäaja ala. Ma söin ja join ja olin pulmass. Eks pa-
hus toi vana Nupp Jaagu sinne. Sie hakkas siel minuga härskümä
ja kärskümä vana velguje peräst. Ma rääkisin küll, lasemme nüüd
kaik vanad velad olla, nüüd olemme pulmass. Tämä igä härsküb ja
kärsküb minuga. Ei ma teht viimaks enämb kuulemagi.

Hakkasin ärä tulema. Siis Sebä Mikk ans** viel puol sebige
kakku ja nii suure vorsti, et olis saand kolm rieaisa perä, va-
de neljät enämb ei olis saand. Üttel, et: "Säh, vie kuo vanamu-
rile ka mielehüvi!" Eks Nupp Jaak hassit minu kueraga: "Hass,
ranna vaari, hass!" Ma odin sest puolest sebige kagust puol ja
puol vorsti ansin kuerale. Kuer söi nie ärä. Nupp Jaak hassitab
jälle kueraga. Siis odin sest puolest sebige kagust viel puol ja
puol vorsti ansin kuerale, ütlin: "Säh, süö kaik minu vanamuori
mielehüäd!" Siis tulin kuo, ninda et pää hudis otsass.

KKI MT 53, 33 - 34 (1949).

* tegin, nagu läheksin maale; ** andis,

159. Mees kardab tonti

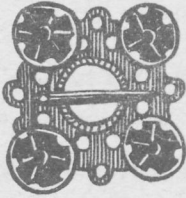
[Üks rannamees] old ka oite kartaja mies. Ja eks tämä viend silgutüntri, tä vei silku siis Arbavere vai kuhu tä vei siis vai Tappale vai, vai kes sidä tiedä. Vana mend Loksa surreaijast müö-
äe ja kärkevill aeva sen tontijega, vaimuega.

No jaa, siis sengä old nii, et mend sield surreaijast müö-
de, piilund vägä surreaida, ega vahest tondid tule üle haudue.
Ja no ei tiedändki ramudu, et tämäl mend tüntrivits katki. Ja
kui tämä siis arvand, et üks plaks käüb vasta radast, no nüüd o
taga tondid. Ja ku pand selle hobusele vaesele, meni sie viel
oite kebastama, vist viel tämä hirmuga, heneläs silgutünner pääl.
Ja midä rohkemb tämä selle hobuselle sidä pitsapiud ans*, sidä
rohkemb sie hobune keksis, sidä rohkemb tämä tuhatneljä pani, ja
sidä rohkemb hakkas se vits panema vanamihele vasta kukkald. Ja
midä kiiremb hobune pani kaloppi, sidä aeva rohkemb kävi vana-
mihele vasta pihta. Ja no saand jo sinne Tümasoo kanti vai sin-
ne noh, Vanaveski kanti, sinne on paar virsta, no siis on old
juo viimine väljäs vanamihel. Siis jättänd hobuse seisuma java-
latand, et: "Tule sina imet abi, kas sis viel ajavad järel!" -
Tüntrivits puru!

KKI MT 340, 108 - 109 (1971).

* andis.

Viinistu küla

Hindrek Varma, sünd. 1873.

160. Juhtum hülgepüügil

Ma räägin teile ühe tügu hülgepüüst. Egä senpolve inimised tite, kuda hülge püüd enne oli. Nüüd on püssid (mp. püssüd) juoja, siis ei old muudkui keppijegä käüdi, piik oli otsass. Nuo läksimme ühe kerra siit menemä, muidugi mitma mihe, paat kaasass ja kuerad ka. Kuer hakkas menemä juo nendä püstü. Ma näin kohe, et küll siin ige (mp. igä) midägi nüüd on. Kuer kadus jääkrunnije taha ärä, mina leikan järell. Nuo kuulengi kuera haukumist sield. Mina ligemäss ka, vahin krunniije tagand. Neh, kuer siel kippub hülge kallale, hüle hoidab poiga. Kui kuer ligi läks, tembas käbägä kohe. Mina vahin jää krunni otsass ja arvan, et noh egä selle ligi pääse, kui lähän ligemäss, sie lähteb [yee] ala.

Aga sain vähä aiga vahtind siel, eks jäätükk livestock jala ald ärä, langesin kolinall maha. Egä hüle mend ala ühtä, tegeb aga suure kisa ja minu puole. "Ahah, mul on sinuga aiga, ei sul oleki auku." Oli last augu kinni külmädä, nädä, sie oli nüüd matkai. Mina lähän sinne ja virudan puosshaagiga pähä. Nuo, ma olin sel ajall nuor tugev mies ka viel. Hülgecell langes päänorku, aga puosshaagi vars läks ka katki. Vat siel kargan kaksita ta selgä ja hakkas sugema puosshaagi varrega pähä. Hüle laskeb külillä

mul jalge (mp. jalgu) ala. Olis voind tappadaminu kohe siel ära, aga ei old muistust enämb niipalju. Kiern viimäks toisele külile, siis sain jala ald ära. Ah oli ka igä peris tugev poiss, kakstoist leiviskä oli rasva ja nii jäme oli sinder iest, kui kävin kaksita ta selgä, ei jalad puutuned mul maha. Küll oli tüüd mitma mihe, enne kui sen jääd ära saimme.

ES MT 104^d, 18 - 19 (1925).

Joosep Meistermann, sünd. 1895.

161. Ranna Tõnise püksid

Ranna Tõnüs oli uotand oma naist Anne tulema Suomest kala-püüst ja oli küttänd sauna ahju, et kui Ann kuo tuleb, et siis vihtuda saavad. Ei ole Anne tuldigi ja hakkand üksi saunass vihtuma. Siis pand püksüd sauna rüüstässe rippuma. Mää vanamies oli näht ja, et nie Tõnükse püksüd siel rüüstäss rippusid ja oli leikand sen püksü tagumase puole kaik ära. Ja siis sie Ranna Tõnüs oli üöld Mää Juhanalle: "Miks sa minu püksüd leikast?" Noh, Mää Juhan oli üöld, et: "Hintrige siga söi!" Ranna Tõnüs oli üöld, et: "Ka just, Hintrigell on suur siga, vade sa oled viel palju suuremb siga."

ES MT 104^d, 28 (1925).

162. Tüdruk painajaks

Ühekerra oli old kaks venda ühess peress. Ja siis toisel oli old pruut. Ja siis saand sest pruudist ka tais saada himu otsa ja jättänd sen siis maha. Ja siis eks ole hakkand käämäse tütrik painijakseks. Noh, poiss häädä kääss, et kuidä sest nüüd lahti pääse. Ja toine siis, toine vend üöld, et: "Vahedamme oite aamed, et ma tahun käää sinne. Et eks siis nää, et kas minu kallale ka tule." Vahetanned vuoded ja. Eks tütrik ole tuld sinne. Ja sai muidugi arvu, et ei oldigi sie. Painijas tark ka. Ja läks ja köbis igä sinne selgä, kelle taht mennä. Jah.

Ega nüüd sel polvel enämb ole niisugusi. Ei ole kaapjalgu ega ka ole painijast.

KKI MT 340, 9 (1961).

163. Võrgu- ja rüsapüügist

Eks se vergupüüd sie sendägi oli palju raskemb (mp. raskemb) püüd, rüsapüüd oli igä palju kergemb. Rüsäel ei old midägi muud ku ueti rüsä vitsad üless [paadi] parda pääle ja, kalad läksid kaik sinne tahaotsa, tosteti haamigakalad paati. Aga vergupüüd oli raskemb. Kaik este kivistämine ja siis mene lase viel mere. Ja kui siis pani kalu täüs vergud, metle migä tüd neiegä oli, ennegu ne sai vergust väljä puistetud. Ehtull lasti vergud mere ja huomigull vieti üless.

Mei ühekerra kävimme jälle siel, noh ulgu saarel olimme.

Ja siis pani vergud niipalju kalu täüs et. Saimme terve lasti kalu. Ja siis oli tuul vasta, hakka sield luovimajälle kodu (mp. kuo), sinne maisse. Ja siis, mul kaik on viel mieless, kalad olid neie verkujega paadiss ja ma istusin siel keula laual. Ja siisie minu toine kamprat siel, sie miesterahvas, sie oli unine ja eks jäi suikuma. Jah ja seilas kohe vasta kalju paadi keula. Ja mina kohe, äkkitseld paat tegi ühe müksdükse, ma otsite kohe sinne kalahunniku. Ja langesin sinne jah otsite, piida lauald sield langesin. Äkkitseld jäi paadikeul toppama ja mina sield otsite maha.

KKI MT 340, 50 - 51 (1964).

164. Tormiga merel

Muistan selgest kohe, kas olin kaheksatoistkümmes aastane va. Huomigull tousimme magamast üless ja pidi saama mendud merele siie oma ranna ede hauda. Nii kena kirg tasane huomik, kaik kohad kajasid, kui sai rädgitüd. Jaah. Ja läksimme ja lasimme vergud mere jah, tulimme kuo. Noh, lasimme vergud mere ja siis tulimme süöma vahepääl kuo. Jah, söimme parajast ja, kui üks häkkiline pauk kävi. Meil oli siis sie veräv oli ja siis sen verävä löi äkki tuul lahti ja virut vasta toist aida. Ja kaik kargasid, noh vend üttel et: "Soo, nüüd on tuul, torm pohisest, lähme ruttu!" Kugerpallu kaik tuast väljä jamerele. Ja läksimmegi siis ja, lügäti paat väljä ja. Parajast viel siis jaksimme saada ka siis juomist väljä. Ja siis läksimmegi ja hakkasimme saama siis oite sinne vergu kubule, siis tuli üks toine paat meile vasta ja üttel et ärgä mengägi, et ei siel tie enämb mitte

midägi. Nämäd olid oma kubu kergitänned juo üless, aga ei jak-sand vedäda verku üless.

Jah, kieretigi ümbär ja tulimme randa. Nooh, laine oli samal väljäss ka kohe. Kui mendi merele juo, siis vahiti juo, et ummigas viereb randa, et siit kas tuleb ühtmere tuuld. Aga siis toi randa. Laine otsass toi paadi kohe üle juomi reie kivije ja kohe toi korgele. Kui läks laine langes tagasi, siis jäi paat ptaaigu kuivale.

Meie külä kaks nuortmiest ja siis üks ode oli ja üks vanamies, läksid ka sen tormi ajal ja veid ka siis viel, püüsid verku igä üless, viimisest saadik ja hakkasid tulema maale ja üks laine tuli ja vei sen... Kaks nuortmiest, toine oli paadi peräss, sous*, toine oli sen naisterahvaga jällepiidal. Ja se vanamies oli keulass. Ja siis laine vei sen nuoremihe sield meresse ja perämihe. Ja sie vanamies ja sie naisterahvas, poiste ode, nie jäid paati, kaks viletsä. Kaks nuortmiest uppusid. Toine saadi siis suvel Palganieme rannast käde ja toine nuormies saadi sield Turbiniemest Saru rannald. Ja viel sie toine nuormies viel huomigull, kui oli tasane ilm, sie viel juost viel ouest ala, last toise jala pääd toise ja trallind viel ise, et oli ilus ilm.

Sidä niisugust tormi ei ole siis nüüd kuuluvat rääkivä, mes nii äkkitseld on tuld.

KKI MT 340, 62 - 65 (1964).

* sõudis,

165. Koputus aknale

Sie oli piiridükse veu ajal, ehtut, septembri kuuss neh, ninda et igä tulevalgess, lambid igä joba ehtul polesid. Mei istusimme vennaga laua juuress. Sie oli siin kell ühetoistkümmepaiku ehtul. Laud oli meil seinäst lahti, ma istusin siel akkuna ja laua vahel, vist kas luin lehte vai mes ma siel tein ja Joss istus toisess laua otsass. Äkkitseld porudetti samate kovast vasta sinne akkuna, kuhu puole mul selg oli. Noh toppelakuna ei old viel, oli ühekerdased akkunad, ninda et nie ruudud kaik samate tärisid, samate kolm kerda ja järjest. Neh vähä heidut, kaik oli muidu tasane ja siis niisugune porudus.

Ma tousin püstü ja valadin väljä, noh kedägi ei old. Ja siis läksin oue ja vend tuli ka ja, et kas siis akkuna taga ehk ukse taga kedägi on, aga mitte kedägi küll ei old nähä sield väljäss. Jah ja mes se siis nüüd oli, ei tiie, aga siis paar päivä hiljemb siis naaburmies, sie Suome tullilennuk siis last piiridükse paadist Jaani-Mardi Jossi maha.

KKI MT 344, 63 - 64 (1974).

166. Rannamees nutab jääminekut

Eks sie elu igä old raskas ja Lebigull oli suurpere ka ja, ja võibolla toidust puudu. Oli teht jää neh ja oli hagatud jüst nuota vedämä ja oli hüäst kalu saadud. Jää oli igä norgapuole viel, aga ninda, et moned päiväd oli joba vietud. Lebigu isa neh

kävi ka nuodal.

Ühesl huomigull old kova louna tuul ja. Nuotaseur oli kogund neh sinne Hintregu oue ja vahtind siel neh, et kas vieb nüüd jääd ärä ja. Neh ega ole oldki, oli ottandki kohe prau sisse siit ranna iest läbi ja oli hakkandki jääd viemä. Jah ja Lebigu isal oli old igä kohe siis sest jääst nii kahju, et oli vesi juost silmist. Palju oli lapsi ja tä oli ise viletsa tervisega ka ja, oli jaa, täüsmies nuttand kohe nüd sen jää pärast jaa, et vieb leivä ärä.

KKI MT 344, 68 (1974).

167. Juhtum hülgejahil

Neh, ega neid siis enne püssüsi old, sidäviisi siin käüdi sen, hülgerauaks siin üöldi nitsugune harpuun neh varre otsass. Jah, ega sidä siis tohtind üöllä hülgerauaks, siis ei old luotagi, et hülge olis [saand]. Sidä nimidetti igä et "sie". "Sie" jaa. Et kas "sie" on paadiss? Üks mies rääkis, tämä isa oli old sen "siegä" jahil ilma püssütä ja. Oli sattund kas suur, nie hülged on kaht seltsi, viigarid ja hallid. Oli ka ühe suure halli saand jää päälä neh, augu serväl ligi hiilidäja. Noh, siis täüdüs, jüskü sie kahvlik jää oli, kasutada nie kahvli tagused ärä, et said tääle nii ligi vaanida, et siis sen rauaga said lüüä. Ja tä oli saand juure ja ja siis, oli igä porand sen "sie" sinne hülge sise. Aga oli old igäväne müräkäs ja, voibolla et siel, hallid olid vähest joba paarsada kilu raskad. Oli murdand sen "sie" varre katki hüle. Oli hakkand rapsima ja tääpidi varrest kinni ja vare oli mend puoleks. Mihele jäi sie varre tung

käde ja hüle ise hakkas lohistamma hendäst augu puole aeva.

Mies ei voind midägi tehdä, siis oli kaksite hüppänd sinne hüle selgä. Aga nii ümmärgüne ja paks oli old, et jalad ei ole ulatund mihel maha. Ja hüle igä lähteb edesi ja mies seljäss. Siis ei ole avitand siis et nüüd midägi, siis igä onne pääl oli virutand viel sen varre tünnegä jüst nenä pääle ja. Siis oli jäänd vagaseks, ninda et pussuga* siis oli teht sen loppu pääle selle hallile.

KKI MT 344, 108 - 110 (1974).

Helene Kain, sünd. 1898.

168. Eit ja taat

Käspri eit ja taat said palju kalu ja siis oli maailma miel hüd neil. Hakkasid siis neid kalu ruokima ja siis hakkasid endisi asju rääkimä. Hakkasid selitämä, kuidas nämäd, kui nuored olid, kus nämäd kaige esimäse üö olid ühe tegi all maganed. Ämm üttel, et Heigi rehe all vankril, kui suolavenet uodid. Taat üttel jälle, et ei, et sie oli siel Suomess kalju pääl. Ja siis läksid tülüsse sen pärast. Toine vaitel** , et Heigi rehe all magasid esimäse üö, toine et Suomess kalju pääl.

Ja siis kakskümmend mietu oli kalu, s hakkasid vastastikku neid kala sulju luopima, toine toisele pähä kohe. Näd tilkusid kaik näist suljust ja siis läksid rindupäidi kogu. Taat üttel eidele: "Ma vien sinu kohe meresse!" Noh, eit üttel: "Ma vien sinu ka!" Läksid mõlemad niikaua kumaguni meresse, langesid mo-

* pussiga; ** vaidles;

lemad juomisse. Ja, s pesid omal silmäd puhtaks, siis oli riid loppend.

*

Hakkasid kuldpulmi pidämä, jälle eit ja taat. Ja siis hakkasid olut tegemä ja siis sugulased kogu kutsuda. Ja eks menned tülüsse jälle. Näd tihti lugu läksid riidu. Äi oli vihastand, ämmäle kohe kebigä vasta suud. Sie oli siis mend oma naaburi, sen Pärtli-Jaanile näütämä: "Joba Käsper ans * mulle kuldpulma kingidükse käde, nää valataga nüüd, kus on minu kuldpulma kingidüs!"

KKI MT 345, 19 - 23 ja 37 - 38 (1964/1975).

169. Taadi jõulujutlus

Sie oli, kuidas Käsper joulu huomigull jutlust lugi.

Tä oli käünd enne joulute Paide laadal ja siis sield toi omale joulu viinad kaasa. Ja siis ott joulu rüüpü ka huomigull ja siis hakkas jutlust lugema. Ja siis oli noh juobund ja, ja tä muidugi kogeless rääkidess (mp. rääkiess). Ja siis hakkas, kus Iesus sündüs, pidi utlemä, et Petlemmas ja, s üöld, et Paides.

Noh minia oli ka old siel sidä jutlust kuuldamass jaei sie ole saand nauru pietud, sie oli hakkand naurama ja juost toise tuba. Ja siis äi pani sidä hirmus pahaks jälle ja. Ja siis tuli sie, tä oli, sie minia oli meie sugulane. Ja siis äi tuli sie minu vanaisale ja minu emäle rääkimä, et kui ma luen jutlust, siis Liisabet naurab.

* andis;

Nooh Liisabet tuli meile, küsüti, et: "Miks sa siis naurid, kui äi jutlust lugi?" Liisabet üttel, et: "Mina ei voi sidä kuul-dada, et kui tämä hakkab jutlust lugema, siis tämä lugeb Paided ja Rakvered ja Amblad kaik sinne, mina ei voi sidä kuuldada."

KKI MT 345, 21 - 22 (1964).

170. Kanade suitsetamine

Kui ma Suurbäs^{*} olin lapsehoidajaks ja kudas siis sen pere-naisega kanu noidusimme. Kanad söid muni ja siis perenaine läks sinne Loksale, toi sielä kaupluse pühke^{**} ja sadamast toi terva takku. Ja siis tämel omal oli kaibasrohtu. Ja paninie luua tüh-
 ñed pani samate ristagutte ja siis pani nie kaibasrohed ja siis puepühked ja terva tagud ja kaik sinne pääle. Ja siis korv kum-mula pääle, nie sai polema pandud ja siis kanad sielä suitsust läbi. Ma olin esimäne mies siis neid sielä suitsust läbi laske-ma. Ah suo, siis musti küömni sise kaa ja. Siis ma panin näbi-gä^{***} neid musti küömni kanule suhuja perenaine lask siis suust vett pääle, s_lläksid ala. Noñ peräst kanad said juo oma rohe kä-de ja suitsud, siis kugule ka viel. Kukk sai siis kaige viimise suitsu. Sie läks siis ni tigejäksi sin Maali pääle, kui sie pe-renaist ouess nägi, sie juoks iemäst, läks kallale.

No siis läksimme kanu lauta viemä. Ja siis eks unestand sen tule sinne, eimme kustutanned tuld ärd, aga küögiukse jädimme lahti ja eks pidänd menemä tuba polema. Ma tulin lauda juurest tagasi, korv juo poles ja. No ma sain siis, siel oli kaks ämpri-

* Suurpea külas; ** pühkmeid; *** näpuga,

täüt vett, ma sain vett viskada kohe sinne korvi pääle ja. Ja siis vähikd poiss vahtis, sie oli neljä aastane, sie vahtis siida nalja kaik pääl. Ja isa tuli kodu (mp. kuo), siis rääkis isale, et emä ja Lieni suitsedid kanu ja siis unestid tule siie ja tuba pidi menemä polema, et Lieni viskas kohe kaks ämpritäüt vett pääle, et aga tuli ärä kustus.

Aga küll se naine sai siis ka pääpesu mihe kääst. Mies üt-
tel, et jäädä sie oma lollus juo ühekerra, et piite^{*} panema siis tua polema. Ja toisel päivil läks sulale, siis kanadsaid lahti, no ega näd siis enämb muni süüned, kui ouest sidä matterjali said. Ja perenaisel oligi sie usk, et nüüd sie suitsetamine avit.

Noh sie oli siis sie jutt.

KKI MT 345, 1 - 3 ja 62 - 66 (1964/1975).

171. Peksupõld

Juosti taat neh, sie oli teht ilma moisa tiedämättä omale metsässe ühe pellutüü. Ja siis Kuusigu vanamies jälle oli kade mies, sie oli jälle kaiband. Noh enne ei tohtind juo midägi ilma moisa lubata tehä, kui sie teurjuse aig oli.

Ja siis Kuusigu vanamies kävi kaibamass ja siis Juosti vanames oli kutsutud moissasse, siel annetud siis hüä nahaline pek-sä sen iest. Aga taat ei ole sest huolind midägi, mutku oli igä käünd siel ja oli üöld: "Kui ma sinne oma peksu pellule saan, s_uma olen jüskü taeava riigiss. Ma olen kaigist külä käräst ja müräst lahti." Tämdl oli ninda mielind, siel metsä siess üks

* pidite,

tükk. Ja, s maamietamise ajal se tükk tuli meile. Aga, s minu va-
naisa tegi sen palju suuremaks. Ja, s nüüd tänä päivani hüüeddä
aeva sidä Peksu peluks.

KKI MT 345, 18 - 19 (1964).

172. Koer kabelis

Eks Loksa kabeliss oli ühekerra üks niisugune juhtumine.
Siel oli üks vaprigu ülemus vist oli, ja sie oli niisugune oite
paha mies old. Ja kui sidä maeti..., päiväll sie herrä maeti ja
siis üösel hakkasid kabeli kellud lüömä. No siis oligi sie, kes
se jumalatiendienstüst siel pidi, sie oli mendkutsund siis sen ka-
beli tienijä ka ja siis läksid valatama, mes kabelis on.

Siis oli old lauaveski kuer, sie läks päiväl toiste järel
kabelisse ja jäigi sinne magama. Ja üösel oli jäänd sinne kella
pauluesse pidämä ja siis hakkasid kellud helisemä.

KKI MT 345, 52 - 53 (1975).

173. Suhkruaugu Jaani lugusid

Jaan heidutab venda

Sukru Jaan jaa sie oli üks nalja mies ja tämäl toine vend
oli Juhan. Ja Juhan oli kartand, hirmus arg old. Ja Juhan mend
siis jouluhuomigull neid hobusi süütämä tallisse. Siis Jaan mend
last* jälle, neil oli kaks musta lehmdä, läks lask** nie laudast
lahti. No toine läks igä enne ja oli piständ pääd sield ukse va-

* lasknud; ** laskis,

held sise. Noh Juhan oli heitund, sie hakkand k'isendämmä, arvand, et nüüd on kurat. Ja olis siis old, et ühe lehmä olis last, aga last toise viel, siis Juhan sai arvu, et soh, nüd vana Jaan tegi jälle sen tembu.

*

Noo_{ss} toisekerra Juhan tuli jälle maald tuld silgukaubald ja. Ja_s old oite juobund riel, kui kuo tuli. Ja siis Jaan ot-tand ilusast kaik viljäkuorma pääl ärä ja. Heigil oli surd hobune ärä ja sie oli old siis siel Heigi sauna taga. Ja siis vei sen, pani hobuse tallisse ja siis oli viend tühjä rie ja siis sen Juhana sinne Heigi sauna taha. Ja siis pand aisad toisepuole se hobuse.

No Juhan heitund [üles ärgates] ärä, et nüüd hundid söid hobuse. Sie mend siis nuduga kuo. [Kodused küsinud:] "Kus se siis oli niisugune asi?" - "Neh, Heigi sauna taga." Suo, siis toised saaned arvu, et suo siis sidä nüüd jälle vana-Jaan tegi sinuga niisuguse tembu.

Jaan kutsub katsikulisi

Sukruangu Jaan sie tegi palju nalja. Ühekerra siis nuo mend Hauaniemele, siis raha lainama sield. "Noh mes sa siis sen rahaga nüüd tied nii ruttu?" - "Nä Els sai tittle, noh, et varruraha."

Ja siis Hauanieme naised tülled siis putrukaussiega katsikelle. Els kehränd tuass. Jaan et: "Ärgä putru ärä viegä, eks tä ole ükstä puhas, tulite nüüd enne vai peräst. Tei olisitte igä tülled, eks sie tittjous perästki tulla ja. Süöme nüüd putru ärä ja."

Siis läks sie katsikereis sedämuoti. Se tegi palju sie Jaan näid niisugusi viguri.

Jaan näitab, kuidas kroonus utsinat tehakse

Keski oli küsünd tämä kääst, olid siel külämihed ühess-kuoss, et kuidas kruunul enne utsina tehti. Ja siis tä kamandand ka, et mihed rida ja. Ja siis noh, üks jälle vielliigutand siel, siis selle andand kaks tulist vasta korvi. No toine hakkand [üt-
lema], et: "Miks sa minu löid?" - "No sa tahid nähä saada, kui-
das kruunu utsina tehdä. No sidämuoti se just käüb."

KKI MT 345, 25 - 28 (1964).

Helene Kain, sünd. 1897,

Edgar Lilhein, sünd. 1916.

174. Ilmapundar

HK: Igä ütleväd, et juoksvahaiged, et nie tundevad ennemb tormi tulemist, ennemb paha ilma tulemist. Siin oli üks mies, käsprü Juhanes, no sie oli ka juoksvahaige. Ja siis sie tegi omale lambanahast püksüd lask tehdä. Ja ütleväd, kui käsprü Juhanesel on lambanahast püksüd jalass, kui [mitte] enne, siis kolmanel päivil tuleb hirmus torm.

EL: Neid üöldigi ilmapundar, kes oma kondivalu järel siis einustid sidä ilma.

KKI MT 345, 83 (1975).

175. Sool salakaubaks

Hindrege ouess sättined mihed suolakuormiegä maale menemist, old huomik vara ja viel pime. Rüütel mend müöde randa ja kuuld sieldpuold mieste juttu ja käümist, mend ligemäss ja nähtki suolakuormi. Rüütel ottand püssü seljäst ja juoksema kuormie ja mieste puole. Ähmü täüs, ei ole old aiga ede valatada ja kombastund sirgeks maha. Kuida langend, samal mend püss kääss lah-ti. Siddaiga olid otsast laetavad ühepaukused püssüd, kus rüüt-lil oli siel enämb aiga hakkada püssü laadima. Samate hulga mies-te juure ka ei tohtind mennä. Harind püssü kaentlusse ja juost menemä. Ega mihed siis enämb oma reisukese jättänd, läksid kuor-mijega maale.

Toinekerd menned Aksli mihed kahe hobusega suolaga maale. Saaned Turbinieme, old rüütel tie pääl iess. Nääd kierdänd rin-gi ja tagasi tulema. Rüütel juokseb järel ja laskeb. Mihed an-dand huostele piitsa ja ise panned metsä. Hobused kartand pauku ja tehned kuo puole tulless niisugust soitu, et toisel mend van-ker ümbär ja suolakodid maha. Hobused tulled igä ise kuo, toi-sel old terve kuorm pääl, vade toise taga lepsuned aga vankri hempalad.

ES KT 260, 7-9 (1971).

176. Vähese jutuga randlased

Aestat kaeksakümmend tagasi olled kaks Suurpä miest Mieme-list piiridüst tuomass. Tahtund siin randa tuua, kui kaik hüläst

käüb. Kohe kuidagi Miemelist väljã tulle, hakkandtuul aeva üldü-
mä, onneks old vedus tuul. Ja viimaks tulle aga kliivri voi-
mass. Saaremaa taga Vilsandi pääl mendoige rüüsingeks, iäld^{**}
oli neile vasta tuld üks häürrik. Juo neie jaala näütigã nii ar-
medu kovass tormiss, et sie [laev] oli muutand omakursi ja ajand
just neie korvast müöde, et ehk on merehädälised ja on abi tar-
vis. Vasta lainet menness langes laevavüör sügävälle lainesse ja
toussess juoks vesi tegild klüüssist väljã. Sidã vahtijess üöld
toine jaalamies toisele: "Küll igã ottab norskama." Ja sie old
kogu jutt, mes nääd sen reisuga omavahel rääkisid. Oma lastiga
jousid igã hüäst sie.

ES KT 260, 10 - 11 (1971).

177. Tuletikke kauplemas

Siin randuss oli sie Suomest tigu tuomine igãpäivãne asi.
Olimme Haltja Antoniga ühess moisa juuress tikku müömãss. Mul
olid kaik müödüd, Anton mõi viimist kastimuonamiestele, kui pa-
run sinne sattus. Oi, küll tehti meile pergut, kãrküs ja huis-
kas kebiga, oli aeva vilamass. Muonamihed kadusid sield ärä, kui
parun sinne tuli, aga parunil oli tosine neu meid igã urdãtnigu
kãde anda. Hüüski^{***} ühe vana muonaka sinne meid valvama ja ise
pidi menemã kustagi telehhuoniga urdãtnigu kutsuma.

Parun panigi menemã ja mei jãimme muonaka vaņņiks. Kui ar-
vasimme, et parun on juba tarbeni kaugal, siis ütlin muonakale:
"Mei hakkame nüüd menemã." Mies palus küll, et mes siis parun

* s.t. purjedest oli üleval üksnes kliiver; ** ida poolt;
*** hüüdiski;

tämägä tegeb, kui mei juoksu lähämme. Käsimme parunille üöllä, et löimme tädä huimaseks ja panime ise menemä. Eks meil old samate oma nahk kaige kallimb. Saimme kemuga aga moisast tulema, läksimme sama tied, kust parungi ja tä vois meile vasta tulla. Kiersime sendä ühele metsätiele, sie vei ühe pere juure, kuhu üöks jäimme. Huomigul, kui arvasimme, et asi onehk joba vaikne, hakkasimme kuo puole tulema.

Ma ei johtund uräätniku käde, aga meie Tönükse ottküll tikukujega kinni. Tönüs ja Juosep olid neh tikkumüömäss Väike-Maarja kandiss. Olid menned metsätiel, molembil moned kastid viel tikku pääl, nägeväd, ratsamies soitaab neile järel. Kiersid ühele vähemälle tiehaarale, aga ratsamies tuli igäjärel. Saigi juure, neh, uräätnik vehkib miegaga ja kamandab seisu. Mihed jädid hobused paigale, uräätnik rönib hobuse seljast maha, valatab kerra regi, asi on selge.

Kui uräätnik kamand mihi ringi kierendämä, sidäaiga pani tämä oma lahtine hobune menemä. Saat siis Juosebi hobusega sidä taga ajama. Juosep soitaand kaugale, enne kui uräätniku hobuse kinni sai. Juosep oli tuhma, et siis viel sinnetagasi tuli, mes häädä tääl olis old siis menemä panna. Ega olis kustagi tavale tuld, kesse mies oli. Ega Tönüs tädä üles olis andand.

Kui Juosep tagasi jous*, hagati menemä Väike-Maarjasse, uräätnik oligi sield. Hobused tikkujega olid iesspuol, uräätnik tuli ratsa järel. Tönüksel oli moni kast tikku riel, mettel, et kui sais nie kuhugi kautada. Hakkandki rebimä igä paberi katki ja siis tuosisi tie pääle puetama, pagid terveldolis silmä tor-

* jõudis;

kand. Saandki pīaaigu kaik tigud maha, kui uräätnik silmänd pagipaberisi, midä tuul tiekorva vei. Heitändsilmäd kesktied, neh, ise soitab aeva tigutuosiije pädl. Ajandki siis Tönükse rie korva ja luband miegaga läbi lüüä, kui sie viel ühtki tuosi maha viskab.

Neie asi läks kohtusse. Kohus muist^{*} rahatrahvi, aga hobused ja ried ueti ärd.

ES KT 260, 12 - 16 (1971).

Arnold Mägi, sünd. 1914.

178. Salapiiritusevedu

Olin sel sügüsil ajumiheks, veimme piiridüst Helsinge kanti. Ühel novempri ehtul soidimme väljä kolme mihe. Laevpidi olema kussagi Loksa lahe suuld pohiselle. Lõusimme siis ka laeva helpusast üles. Oli peris sahke tuul ja laev vaalis kovast, senperäst ei saand mittu paati kerraga laeva puordiss olla ega lasti otta. Laeva pardast oli puom väljäs, kus sie paat kinni oli, minnesse pöntüsi sise laaditi. Kui sinne saimme, oli kümmekund paati kerda uotamass. Laev ankuriss ei old, oli poiki tuuld ja alltuulepardald laaditi piiridüst paatijesse. Tuli juo ehtu videlik, kui lastimise kerd meile jous^{**}. Odimme kaks tuhat litra sise ja panimme kottijesse, kus kodurannast uetud kruus painuks oli.

Saimme kaik kerda, rahad maksetud, matkapullud saadud, ise ka kaik paadiss, ei old muudku otsad tarvis päästä. Kui kerraga

* mõistis; ** jõudis.

nääme, Loksa piirivalvepaat ajab laeva puole, kierdab just meie korpast läbi. Ei tiie, mes näd siis kardid, aga meie puordisse kohe ei ajaned. Kas piid* lainet suureks vaikardid, et nii palju mihi kuos, vahest hakkavad voimaga** vasta. Nääd paistusid vade kahe mihe olema. Mei olimme nüüd küll pulass, ei old enämb metlemistki laevast lahti lassa, piirivalvepaat vade tiirut ümbär laeva ja uot muidugi meie ärä soitu, et sais meid kinni nabida. Juss ei old rannamies ja oli vast vähä viinareisujess käünd, sie oli hirmu täüs ja arvas, et peamme oma paadile tule otsa panema ja ise laevasse menemä. Mei Ietsiga ei old sengd neuss ja otsustimme vähä uotada mes sest tuleb.

Laevakaptein nägi ka, et enämb ei saa piiridüst paatijelle anda kui nokkijepaat juures on ja hakkas laevaga edesi ajama, luot, et piirivalvepaat jääb siis maha. Sie vade hakkas järel tulema niipalju kui masin ott ja ega palju laevale järel andandki. Hois*** hendäst laeva ahtri taha, siel oli laine vari ja ei medeltki maha jääda. Kui laev juo täüe vaardi sise sai, kippus meile vesi liiga tegemä. Olimme laeva korpäss, paat koväss lastiss, siis just laeva ja paadi vaheld hakkas vett tugevast sise küütimä.

Paistus, et kaua mei niisugust soitu kaasa ei saa tehä. Ilm oli sidäaiga juo pimejäks mend, uodimme aga sovelast aiga, et ots lahti päästä ja laevast maha jääda. Siis kerra kadus piirivalvepaat laeva ahtri taha, samal ansimme trossile kirvest ja teimme paadiga järskü pürde laevaga risti kursile. Laine oli suur ja pime ka, ninda et meie menemäpanemine jäi nokkil näge-

* pidasid; ** jõuga; *** hoidis;

mätä. Soidimme vähäaiga idle* ja kui enamb laevast ega nokkije-paadist midägi nähä ega kuulla ei old, odimme kursi Suome puole.

ES KT 260, 130 - 133 (1971).

*

Ludvig Anteplon, sünd. 1909.

Sie oli kolmekümme kolmanel aastal kusie lugu johtus. Neil aastul vieti hüüstigi palju piiridüst Suome. Ne vade ega sidä luulauste viedud, sie kävi kaik sala. Aestapaar tagasi oli küll Suomess kielusäädüs lobetetud, vade sendägi maks piiridüs siel perädi hüä hinda. Sidä kibejä vedelä sai piiridükse emälaevust halvalla ku vade rahakott sana kuuls.

Sie oli neh maikuuss ristipäivä iel, ku tuli üks rahagas mies meile, minut kutsuma heneskäs Suome reisu, et viidä sinne Poruva** joesuñu monedkümmed pöntid va kibejä. Ma olin varemb juo kerda paar Suomess polend***, sendä siis olin arvue siess, mes sen menuga tehä. Tügü aja peräst ku ma igägi oiget otsust en teht, kärjät paadiomistaja: "Mes sengü niikaua jorudad, ku et tahu helpusast raha tienidä, eks ma siis valada monikast toist ajumiest, neid o jo tulemass küll küll." Metlinhiuga aiga viel, vade lobuks oli asi nii kaugel, et lubasin mennä. Neil aastul oli jo raha saamine perädi raskas, vai sest vergupüüstki härsäüst sai, kala hinnad olid voimata halvad.

Poe juuress, ku odimme moduriküdüst ja henes jauks suhpandava ka, johtus minu isa poess olema, kenüttel: "Sulo jälle

* ida poole; ** Porvoo; *** s.t. sisse kukkunud;

himu mennä sinne pulkijele taha, vastab sield tuona tulid." Ma samal ansin vasta: "Kaks püümies näge, kas hüä vai huonu!"

Ilm oli huonuvoitu, rojune, tibut pienikäst vihma ja liet-sus tuuleda länne puold. Juljus üttel peremihele: "Ei siit tä-nä säälist ilma tule, nää ku pilve lendä hitsigä lännest, pidäs kese jättämä kogu menu." Peremies ei old sengä neuss: "Ei ne ega te menemättä jääd, poikituuld on menu, sengä on kaige pa-remb puksierada torpiedut. Pääle päivävieru lähäte laevast ärd, olete kussagi ulgusaaress huomikuni ja sield lähäte ala maisse valge voimass, sidäaiga on kalapaadid liikvel."

Neh, teimmege pesti lahti, lükkäsimme paadi juomist väljä. Mina käüdin moduri, Juljus hakkas perä pidämä. Pääldtuule par-dald hakkas piatseld lärtsütämä vett sise, vade ei sunga sie meie menu tagistand. Ei ottand aiga enämb ku kolm tundi kui olimme laevass. Siel läks kaik ludinaga. Kui rahad maksetud, täüdimme ["torpedo"] rauduje vahe viiekümme pöntügä täüs ja hakkasimme venutama sidä läüküvä "kala" aukuleivämaa poole.*

Tuul oli vahepääl kovemaks mend ja oli meri korge. Kohe ku laevast menemä saimme, hakkas särgimine pääle, puksierkõus tem-bas vahest ninda et paat taibus. Ei avitand vaardi vähendämine ühtägi, sen hullemi särgis. Arvasimme, et sie tege tänä sen tem-bu, kas räisib kõue katki vai tembab kogu [paadi] peräotsa laia-la. Juljuksel oli küll teräv kirves kääperäst, miñnegä vois kärrest kõue läbi lüüä, kui asi olis noudand.

Videligu alul olimme ligi Pirdi puoki ja puoltoist tunni peräst olimme sield kandi suurema saare Vaakri küli all. Sinne

* s.t. Soome poole;

alatuule ligi randa ubudimme kolme-neljä süllä viele torpiedu ja itse veimme kered vähaks ajaks vinklisse. Huomigul valge voimass hakkasimme jälle sättimä edesi menu. Maie vahel, ala menness ei old endmb suuremba lainet ja torpiedu tirimine läks helpusast. Emme olled oma edemäärätüd kohast enämb ku miili kaks iemäl, ku valadimme, Helsinge puold tuleb hüä hitsigä kahtlase näügä modur, meie kursiga risti. Nadukase aja peräst Juljus üttelgi: "Sie sinder on kuitsu, ma tunnen sen hüäst, nüüd valadamme kiirest ristmergid ja samal legudamme." Ne sidäka teimme. Emme joudand enämb solme lahti harutada, muudku Juljus ans* parajal kohal kõuele kirvest, ma harudin peräst suure naula ja linkunuaga solme lahti ja puedin kõuejubi mere.

Ega mendki ku moni menut ja oligi kuitsu meie pardass. Hakasid kohe perimä, kes olete, kuhu lähäte ja kui kuulsid, et olemme virulased, üttel tull, muidugi suomekiele: "Midäs te siit etsite, tei olete jo viera riigi vesil, kierdägä kärmest otskuo puole. Mei olemme nii hüäd mihed ega vie teid suurembie voimumieste käde." Mei selidimme neile henes asjasidäviisi: "Tahumme osta Poruvast moned kodid hiinapähkne tuomi ja tünni täue viinamarju, meil Viruss on nie enämb ku puole kallimad. Kui nie ostud ärä tiemme, kierämme paadi keula samal kuo puole. Neh, löidki kädägä: "Mengä helveti!" Ja panid itse menemä ninda et vesi koprut. Tiepääl mei sen vale väljä haudusimme, sie oli tiedä, et tullid Suomest viedävä tavaralle tagistusi ei tie.

Panimmegi samal oma modurille ääned sise ja olimme teräkäse aja peräst peril, mandrerannass sen mihe tuass, ken meie ta-

* andis,

vara pidi ostama. Ehtul videliguss läksimme kolmekeste tragima sinne, kuhu torpiedu lagudimme. Teimme hulk aiga tüäd, vade käde saimme, näüt et mergid olid oigest uetud.

Huomigul kuo menness lietsus kaunikane kova luode tuul, taga lainet ott moduri oige vurama. Kuo randa joudaess voisimme üölä: "Meil oli onne ku terva!" Ninda ku ütleb vanarahva sanalask.

ES KT 260, 171 - 182 (1971).

Hilda Randloo, sünd. 1892.

179. Nägemus

Üks naaprumies oli tulä meile ja küsünd, et: "Kas Jürg on kodu?" Noh meil oli üöldüd siis, et ei ole, et läks ärä, et ei tiie, kus sie on, eks sie varsi ehk tuleb tagasi. Ja siis sie mies oli medeld, et nää nüüd, oli näht, et Jürg istus siel teisess (mp. toisess) tuass kätäkiss (mp. kätäküvess) ja kiikus, punane kampsun seljäss. Ja siis oli medeld, et ei tiie, miks nie nüüd salgavad, et ei tahu mulle üöllä, et sie Jürg istub juo siel toisess tuass kätäküvess ja, ei tahu mulle üöllä.

Ja siis oli kästüd sidä miest, et: "Mene nüüd istuma meile ja uoda, et eks se Jürg nüüd varsi tuleb." Ja tämä oli mendki siis istuma ja siis tämä oli vähä aigu istund, siis oligi Jürg tulä uksest sise ja tuligi sielä naaburist, kus tä kävi. Aga siis sie mies nägi, et Jürg istus siel teisess tuass kätäküvess.

Noh aga siis üöldi niimuodi, et kui huomiku puol päiväst nähä, et siis jätkädäkse (mp. jätkädä) eluigä. Ja kui ehtupuol

päiväst nähä, et siis sureb pia ärä sie. Jürg nähti huomikpuol päiväst.

KKI MT 345, 118 - 119 (1975).

180. Mõisasse teole

Sukruaugu Jaan oli üks vanamies. Sukruaugu oli selle (mp. sen) pere nimi ja Jaan oli siis selle peremihe nimi. No sie oli igä, sie oli luuletaja, sie oskas igä luuletada ka. Siis oli teht, enne siis jo käüdi moisass teul, kuidas se nüüd oli, kuidass se laul algab, oli niisugune liedus laul. Ja siis oli Jaan lauland, kui oli hakkand moisasse teule menemä. Sida igä siis lauleti, et Sukruaugu Jaan oli sen laulu igä lauland:

Ämm piu piu piu,
 püksüd jalga,
 maa, maa, maa, mammud sisse,
 kaa, kaa, kaa, kalits kõrva (~ kott selgä),
 Kolga moisa teule,
 sitked sitta töstma,
 kena kesä küntma.

KKI MT 345, 198 - 199

ja 209 - 210 (1975).

Hilda Randloo, sünd. 1892,

Klara Kaldoja, sünd. 1902,

Edgar Lilhein, sünd. 1916.

181. Võrgukiistamine

HR: Kodu kudusid nief vergud jah, linasest lanqast. Ise keh-räsid nief lanqad ja kudusid vergud ja, minqegä siis kalu puue-tti.

EL: Puhtetüöks neh naistel oli siis sie vergu kudumine ja parandamine.

KK: Sidä sai voidu juo kujutud, kiistamine oli old. Ma olen mittu kerda medeld, et kuidas se siis oli et, kas siis ühessko-hass, ühess peress siis kiistati vai?

EL: Jaa ja, nuored läksid siis kogu ja.

HR: Mittu süldä keski jous^{*}. Ja enne olidhirmus suured ah-juud ennevanast. Ja siis mendi voidu kiistämä. Ja siis oli men-düd sinne samasesse ahjusse kiistämä, siis toised ei herkäned viel üles siis. Üösel, siis läks ahjusse jasiel kudus siis siel ahjuss. Nii suured ahjud olid ennevanast.

EL: Ühel oli samate, toised olid magand, oli toust ka üles, kuu valge oli old, et nüüd hakkand üösel kuduma, et toised ei nää, siis jouand rohkemb kui toised ja saand huomiguks joba tügü kuo-tud. Ja eks oli eksund kuidagi kogematta ja oli toise verku ku-dund. Huomigull vast oli tuld väljä, et jaa, ei kudundki oma verku.

KKI MT 345, 163 - 164 (1975).

* jöudis.

182. Uhtju saarel kalal

Küsü siis minu kääst vähä ka viel sidä Uhtju värki. Mina olin kahekümme seitsmendäll aastall. Mei läksimme siis heinäajast ja olimme siis niikaua ku detsembri kuuni. Siel oli siis palju paatisi ja venesi ja. No siis käisid (mp. kävid) siel Tuolseld ja siis siel Eismast ja kust siel käüdi siis muotur paatiega ja. Siel oli siis palju palju inimesi. Niisugu putkad olid, kus magati. Ühel oli siis kaunis suur maja juba, kus magati. Noh niisugu elumaja muodi muidugi. Putkad olid mättästest tehtud ja pisukane, kivist oli midägi pliidi muodist nurgass ja.

Meie olime viie keste ühess paadiss. Mina olin üksi naisterahvas, neli miest oli. Ja mina olin siis keitäjaks, subitegi-jaks siel ja, verguparandajaks ja, kalapäästäjaks ja puhastajaks, ruokijaks ja. Nii pisuka putka oli, et üks, no nisuked pisukased asemed olid päälakutte kaik, niisugu kriipad, palatid. Ja mina magasin kaige all, küll siis oli paha magada siel. Siis kerda müöde pandi riidesse. Üks kerraga panimme riidesse. Üks pani riidesse, tuli putkast väljä, siis tuli toine asemeld väljä, pani hendäst riidesse, jälle putkast väljä. Sidämuoti vähä kerraga.

Sidäaiga oli palju sidä saksa piiritüst siel, laevadest (mp. laevuest) tuodi sinne. Küll siel juodi ja küll siel lauleti ja küll siel oli siis. Käüdi merel ja palju saadi kalu ja. Paadid olid kuhjaga kalu täis (mp. täüss), igä kerd sai päästä

verku puoled päiväd. Riviss, suuress pikkess riviss tassiti nief viiekilused, viemietused kala kastid olid vahepääl, siis vie keste tassisimme riass kaik. Paks liiv oli ka siel juo, siis oli raskas üless mennä. Kas siel old, niisugune tuul oli, ega siel pandud tuulest ega tormist tähelegi. Meil oli alade üks torm ja tuul, igä mendi meräle. Kui eisaadud siinpuol maad paadiga väljä, siis mendi, vieti üle maa paadid toisepuole ja mendi jälle väljä, sieldpuold.

No siis olimme siel niikaua kui sügüsü detsempri kuuni. Siis oli täüesti külüm. Putka oli külüm, üö läbi poles tuli. Kerdamüöde üks kävi aeva tuld panemass sinne putkasse. Pani jubakalad kaik jässe ja maa oli valge ja. Sie oli just sie kahekümme seitsmendä aasta sügüsüll.

Turbuneeme küla

Meeta Meistermann, sünd. 1910.

183. Kuidas randlane räägib

Hall hämaläne röbeli habapiima püdüss vatsalla.

Forsas oli kondind paadi pohjass, sorgadkrobisesid ja korvad olid tervased.

[Poest sai] vergu paula ja paadi naula ja suure silmägä süga neula.

Purje paatiega käüdi merel, toine oli üeld toisele: "Valada valada Tönüss, kuda topsel lodutab!"

KKI MT 380, 4 - 5 (1974).

2. Haljala murak

Käsmu küla

Aleksander Kangust, sünd. 1902.

1. Parunipoiste uputamine

Isa mittu korda rääkis jah seda. Aaspere parunipoisid olid ka noh, ühesugused jõmmid olid sial ja noh siis ukkutas poisid pesukünasse ja lükkas rannast minema tiad. Poisid läksid paadiga iemale ja paat', sie pesuküna, no mis sie oli, läks ümber. Siis vana parun oli juost kepp kääs, et: "Jaska (temal nimi oli Jaagup), Jaska, sa upputad nuored parunid!"

Sie oli jah sial sis nisuke lugu. Ta elas just sial Uustalul, no paruni suvilad olid ka sial kohe, ta käis nendega läbi.

KKI MT 439, 24 - 25 (1984).

2. Kiviviskamise lugu

Seda maja praegust ei ole. Sie oli sedapidi oli sie maja, vana maja nigu vanal aal olid nisukesed pikkemad majad ja tema (s.t. isa) oli jah nisuke mies, et tuli läbi ja teised sõid just akna [all], ei old juo kardinaid akna ies ka, teised sõid ja put-

ru. Võt'tis kivi ja kihutas kivi kohe teistele putru kaus'si. Noo jah ja, siis läks kodu ja ütles sial selle emale, et olgu aga - sie oli sügise - julge mies, kes pimedas siit Kiviku pialt metsast läbi tuleb. Et kui tulla kaebama, et siis tema tuli uopis sialt läbi, et "ma ei tuld tied müüda".

Noo ega oldki pal'ju, eks teist arvasid kohe, et kes sie muud tegi kui Uustalu Jaska. Nooh eks siis akkati nahapiale ka, aga tema ütles: "Ei ma tuln sialt metsast läbi, mina ei tuld tied müüda." Aga no ega seda usutud, eks ikkavõibolla naha piiale ahti ka.

KKI MT 439, 26 - 27 (1984).

3. Köster silgutünnis

Nied jah olid sial kõvad juoma mehed, Uustalu Liu ja, sie oli minu sugulane ka, sie Liupold. Ja nied olid kõvad viina mehed kõik ja köster oli ka. Vot nad käisidki, köster ja siis nied käisid maal silku müümas, siis olid neil jälle niisukeesed tündrid kaasas. Sie köster jäi purju ja siis pañdi tüñni sisse ja saadeti obusega õue. Noojah aga naine, i tiand, et obune õues ja kus vanamies on tiad. Läheb siis teiste käest taga ot'sima, nemad ütlevad: "Ei mei tia!" Köster oli tündris jah. No pärast ikke läks sinna vaatama, sie aind^{*} mömises sial. Sai ikke siis tündrist kätte sialt mehe.

Voh niisukeesi vempusi oli pal'ju jah kuulda ikke niisukeesi tükka siin, aga kes neid kõiki, jääb miele enamb.

KKI MT 439, 28 - 29 (1984).

* ainult.

4. Kindrali kabel

Ma*u*i tia missuguse keisrile sie attendaat tehti sial, kas oli sie Aleksander, kes vist tehti attendaat jah. Et sie kindral oli sie, kes põgenes ära, sialt sai põgenema ja siis tegi seie niiskuse kabeli. Kes tiab, oidis siin varjus ja kudagi nii et oli, sellepärast üiti Kindrali kabel. Ja oli maetud, siis tehti, et ta on surnud, puu särk pañdi seie alla ja. Ja oligi kuulda, et on surnud, et taga ei aeta.

Ja ma*u*i tia kuda siis tuli ühekorra nii, et sie ära viiakse, sie puu särk ja mehed olid, kes seda viima läksid, maj*u* tia, Rakvere vai kuhu seda viidi. Vaatasid salaja sinna sisse, piilusid, et oli tamme pakk sies oln*u*d, jah, et ei oln*u*dki sial kindrali sies, vaid oli maskieritud nii. Sie üiti Kindrali kabeliks jah. Jah praegust sie nimi Kindrali kabel.

Lahe küla

Mai Heinberk, sünd. 1865.

5. Soome saartel kalastamas

Sie oli Aapsaare saar, sie koht, kus isaga käisime este. Oli Aapsaare maa, sääl oli virulasi teisi ja suomlasi Suursaa-rest, suur ulk rahvast. Ja suursaarised vedasivad nuotadega väi-mi. Nuoda püü mieste kääst sai ostada isa ja teised, kes ostu-mehed olivad, üeldi ikke ostu pääl. Raha iest ja kraami vasta vahetasivad, toidukraami keik - jahud, kardulid, keik kanamuna-dest saadik, ega saares kanu ole nendel. Veike kahemastine laev, kellega läksimme, jaalaks üeldi ranna kieleles. Saares selle püü-gi iest makseti veru rahu*, suome kieli üeldi. Seda ei mäleta kui palju. Sääl on palju veikesi saari ja sääl ei ole elanikku-si pääl muul ajal kui kala püü mehed käivad. Üks kuu aega oli kevade seda kala püüs olemise aega. Mei puoles mais läksimme, puol maid, puol juuni.

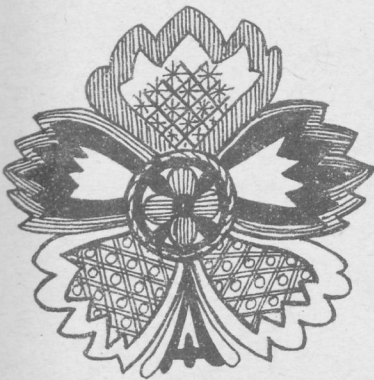
Kui ma juo täieks inimeseks sain, siis ma olin Suursaares. Sääl sai jau pääle, mei ütlesimme osa pääle. Peremies sai kaks osa, vedajad saivad kolmande osa. Siis ma olin nuota vedamas sääl. Mene purjuga ümber maa, sääl on üks saar, Suursaar, sääl oli kaks küla, palju nuotasi. Palju käisivad virulasi osa pääl vedamas nuota.

* tulumaksu (sm. vero).

Kui läksimme ümber maa, siis enne päikese vieru akkasimme ja istusime vähä aega ja jälle vedama, ommiku pääle pääva tou-su, pääv oli üleval. Teinekord kui rohkest kalusai, siis vottas aega vedamine ja tuomine. Siis saimme monikord kell kaheksa koju. Aga üed läbi vedasimme säääl. Kui said kalad puhastettud, sai oma jagu puhastettud, siis aita peremel ka. Monikord läksimme juo kellu nelja ajal, läksimme maa taha, siis kietasimme kalu ja kuorega tuhliid.

Mei ikke omal kulul läksimme ja tulimme, paljukümmenid inimesi. Säääl olimme ikke oma toidus. Ruumidanneti. Puhas kord oli saares. Küla ligidal oli kirik kohe, puu kirik. Olimme ikke ühe kuu aja, selle kala püü aja. Küla on nogus, kivi on ikke säääl all, kal'lu oli muhkurane, üks koht korge, teine madal.

KKI MT 23, 7-9 (1948).

Vergi küla

Anna Kriiva, sünd. 1863.

6. Pulmas

Enne laulasivad vastakutte pulmades, soimasid kuda tahivad. Isamiestel olivad muegad ja kimp paelu vüöl. Pruudil pidi olema anda, keik poimitud ja huelutud. Otsiti siis pruuti taga, kas oli siis aida juures või lauda juures. Lauldi siis ikke:

Siit lähvad sirgu jäljad,
otsiti orava jäljad.
Siin on sirku seisatannud,
kiŋŋa paelu kinnitannud.

Saja tuli peigmehega pruudi kodu, siis peigme puolised akkasivad otsima. Isamies läks ies, kopputas muegaga, siis pandi poll ette ja lappiti polle. Visati kohe korgelt, et kas saab katki. Pruudi vend pani kohe esimiseks, et poll katki. Siis viedi pulma lauda, korjati sedasi ulga raha. Kui jälle akketi ära minema, sis peigme vastased laulid:

Siit soidab müöda sandisaja,
tühja tündrite vedaja,
vana vaadi vitsutaja.
Motlid, motlid, piiakene,
motlid saama moisa piiale,

*sa said salve pühkijalle,
otravakka ostijalle,
kaeravakka katsujalle.*

ES MT 197, 9 - 10 (1937).

Mustoja küla

Marie Viikholm, sünd. 1878.

7. Soolaveost

Minu ema juttustas suola veust, kuda vieti ja oldi, kanneti seda suola. Randrüütlid ajasivad taga ja vottasivad suola ära. Müüda metsi ja aidaaluseid, kuhu aga saivad. Siis käidi jälle maal kauplemas uostega ja maamehed käisivad rannas suola vottamas. Nad saivad raha ja vilja, mis kellegil oli. Suvel käidi ikke paatidega, tuodi randa ja säält kanneti välja. Salaja sie pidi olema. Randrüütlid vottasivad ära, kui kätte saivad.

Emä juttustas, et nelikune kott oli seljas, seda mina ei tia, kui suur sie oli, kandasivad ja juoksivad ära randrüütlite iest. Saivad siis kaugemalle, saivad selle kotti ära viskada puessa alle ehk kuhu saivad. Siis oli valve. Teised olivad kandijad ja teised olivad vahtijad. Kust puoltrandrüütlid tulivad, siis nief jälle oiskasivad ehk andasivad signaali, et teised said teisele puole juossa, kui teiselt puolt randrüütlid tulivad.

B. PÕHJAEESTI KESKMURRE

1. Kuusalumurrak

Sigula küla

Anna Kuusk, sünd. 1881.

1. Mõisateol

No `kümne `aastane ma küll ei old, aga vanem kui `kümne
`aastane, kui mind `viidi juo mõisa põllule kartuli `võtmise aal.
Sellepärast et ma pidin aga ikke vau pial olema, et üks ing sial,
kes vau pial on aga. Minu isa ja tema `tienijad kõik viisivad
minu vau edasi, aga ma olin aga sial luoks*. Nii akkas minu mõi-
sa tegu `piale kohe sellega ühes ala tasa. Kui tuli `minna `lei-
kama, laps pidi olema kaasas, kolme neljateist `aastane aiva kaa-
sas igal puol, sirp kääs ja aiva `leika ja ole aga `teistega
ühes.

Minu isa ei tahnd sirbiga sial leigata, mõisa põllul, tema
paneb salaja vikasti `sinna `vankri vahele ja `ütleb et: "Ega
tia, kas nüüd valitseja tuleb et, ma nüüdniidan ja ise siun kua
ja paneme akki ja." Kamandab sial `mulle ja siis kõik ilus sial,
maa puhas ja. [Valitseja] tuleb, ja tema nägi, et tuleb, kepp
kääs ja. [Isa] pani selle vikasti siis `vilksi varjule `sinna

* arvu, nime poolest,

rukkisse ja. Ja nää, eks tema ikke silmand et, et nüüd minu isa seda tegi. "Mis sa siin oled tehnd?" Minu isa ütleb: "Kõik on korras, nääte, akkid on val'mis, maa on puhas." Ja kõik teised, tienija tüdruk ja sulane, kõik leikavad kahinal ruttu ruttu sirbiga.

Oh tal oli kangeste suur kõht, kui akkas - nagu ma olen terane vahtima, laps on ikke terane -, pressib sedavisi minu isale vastu suure kõhuga. Nii kaugel kõigest, et sie kepp sialt vahelt, kõvera kääpidemega kepp, kui sie käis aga viudi viudi viudi ja ise kisendas kõigest kõrist: "Sa oppetad mind, sa oppetaä mind!" karjus aga. Laps juba kartis, et pärast tõmmab isale müüda nägu.

KKI MT 294, 190 - 193 (1961).

Miina Sestov, sünd. 1877.

2. Paniskas

Minu ema juttustas seda mulle kohe. Tema on ostnd omale laadalt lehma, ja ja üks teine tahnd ka seda lehma osta ja nemad ei ole kaubaga kokku saand ja nemad on ikke võtt ostnd selle lehma ära ja sügise laadalt. Ja tema, sie teine inimene siis akand selle lehma pial kohe paniskaks käima. Ja üts*, et lehm oli iga ommiku üleni märg, nõnda et iga karva otsas oli kohe tilk.

Ja üts, et küll ma nägin sellega vaeva ja lehm lõpnd ää kohe lahjaks ja mis imelikuks näruks jäänd ja. Ja siis tema on kellegille jälle rääkind seda ja siis tema üöld et: "Kas sa

* ütles.

tunned siis seda?" Üeld et: "Nuo mis egamina tunne seda et, ega tia midagi." Tema siis `käskind midagi `kuñtsi teda teha ja tema tehud ja siis, aga sie inimene on tulnd, ütset: "Naisterahvas oli. Et `õhta `eitsime magama, `kuulsin kohe kui uksest tuli." Länd `vuodisse tema `piale ja pand teise jala teisep`puole: "Ja siis ma `tuñtsin teda ära kohe kis ta oli." Ja siis tema `ütles samate siis `ütles, et: "Ma akkasin samate siis mügise ma ja nagu ennast vähä liigutama ja..." Isa lükand tema `külge sedasi ja siis tema on ärgand, suand ennast liigutada. Kadund ära, et põle enam midagid old.

Jah aga tema on siis `üölnud selle inimesele sedavisi, et: "Et mispärast sa seda vaest `luoma `vaevad sedavisi? Et ega sie minu süi old, et teie kaubaga kokku ei saand, et mina selle omale `oõtsin. Et sul oli nagu kade miel, et ma selle lehma omale sain, et sa akkasid seda vaest `luoma `piinama." Ja siis agasest suadikad on kadund ära. Siis põle enam tulnd `piale seda.

*

Sie oli `jälle `ennevanaste siin üks teine lugu old. Siin all on viel se `praegu sie `veikene talu siin ja. Paniskas käis `jälle lehmäl pial. Ja siis tema samate old ädas selle lehmaga ja `jälle sama`viisi siis lähnd `jälle `valvama `sinna `lauta. Kohe pand lattorni, tule `sinna `tuobri `alla jaise `istund pimedas sial ja. Ja `kuulnud ühekorra kohe, et jüst nagu oleks `kiegi uksest tulnd. Aga ega tia, eks ta silmad ikke lähnd `kiñni, eks sie old ikke unes võind `olla. Jaa, lehm akand kohe sedasi inisema sial, inisema sial laudas ja. Tema võtnd `lipsti

selle lattorni sialt `väl'ja ja üst nagu üks must kera või mi-
dagi nisukest asi kukkund kohe lehma sel'jast `potsti ära ja
lehma sel'jas old üks pikk õle kõõss. Ja tema võtnud tõusnd sialt
ülesse sie perenaene, tõusnd sialt ülesse ja võtnud selle õle-
kõrre ja murdnud `kat'ki, puoleks ja visanud maha. Ja just kel-
la kaheteist`kümne aal `üöse. Ja siit `jälle sie vanaeit või
sie popsieit, sie kella kaheteist`kümne aal `üöse lähnud kae-
vust vett `tuoma ja kukkund kaevu `eare maha ja jalaluu `kat'-
ki.

Eks sie old `jälle üks tore lugu!

Kahala küla

Miina Konton, sünd. 1865.

3. Elu suitsutoas

Mina olen küll `kasvand suitsu tuas. Eks `enne old kõik va-naste suitsu tuad. Siis oli teine üks topel üks. Teine üks oli iespuol, teine oli väl'jaspuol, keskpaigas oli üks nel'ja kañdi-line auk. Sie `ueldakse laed üks. Sis ei `täidind jo teist ust `lahti kaua pidada. Eks ta old `kole ja must küll. Ema küttis `ah-ju, siis oli tuba `suitsu täis. Isegi kassil ei old elu `olla, sie akkas `turtsuma ja puges laste `juure teki `alla. Vata `sin-na ei tuld `suitsu. Oli elu siis!

Ega siis `lampi olnd, mutkui pierud, männi puust. Kus oli talus sulane, sie pidi iga `õhta ühe luoga täie `piergu `kiskuma. Oli `jälle nisukene rauatükk ahju kül'jes, sie `ueldi tule raud, pierg põles sial. Kui sie sai `otsa, pane teine `jälle. Luoga täis kulund [ühe õhtuga] ära. Killustat'i niipikad killud pia`aegu ja südamed nief `lüedi `väl'ja ja siis akati pussiga `kiskuma sialt. `Üeldakse `särmed, `kisti sialt `särmeid. `Lüedi aina `lõnki ja `särmest kisuti `piergu. Teisel `õhtal `tehti `särmed `val'mis ja `pañdi ülesse parte `piaale `suenema. Kukkus suur uñnik süsi maha, `jälle pühi aga `teisi.

Mõisades `käidi pierupuud suamas, siis mõis jo `añdis pie-

ru puud. `A`ndis igasse talusse, vata kus se inime siis oleks saand neid. Siis oli m`õisa p`aralt k`õik sie mets.

Mina m`dlestan, isa tegi rege, siis mina `n`aitasin tuld. Laeduks oli `p``daval kua `lahti. Kaks pisikest `aknadseinas oli, ei ole ruatsitud `rohkem `aknaid teha, et rikub pal'gid `ara. `Muuksis sial olnd kuer ja kuer juoksnd sialt laeduksest `sisse ja u`nt `upand kua, pand oma k`apad `sinna laedukse `piale. `Enne oli `u`nta pal'ju.

Suured pikad pi`n`nid olid `ule seina. Ei old n`ahamidagi `tuole ega, minu `k`umne `uastast saadik ei olnd n`aha, aga siis jo akkas siginemma. Ikka oli s`uema laud ja pi`n`nid sial taga. [Voo-di] oli seina k`ul'jes `kinni. Seina `k`ulge auk, puu sedasi `seie `auku ja siis sammas `seie `iemalle. Noh siis sie laud, seda `tehti ka, mis `siia ette j`ai, et maha ei kuku. P`õhi oli sama `viisi, `varbadest midagi `tehtud v`õi `pulkadest. `Õledp`õhjas ja siis oli ikka kot'i muodilisi kua sial pia all. Eks sial v`ah`a `valgemad old, kot'i `riide sarnatsed, ah jah, palakad olid. Oli ikka tekk `tehtud j`amedast `villadest, linased `l`õimed ja villane kue. Triibud sies ja midagi `muustrid p`õld sial n`aha.

Sial oli `uks riituli muodiline `u`hes kohas seina pial, siis `sinna `l`uedi nisukene `veikene puu [mille vahel olid] k`ul'p ja lusikad ja. Ja taldrekud ei old k`õigil. Kausi siest `s`uedi ja kapa siest r`u`ubati, apud `piima ja kui seda ei old, siis `ka'lja. Kausid olid puust `anamiste tehtud. `U`eldi, et niinepu puust, nisukesed `kirjud, s`arjesapi `v`arvi. Nied olid nisukesed kulla- `karva `v`arvi, `u`eldi et s`arjesapi. Ja `pruuni oli ulgas. Neid kalsukaupmed t`õivad ikka nisukeksi `a`sju.

4. Tossud ja lapikingad

Ma ei näind ka Kuussalus, et sial oleks olnd teist `kinga, ikka `ronkem oli sial tossud. Tossud `tehti park nahast, siis oli ka üks tossu `meister, kes kohe arilikult `tossusid tegi. `Esteks leigati se tossu põhi ja siis kruogiti sie liistu pial ülesse. Jah `sinna `piale `aet'i ninalapp. Sie traadiga `aet'i sie ninalapp siis sinna tossupõhja `külge. Ja sellejärele siis `aet'i säär `piale. Ja `tehti tossu kand. Mõni lõi tema tikku-dega `alla, mõni lõi tema naeltega `alla. Ja siis kui toss `kat'-ki läks ja teda oli siis `tarvis parandata, siis `aet'inüöri ja `pasli nõelaga lapp `alla.

Tossu king oli vääga ia põllu tüö king, sellepärast et tema oli `kerge. Jaa ja siis ei läind `talle `mulda `sisse, säär kat'-tis või `oidis seda mulla `sisseminemise iest. Ja eina-aal oli tema ka [hea]. Ja `tehti siis viel eina-aal sedamuodi, valati `tõrva tossu `sisse ja `pañdi jalg siis `sinna tõrva `sisse, et siis ei pidand `varbad `auduma minema, kui niisukene vesine ei-nama oli.

Naistel olid ka mõnel tossud, aga suuremalt jäolt olid neil lapi kingad. Nied lapi kingad olid niisamuti kui tossud `tehtud, ainult säär `puudus. Ja ninalapp sie leigati mitteni `kõrgelt ei leigatud ära kui tossul. Sääre `külge sie leigati natuke vähä mädalamalt ära ja siis seda `üt'i lapi kingad.

Suuremalt jäolt änamiste iga talunik tegi ise oma perele

neid `tossusiä ja lapi `kingi, aga oliäsiis ka ikke tossu `meist-
rid kis arilikult kohe selle pial olivad. Ühe päävaga tegi tos-
sud `val'mis, kis oli nisukene õppind `meister. Sie käis temal
ruttu.

Noh ikke ühe `suue* [kestsia]. Lappimise varal käis ikke
pia `aegu üks `aasta. Ja neid sai ju tõrvatud. Siis oli sia `ras-
va ehk obuserasv viel kõige parem ja tükat. Siis kiedeti sie ni-
sugune määre ja siis sellega määriti siis tossu `kingi ja lapi
`kingi.

Talveks `tehti iseäranis suured tossud viel, kus `pañdi viel
luoma `süömist `sisse, tähändab `põhku `pañdi viel `sisse ja.
Ja siis `pañdi sokid, `kolklased `ütlesid kapukad. Kapukad ja
siis kapukate `umber `pañdi viel narsud. Ja siis toss läks `jal-
ga. Ja siis oli sue, ei old seda `karta `ilmaski, et külm oleks
`jalga ära võtnä.

KKI MT 294, 220 - 223 (1961).

5. Kalakaup

`Käidi kala ka rannast tuomas. Iga talu tõi ikke omale ei-
naajaks `silku. Siis läks `randa, kas siis `ostis raha iest ehk
siis vahetas vil'ja `vasta. Üks vierandik `silku ja kaks vie-
randiku täit `vil'ja, sedamuodi oli sie kaup, rukkiä muidugi.
Odre ega neid rannamehed ei tahnd. Ehk kui tuli `jälle rannames
`seie, siis oli `jälle niisamate vil'ja `vasta vahetamine. Väga
vähä, mis raha iest osteti, ikke vil'ja `vasta vahetati. Sellepä-

*
suve,

rast et `randlased, neil olid juo `veikesed põllud, ei `kasvand neil muud kui kardulid säl, `veiksed kardulimuad neil olivad.

Siis olid kohe rannamiestel siin omad `soprad^{*}, nagu nemad ise `ütlesivad. Nagu siin `ütleme `näituseks meiegi olime, meil käisivad ka. Siis nied ranna `soprad tulivad `seie maa `soprade `juure üömajale. Tulid juo sialt `kaugematest `randadest, nõnda et `õhtaks tulivad `seie. `Õhtaks olivad siis siin meil üömajal ehk `süüt'sid siin obust ja siis töid ka oma maa `sopradele `värskid, `värsked kala jah. Kas siis oli kammiljaid ehk oli siis kilu, ehk oli siis `räimed. Ja merf `ärgi ka `tuodi. Nied kiideti, et nendest suab iad supi maitset. Et tema enesest põle suurt võttagi liha puolest, aga et supi maitset saad nendest. Jah oligi `tõeste ka.

Siit ligidalt rannast siin on `veikesed kammiljad, aga sialt `kaugemast rannast, et mis see oli, kus meil käis sõber näh, mis Maŕt se oli. Jumidal^{**}, Jumidal sial olivad suured kammilad jah nagu taldrekud kohe. Aga siin ligidalt rannas, siin Añdiniemel, olid `veikesed ja siin Pudisol ja Pedaspel olid `veikesed.

KKI MT 294, 215 - 219 (1961).

6. Tont

Vahastus on üks Kipsi talu, sial `olla ka toñt käinud. Jah ja siis old kohe põhud põrandal ja mehed käind kohe `üöse `toñti `kuulamas sial. Minu isa `rädkis `mulle ka, tema old poisi-kene ja, nuo nuormies. Ja siit teiste poistega ka `ühtlasi läh-

* sõbrad; ** Jumindal.

nud Kipsi `tohti `kuulama. Jaah, et `ehku suab ka `tohti sis `kuulda. Põhnd olnd põrandal ja kohe mehed sial `põhkude pial. Noh siis kuulanud sial ja ühekorra üks suure kohinaga lähäb lakka. Kõik `kohkuvad sial ja `ütlevad: "Vaata nüid toht läks lakka suure kohinaga."

Aga se toht `olla sial tükka teind ka. Lapse kiigu olnd ja laps old kiigus, sedamodi `otsapidi kiigutanud. Nuo ikke kiigu käib nõnda külleti, aga sie oli kohe `otsapidi oli kiigutand. Ja võtnd tõrrest kal'ja raba ja visand sial inimestele vasta `vahtimist ja. Kerikse kiva `luopind maaha ja.

*

Mina olin poisikene ja meil oli vana tuba. Ja sel vana majal oli nisukene esik. Ja esikust läks kohe redel lakka. Ja redeli alt läks üks üks läks `jälle `uhte `teise `ruumi. Ja `lauba `õhta oli ja tulime saunast ja. Mehed käisid ikke arilikult `enne saunas, naesed tulid järele. Ja naesed tulid saunast ja, üks `ütleb: "Üks kana on lakka jäänd vist et, et kudass ta sial külmaga nüüd siis on et, külm võtab kana ära." Panevad siis tule lattorni ja lähvad lakka siis kana taga ajama. Otsivad sialt lakast kana, ei kana `uhtigi. Tulevad `alla, `kuulavad sial: "Kõõk-kõõk-kõõk-kõõk-kõõk-kõõk!" `Jälle tieb ja `jüstku lakas kana.

Läksivad uuesti `ot'sima kana lakast, ei ole, ot'siti uuesti läbi, ei ole `kuuskil lakas kana. Tulevad `alla, `kuulavad `jälle: "Kõõk-kõõk, kõõk-kõõk!" `Jälle, no mis pagan se on, üks ole tohidid majas. Kust sie `niisugune ääl tuleb. Noh natuke eba`usku ka ja. Jaa, toht ega sial muud midagi. Vist akkab surm tule-

ma majasse, arvavad sedamuodi. Ja nää käskjalg on jo kääs.

Aga nüüd se koja uks oli lahti ja nüüd sie uks, mis redeli alt läks sinna teise ruumi, sie oli nüüd natukene ka lahti, täieste selle lingi pial ei old, nagu vanal ajal olivad niisugused lingid, kus käis sie link ambasse. Aga sie oli sialt ambast lahti ja. Ja nüidtuul liigutab seda ust. Ja sie kriiksus sie link sial obaduse pial kriik-krääk, krääk-krääk-krääk, ust nagu kana kõõrutas sedamodi. Ja muidu kui oleks jäänd, et ei oleks seda üles leind, nää vaim lakas ja võib olla varsti akkab majas surma tulema ehk kudagi.

KKI MT 294, 203 - 208 (1961).

Vahastu küla

Jaagup Toomingas, sünd. 1877.

7. Eduard Ahrensis

Kuus(s)alus oli Eduard Aarens õpetajaks, tema ristind lapsi kirikus. Old paha ilm, ei suadud last kirikusse viia, ei ole ustud viia. Siis räägitud, et oleks kieggi, kes oleks läind õpetajale ütleva, et last ei ole tuodud. Selle mehe nimi oli Maart, rahvas üidis Mürkel Maart, sel oli siin "ülevel tuas" midagi segamini. Tema läind siis Aarensi juure ütleva. Aarens küsind, et: "Mis on?" Maart üeld et: "Oh satuhat tulimane kurat, nemad unest lapse kodu." Aarens vihastand ja käskind lapse tuua.

Aarens old järsu luomuga mies, kirikus pidand kõva sõnaga jutlust. Muidu old otsekohene mies, aga irmu ajand piale.

Aarens läind ilja kiriku, nii et sügise pieti pimedas jutlust, kell kaksteist, üks algas. Ükskord Aarens jäänd jälle iljaks, teised üeld: "Maart mine ütleva, et kõik uotavad." Maart läind ja üeld Aarensile, et: "Tule ruttu, teised kõik uotavad." Aarens küsind, et: "Kes teised?" Maart üelnud, et: "Valkla sak-sad." Aarens teind tüöd edasi: "Las uotavad!"

Ükskord aidamies oli karjatüdrukud lünnud ja sie nutuga tulnud. Õpetaja oli küsind tädruku kädst, et: "Mis sanutad?" Aarens

parajasti just tuld tüdrukule `vasta. Tüdruk üteld, et: "Aedamies löi mind." Aarens old kiriku minemas, kuub sel'las ja kä-siraamat kääs, sie agenda kääs. Aedamies tulnud ka parajasti `sinna. Aarens oli lüönd agendaga aedamiest ja üeld: "Kes lüöb, seda piab `lüödama!"

KKI MT 126, 39 - 40 (1953).

Allika küla

Anna Kirsimaa, sünd. 1880.

8. Kratt

Üks vanainime rääkis, et tema tuld linnast kohe ja istund teisipidi sial vankril ja siis näinud kohe kui ühest kohast talu..., nõnna üiti ol'vi augud, tema näind, kui sialt kohe väl'ja tulnud ja et sie suur tule kera old viel taga kohe, et sie old kohe krat't siis.

Ja seda krat'ti oli juo tehtud ka viel, ega sie iseene-sest ole tuldk. Kolm nel'jäbä õhtad oli seda krat'ti vanast vokkidest tehtud kokku tie ristide pial viel. Kolm vokki oli ikke viidud tie ristide piale ja sial käidud siis krat'ti tegemas. Tia mismuodi nad selle sis val'mis saivad ehk kellele nad seda näitasivad sis. Jaa, et sie siis akkab tuoma ja, kõik külast, mis kätte saab. Tia, kust nad selle inpe talle sisse saivad.

KKI MT 294, 11 - 12 (1961).

2. Kadrina murrak

Eru küla

Liisa Vemberg, sünd. 1868.

1. Ümbruskonnast

‘Kaisla luod, sie on einam, enne oli luod. Nüid ‘kõrkjas ‘kasvas ‘üंबर, nüid käiakse obusega läbi. Ta oli lage kõik. Iga sügise ai* kogu alumine ots einamad mere ‘prahti täis. Nüid enamb ei ole puhastamist ega, nüid sie ‘kaislik kasvab nii ‘kõrgeks. Sügise kui toimid on, võtab selle prahti sinna. Enne oli üks saue põhi, nõnna kui meie tua põrand tasane.

Luo alune, sial käisivad enne laevad, nüid on madal. Luo ‘maadest tulla alla ‘puole, Jõe alune, sie on Luo alune, vasta Vihasuod. Seda ‘ütakse Luoaluseks. Seda merdenne käisivad laevad siinkohas, nüid jäävad põhjale.

Mohnis oli siis üks elanik, nendega ühes käisimegi merel. Sie [saar] on neli ‘versta pikk, ‘laius on mõnes kohas õige vähane. Keskpaias sial on kitsas, mõnes kohas saab aga verstaga ‘mõeta. ‘Põidu sial ei ole ka. Sie maa on nagu obuseraud, sialt- ‘puolne on jälle küirakas. Lahe sopis käiakse merel. Siit maa puolt läheb sedasi ümmargune, mere puolt on jälle nagu raua

* ajas,

`aakide juurest. Mohni `valgme, sie on teinepuol maad, tua kohas, kus nad käivad `paatidega. Esteks oli teise kohas, pärast oli `teise `kohta `tehtud. On puud `alla `pandud ja `tehtud kohe silla `muodi, kus võrgud `kuimas^{*} käivad.

ES MT 270, 2 - 4 (1939).

Madleena Vissberg, sünd. 1846.

2. Hukkunud laev

Nied `ruotslased ja `inglismänn, nied `ot'sisivad `kulda. Umb-`ruotslased või mis nad õlivad. Ja nied `tuukarid, mis mere põhjas käivad, `ot'sisivad, aga ei leind. Kolmsuve ot'situd juba, käisivad siin, aga nemad ei suand kielega `aegu, siis ot'siti jälle üks samate kuolitud tüdruk, kes `oskas `inglismännidega `riakida sedakielt.

Siin Mohni ja Rüa madala vahel piab sie kulla laevmere põhjas olema. Sie Rüga on võtt `laevu, küll nieland, küll ja küll ja küll. Sie Rüga on Mohni ja Vainluo vahel. Mohnis on `umber`käija tuli ja Vainluos on paegal `seisja, nisukesed puogid on sial neis. Suursare põhjaotsas on `kõrgel kalju pial nagu üks titt se puok, sedasi paestab. Suursare pial on kalju kümad. Suursare mua ta-sase ilmaga `paestis, kirik ja kaks küla on pial.

Ega nemad `kohta `tiandki, aga siis siit Mohni ja Rüa vahel pidi sie laev olema. Et üks kalames pidi olema nähnud, aga näd, ei pannud `kindlad `mäkki. Võis jo `olla kua, et liiva `alla jäi või et kas ta `seie `jäigi paegale, kätte aga põle `suadud.

ES MT 160, 9 - 11 (1935).

* kuivamas.

Võhma küla

Leena Meikar, sünd. 1859.

3. Pulmad

Pulmad ja pulmad, nüd `õissa pulmad kääs! `Peigme pulmali-
sed tulid `peigme `juure ja pruudi pulmalised õlid pruudi juu-
res. Kui `peigmel õli `veñdi ehk õdesid, siis pruut! pidi `anma
õdedelle kleidi `riided ja `vendadelle särgid. Kas sääl ei lä-
hend siis pruudil ülesse `kraami!

Ratsa`uastega läksid peiupoisid ikke saaja ette ja saaja
taha. Torupill oli kesk saajat. Nuarikki `viidi torupilliga `lau-
da, torupill `mängis. Kaks pulma`kruani aampal`gi külles, pruudi
ja `peigme kohal, kus nemad `istusid. Niisuke siilu`klaasisi õli
siis rippumas, kulla`karva ja õbeda`karva ja paberist toppisi.

Pruut`tüdruk, kes `tañtsida ei osand, `pañdi linalõuguti
`sel'ga. Ommiku `tuadi linalõuguti, ja `pañdi tüdruk `sel'gaja,
ja lõugutati, kes `tañtsi ei `oskand. Ja `õhtul, kui magama läk-
sid, siis `tuadi õled tuppa, siis magasid kõik põrandal, peiu-
poisid oma taamedega ja teised rahvas.

Peiupoisid peidutasid pruudi ära. Akati `süõma, ja ei `pruu-
t'i`kuiskil. Ja otsiti taga seda `pruut'i ja `viidi kas lakka
ehk `teise peresse, et aga kätte ei soaks. Eks siis `peigmel tuld
tuska miel, kui `pruut'i kätte ei soand. No eks siis viimaks ikke

tuadud `väl'ja, oli ta siis kus oli.

Kui sai siis pruudi kätte, siis seda akati linutama, tanu pähe panema. Isame naine pani tanu pähe. Laud `tuodi kesk pöran-dalle ja `pañdi tanu sinna `pääle ja, kaks küünalt koa. Ja `luet'i ja lauleti siis natuke. Ja põll `pañdi koa ette. Isamenaine siis linutas. `Passis siis `seie ja `passis `seie, ike `kõrge-malle ja madalamale, ike `kaendla `alle ja sel'ja taha ja lõua `alla, et kuhu akkab. Viimaks siis pani `sinna kuhu passib.

Sai siis põll ette, siis akati `põlle lappima, et põlled pi-did augud sies olema. Siis oli ike torupil'lil ka luguselle järe-le, ega ta siis iga tükki lüend. Siis akati `pruut'i tañtsitama ja siis akati `põlle lappima. `Põlle lapiti sedasi, et kas on siin auk või on siin auk. Rubla ja kaks [pañdi], kuida `kelgi võimalik õli. Nuarik sai raha. Tañtsitat'i nuarikut ja lapiti põll ära. Lapu-lisi neid [oli] kohe saduje `kaupa. Neile `añti õlut ka, neile lapulistele.

Tüdrukud pidid peiupoistele väed punuma ja kapukad `pañdi väe `sisse, tõmmati `sõlme ja tõmmati `kaela. Ruasid `pañdi `rin-da, kes kellegi jäuks oli. Peiupoiste sukad olid `seatud lõh-ņast, `valge ja punase kirjud. Äi sai säägi ja kapukad, `valge sääk. Ämm sai kleidi `riide, sukad ja rät'iku ja tanu ja. Pruut `añdis, nied on pruudi añnid, kui tema `viidi `sinna.

`Pulmades siis `pañdi `uastele kulinad `kaela. Ja siis peiu-poisid lasid edasi tagasi, torupill `mängis kesksoajas, kihuta-ti `uastega siis ja `üüt'i aga: "Õpp `õissa, õpp `õissa!" Jah, vanast pulmas, sial ike vast tehti mutkakseid. Ing süe, juo ja ole `rõemus, mis pulmas muud!

4. Kooliajast

Kualis käisin Võhma qualis siin. Neli viis `talve käisin, ega siis õld jägusid ega midagi. Siin samas tuas käisin. `Kantsel õli sääL, kus nüüd tahvel on. Tahvel oli siin nurgas, suur must tahvel. Kes jälle `kurja tegi, siis `pañdi nimed `tahvli `pääle. Priimus õli sie, kes minu nime ülessepani, kui rahurik-kusin, kas `reakisin ehk. Siis `pañdi `kinni, tuñd `aega `pääle `teisi. Poisid `pañdi põlvili, pal'ja põlvedega kruusi `pääle. Kääd `pañdi `näate sedasi üless. Ühekorra `aanti tellis kivid kät-te, pidi siis neid üleval `oidma. Eks old `raske küll!

Eks me qualis lugend ja `laulnud ja. Siis `piet'i ommikupal-vet ja `õhtupalvet ja, teistmuadi kui nüüd. Meie õpperoamatud olid siis katekiismus ja `piiblilugud. Muidu lugemine, jaagup-sonid* olid siis, nüüd on `kampmannid**. Ehftid õlid meil, nüüd on vihud. Kalikrafii*** õli meil üks ehfti, sõnajärje ehfti õli teine, üks ära kirjutamise ehfti ja üks `rehknu ehfti. `Enne õlid jo `tahvliid ja `krihvliid, kuhu `pääle kirjutasime, nüüd ei õle neid näha `kuškil.

Tuñd `aega või enamb õli ike lõunet. Meil õli leib koasas ja sõime. Ja siis `mängisime õues `iidlast, kividega mängiti. Igaühel viis kivi kääs, kaegeste ike õlime sel'tsis. Ega meil õld siis `pal'lisi ega niisuke si `plat'sisi, siinsamas õlime vallli pial ja `mängisime. `Veiked kivid õlid, `veikemad kui `lähkri-kivid, siis visati nied üless. Esteks kõik korraga ja siis aka-ti moast `võtma. `Istusime moas, minul õli viis kivi ja teisel

* C. R. Jakobsoni lugemikud; ** M. Kampmanni lugemikud; *** ilukiri.

Õli viis kivi. Kui mina `viskasin ehk `viskas ka tema, empkumb meist `viskas. Ja kummale siis `rohkest neid kiva pihusse jäi. Ja temale jäi rohkest pihusse kui mulle, siis mina `aandsin nied vähesed kivid temale. Ja kui tema `mängis kivid kõik omale, siis õli tema võit ja mina õlin `iidlane. Ja kui kolm kivi mulle kätte jäi, siis ma õlin mära. Kui kaks kivi jäi, siis ma õlin täkk.

ES MT 244, 16 - 18 (1938).

5. Küünalde tegemine

Ja üks `küünlaid `tehti kernus siis sial. Kern õli niisukene nii `kõrge, laua `kõrgune ja tulist `rasva õli täis ja siis kasteti aga nied tahid `sinna rasva `sisse ja tõmmati üless `jälle ku `angus ää ja siis torgati `jälle, kasteti `sinna kernu `sisse. Ikke nii kaua ku said ikke juo sõrme jämeduseks, siis `pañdi `uued `jälle, `võet'i nied sialt `vardast `väl'jaja ja `pañdi külma kätte ja, s `pañdi `uued tahid `jälle `sinna `vardasse ja `jälle kasteti sis `sinna `kernu. Sedavisi `tehti neid `küünlaid. Laudas `käidi kui lehmad tulid `piima ja, `uostelle `reialla `einu `andma ja. `Enne õlid juo künni ärjad, ärjad õlid `reiall ja obused ja, sedavisi sis. Kesse `küünlaga sis tuas käis.

[Mis rasvast küünlad tehti?]

`Lamba rasv ja vana luoma rasv, kesse sia `rasva, kust sa `sousti saad!

Ega `enne `sousti `süüdudki ega `tiandki mis sie õli. `Enne õli ta aeda lae all sie sia rasv, `aeti vierikusse, `pañdi

nii `piergude vahele. Ühed nii pikad vierikud õlivad kohe kaks kolm tükki, `võiti `vankrid sia rasvaga. Nüüd süiakse soustiks kõik ää. `Vanker tieb kriuks ja kriuks, ei `võida `vankrid ega mitte midagi. Nüüd süövad siarasva `nahka. Aga iga sügise tapeti vana lehm ää ja siis `lamba rasvad, neist siis `tehti `küündlad. Sie õli `eädine muod ja viis.

KKI MT 440, 20 - 21 ja 24 - 25 (1938).

6. Laps jõululaupäevaõhtul sealauta

Lapsed `viidi jõulu`lauba `õhta sia `lauta, kes ei akkand lugema. Siis pieru siest `jälle nied otsa südamed, nied `võeti `jälle `väl'ja siis sialt. Laps või poiss `viidi sia `lauta ja siis `viidi nied `küündlad, pihased puu südamed ned torgati põlema. Nied pane küna `otsa, sie õli sialauda küünal. Kes luge- ma ei akand. Siis sedasi korjati `piergude siest neid südamid.

KKI MT 440, 21 - 22 (1938).

S Õ N A S T I K

aakima, aagitud - koguma, korjama

aegu saama - toime, hakkama saama

aesta(t) om. *aesta* - aasta

aetuma - tuulega, lainetega kanduma, ujuma

ajumies - palgaline piiritusevedaja

ajuss /käämä/ - triivpüügil

akkun om. *-a* - aken

ala - alla

alade - alati

alatuuline - 1) alaväärtuslik, kõlune /vili/; 2) *fig. ka* vaene, vähetähtis inimene

alin om. *-a* - hädaldamine

alutama - alustama

ampar om. *-i* - pätt, paadialune

argla/ne om. *-se* - Hara küla elanik

arima - haarama, kahmama

arja/jomm om. *-jommi* - harjusk, rändkaupmees

arvu saama - aru saama

arvue siess /olema/ - järele mõtlema, aru pidama

aude ilm - hauduvsoe ilm

ede - ette

edispäidi - edaspidi

ehfti - koolivihik

ehku - võib-olla, vahest

ehtu(t) - õhtu

eina maarjapäiv - kalendritähtpäev, 2. VII

einustama - ennustama

elmar om. -i - paaditüüri käsipuu, roolipinn

erioudumane - eriskummaline, isevärki

etsimä - otsima

haam om. -i - kahv, varrega võrkott kalade tõstmiseks

haba - hapu

halb om. *halva* - odav; *halvalla* - odavalt

harpama - pika sammuga astuma

(h)ar/verk om. -vergu - hõredasilmaline lestavõrk

hassitama - ässitama

haud om. *haua* - sügav koht meres

heis om. *heide* - õis

heituma - ehmuma

helpus om. -a - hõlpus, kerge; *helpusast* - hõlpsasti

hempal om. -a - räbal

(h)endäs(t) - ennast, endid; *heneläs* - endal, enesel; *henes* —

enese; *heneskäs* - koos enesega

hiiva/nuut om. -nuudi - kalendritähtpäev, 2. I

hits om. -i - hoog, kiirus

hiuga - natuke, väheke

holm om. -a - kaljusaar Soome rannas

hudisema - tudisema, värisema

- huiskama* - vehkima, viibutama /keppi/
hullemi - hullemini
(h)uomi/k om. -*gu* - hommik
(h)uon om. -*u* - halb, vilets
hämälä/ne om. -*se* - ämblik
härikä/ne om. -*se* - härjakene
härskümä - kärkima, põrkima
härsäü/s om. -*kse* - kasu, tulu
häär om. -*ü* - aur, toss
hääri/k om. -*ku* - aurik
hüle om. *hülge* - hüljes
hüräelemä - häälitsema
(h)üä - hea; *(h)üäst(i)* - hästi

iemäst - eemalt
ige, igä - ikka
iiluma - vaevalt paistma
ilge - inetu
ilgema - söandama
ilmapundar - baromeeter
itse - ise
itti/ne om. -*se* - häbematu, jultunud

jaala - väike kahemastiline rannasõidupurjekas
Jarva - Järvamaa
joude - tööta, vaba, jõude
juda - juga, joon, vagu

- juminda/ne* om. -*se* - Juminda küla elanik
juom om. -*i* - paadilauter
juppastand - nokastanud, purjus
/külmä/ jämbistü/s om. -*kse* - külmakangestus
jägu om. *jäu* - kooliklass
jäälagi - merejää alumine pind

kaapjalg - kodukäija
kaaritama /paati/ - paadikaari paigaldama
kaasanaine - pruuti pulmas saatev abielunaine
kada/jas om. -*ja* - kadakas
kahtapäidi - kahtepidi
kahu - jäätükkide hunnik
kahv om. -*a* - jäätükk, -pank
kahvel om. *kahvli* - jäätükk, -pank
kahvli/k om. -*gu* ~ *kahvliku/ne* om. -*se* - tükiline /jää/
kaiba(u)srohi - nõmmeliivatee
kaik om. *kaige* - kõik; *kaigist* - kõigest
kaisel om. *kaisla* - kõrkjas; *kaisli/k* om. -*ku* - kõrkjastik
kaja/jas om. -*ja* - kajakas
kaksita - kaksiti, kaksiratsi
kammil/as (~ -*jas*) om. -*a* - lestakala
kamprat om. -*i* - seltsiline, kaaslane
kantima - pöörama, suunda muutma (tuule k.)
kapu/kas om. -*ka* - sokk (-i)
kardun om. -*i* - kordon
karutama - /heina/ kaarutama

- kaul* om. -a - kael
kaulastama - kaelustama, kallistama
kebastama - karglema, kekslema, hüplema, kepsu lööma
kedutama - kestendama, ketendama
kehrämä - ketrama
keidupott - keedupott
keidu/s om. -kse - keedus, toit
keitämä - keetma
keldägi - kelleltki
kemu - kiirus, rutt
ken om. *kene* - kes
kennegi om. *kenegi* - keegi, keski
kergastus - edvistaja, alp
kergikä/ne om. -se - kerglane
kergitämä - ka: kergendama; *kerist kergitämä* - kerisekive puhas-
tama
kerra - korra
kerraldama - korraldama
kerrali/ne om. -se - korraline, külakarjase abiline
kese /jättämä/ - pooleli
keul om. -a - paadinina, käil, vöör
kied om. -i - kaelakett
kieldämä - keelama
kierdämä - keerama
kiistämä - võidu midagi tegema, näit. võrku kuduma
killustama - lõhestama, peenestama /puud/
kina - tüli, riid

king tasane - täiesti tuulevaikne

kivekour om. -a - pikavarrelised pihid kivide ülestõstmiseks
merepõhjast

kivestämä /verku/ - kalavõrgule kive külge kinnitama

klaarima - 1) selgitama; selginema; 2) /laeva/ dokumente re-
gistreerima

klumama - ahnelt jooma

klüüs om. -i - ankruketi ava laevapardas

kogu - kokku

kohulla - kõhuli

koli/gas om. -ka - kaigas, malakas

kolkla/ne om. -se - Kuusalu Kolga randlane

kombastuma - komistama

korva - kõrvale; *korvass* - kõrval

korvasnaine - pruuti pulmas saatev abielunaine

kost om. -i - toit, toiduaine

koud om. kou(d)i, hrv. seesütlev *kouariss* - purjesoot

kouk om. kougu - konks, kook

koukama - konksuga, käpaga tõmbama

kour om. -a - kämmal, pihk

kourapurjed - fig. käsitsi sõudmine

kourima - kive merepõhjast üles tõstma

kribukaupmies - harjusk, rändkaupmees

kriipa - lihtne magamisase

krunn om. -i - jäätükide hunnik

kruskla/ne om. -se - punane sipelgas

kruunu - kroonu

- kugerpallu* - kukerpalli, ülepeakaela
kuitsu - 1) koer, kutsu; 2) fig. piirivalvepaat
kulinad - kurinad, kuljused
kumbasi om. -mme os. -nd - kompass
kumma/du om. -tuma - tohutu, määratu
kummuma - kummuli keerama, ümber minema (paadi k.)
kuo - koju
kupp om. *kubu* - võrgutähis meres
kupparimuor - kupupanija naine
kuppi - kuppu laskma
kusitama - hammustama (sipelgate k.)
kussagi ~ -l(l) - kusagil, kuskil; *kussagild* ~ *kustagi(ld)* -
 kusagilt, kuskilt
kuukulind - kägu
kuukuma - kukkuma (käo k.)
kuuldama - kuulama
käbilla - käpuli
käde - kätte
kärpä/ne om. -se - kärbes
kärjätämä - käratama
kärkevill - ärevil, erutatud
kärsküma - kärkima, riidlema
kätkü/t om. -ve - kätki, häll
käütämä, /ma/ käüdän - käivitama
köginägä /naine/ - rase
kökk om. *kögi* - saad, väike heinakuhi
kühkülä/ne om. -se - metstuvi

külgi - külge; *küliss* - küljes; *külist* - küljest

külilla - külili

küns om. *künne* - küüs

künsimä - küünistama

küpsendamä - küpsetama

küpsi/k om. -*gü* ~ -*ge* - ahjus õlgedel v. kuivadel kuuseokstel

küpsetatud räim

ladu om. *lau* - (heina)küün

laeduks - rehemaja alumine pooluks

laeva/reit om. -*reidi* - laevatee

lahing om. -*u* - laeng

lahjaks jättämä - kinkima, võlgu jätma

lang om. *lanņa* - lõng

lapiking - kodus tehtud kerge jalats ninalapiga

lapuli/ne om. -*se* - kontvõõras, kutsumata külaline (pulmas)

lask om. *lasu* - võrkude vettelaskmine

lattorn om. -*i* - latern

legutama - uputama, merre laskma

leivisk om. -*ä* - leisikas, 8 kg

lepsuma - lehvima

liedus om. -*a* - lõbus

lieted - väikese vaadi kujulised võrguujukid

ligemäss - ligemale

liiver om. *liivri* - kliiverpuri

lina/louk om. -*lougu* - linalõuguti

linkunuga - liigendnuga

litra - liiter

livestüma - libisema, libastuma

lodutama - lotendama, ripnema

loju - kisa, lärm

lomima - õgima

lotrustama - sihitult, mõttetult aega viitma

lounattuul - lõunatuul

luauste - loaga, ametlikult

luetama - (laste) lugemisoskust kontrollima, (lapsi) lugeda
laskma

luhvama - laeva vastu tuult pöörama, sõidusuunda muutma

luod om. luo - laid, rohukamaraga kaetud saareke, liivaseljan-
dik meres

läns om. länne - lääts

lärtsütämä - vett paati viskama (lainetuse k.)

lõudämä, /ma/ lõüsin - leidma, leidsin

maisse - randa, maale

masin om. -a - siin: aurik

matkai - matkaja, jalamees

matkapullu - salapiiritusevedajatele kaubalisaks antud viina-
pudel

matriaal om. -i - materjal

mautama - kõhutama, lamama

medeld - mõtelnud

mend, menned - läinud

menu - minek, minemine

merkima, /ma/ *mergin* - tähele panema

metsin - mõtlesin

mingä - mis; *mingägi* - mingi, midagi

millist midägi - mitte midagi

mingesugune - missugune

mistama - hävitama, hukkama

modur om. -i - mootor(paat)

muhkura/ne om. -se - muhklik, ebatasane, künklik

muistama - 1) mõistma, aru saama; 2) mäletama; 3) kohut mõistma

muistu/s om. -se - aru, mõistus

muna/kas om. -ka - munakivi

muodili/ne om. -se - taoline, sarnane

mutka/s om. -kse - vigur, naljatemp, vemp

muua/l, -le - muja/l, -le

määnd - mäda(ne)nud (ka kirumisena)

mõurimä - sihitult ekslema

müksäü/s om. -kse - müks, tõrge

mütsäjä/s om. -kse - mütsatus

mütt om. müädä - mutt

müöm om. -ä - müük

müömä - müüma

naak om. naagi - kaelushakk

naar om. -a - tragi, vahend esemete merepõhjust ülestõstmiseks

naarama - tragima, traalima

naduka/ne om. -se - natukene

nahalasa - lohistades, lohinal

nahali/ne om. -se - nahatäis

nakk om. nagi - võrgunagi

nakkima, nagiti - kalavõrke nagidele kuivama riputama

nauil om. -a - nael

naur om. -a - naer

naura/ma, -da - naerma

nelku/nd om. -ne - nikastatud, lõnkuv (näit. väänatud jäse)

neul om. -a - nõel; okas

neula/ma, -da - nõelama

neulpuu - okaspuu

neuluma - nõeluma

nieldämä - neelama

nimitämä - nimetama

nogula/ne om. -se - nõges

nogistuma - nõgiseks, tahmaseks muutuma, tahmuma

noiuksiss - nõiutud, nõiduses

noiuma - nõiduma; noius - nõidus

nokk om. noga - piirivalvur

norku /langema/ - longu

nosi - noos, kogum

nubama - sõrmitsema, lahti näppima, lahti sõlmima

näbe om. -jä - ilus, kena

nägümä, ei näü - näima, näha olema, paistma

näädi/ng om. -nne - noor, õhuke jää, mis tekkinud meres vaikse
ilmaga

nögütämä - noogutama, nokutama

nükk om. nügä - nukk, kõrgem tipp

ohratang - odratang

ohtupäiv - hädapäev

oiestama - õigeks võtma, (üles) tunnistama, teada andma

osamies - kehvikkalur, kel puudusid püünised ning kes töötas püüniste- ja paadiomaniku juures, tasuks teatav osa püütud saagist

osmu - onn, osmik

otsi - otse; *otsi/te (-ti)* - otseti

ottama, /ma/ *odan*, /tämä/ *ott*, *ueti*, *uetud* - võtma, võtan, võttis, võeti, võetud

ouekamber - ait

paasma - pasmas

pagu vesi - madal, taandunud merevesi

pahu/s om. -*kse* - paharet

pain om. -*u* - raskus, last

painija/s om. -*kse* - luupainaja

painupakk - painik, painutuspakk

paks /ilm/ - udune

panis/kas om. -*ka* - luupainaja

paul om. -*a* - pael

pedäspä/ne om. -*se* - Pedaspea küla elanik

peil om. -*i* - peegel

perite - pärit

permand om. -*u* - põrand

perädi - koguni(sti), hoopis(ki)

perämies - tüürimees; *perä pidämä* - tüürima, roolima /paati/

perändü/s om. *-(k)se* - kerge kirumissõna

pest om. *-i* - paadikõis

pibal om. *-a* - pabul

piha/ne om. *-se* - vaigune

pihla/jas om. *-ja* - pihlakas

piigalaps - tütarlaps

piikili/ne om. *-se* - ogaline, okkaline

piit om. *piida* - paadipink

pikkellä - pikali

pimedi/k om. *-gu* - pimedus, pime aeg

pinduma - nülgima

pohi/ne om. *-se* - põhi (N)

pohju/s om. *-kse* - põhi, aluslaud (vaadil, tünnil)

poldu puu - kütte-, põletuspuu

poltama, /ma/ *poldan* - põletama

porama - lööma, virutama

porsas om. *porsa* - 1) põrsas; 2) (kuuse)käbi

potka - tõukekelk

potkima - tallama

potska - vaadikujuline võrguujuk

pritsaala - paadisadam

puhtetüö - varahommikune töö

pulama - rassima, vaeva nägema

pulass /olema/ - hädas, kimbatuses

puok om. *puogi* - tuletorn, majakas

puolilla - pooleli

puolvahe /lahte/ - /lahe/ keskpaigas

puort om. *puordi* - laevaparras
puoskima - posima, nõiduma
puoss/haak om. -*haagi* - pootshaak
puost om. -*a* - jääkuhjatis
pähknes om. *pähkne* - pähkel
 -*päidi* - -*pidi*
päivärinnass - päikesepaistel
pädstämä /verku/ - kalu võrgust välja võtma
pöntü - viinaplekk, -*nõu*
pühän - pühapäeval

raksaju/s om. -(*k*)*se* - raksatus
rambima - väsima, nõrkema, raugema
rammitama - väsitama, väsinuks tegema
ramu - 1) ramm, vägi; 2) väetis
ram(m)u/du om. -*tuma* - väeti, vaeseke
rand/rüütel om. -*rüütli* - piirivalvur
raskas om. *raska* - raske
raskutama - oma keharaskusega kallutama
ratkuma - katki kiskuma, rebima, katkuma
rauk om. *rauga* - vaeseke, väetike
rebal om. -*a* - räbal
reimal om. -*i* - tooder, meremärk
reit om. *reidi* - laevatee(kond)
retli om. -*me* - redel
ribi om. *rivi* - võrgujada, -*rivi*
riek om. *riegu* - jääpragu, -*lõhe*

- rienama* - reostama
rimutama - pikutama
rinnulla - rinnuli
risa - hülgeleha
ristagutte - ristamisi
rivimaa - kalapüügikoht meres, kuhu on lastud võrgujada
rodu - praht, sodi
rojune /ilm/ - tuuline, sajune, rajune
ruskama - punetama
ruul om. -i - rool, tüür
ruulima - roolima, tüürima
räbul om. -ä - hülge loib, käpp
räis(k)imä - nühkima, hõõruma
räustäs om. räästä ~ rääste - räästas
röbelemä - rabelema, siplama
rüöv om. -i - lõõr
rüüsing om. -e - mõll, segadus; maru, raju
rüütel om. rüütli - piirivalvur

saagel(is) - kerge kirumissõna
sadame reis - paadi randumiskoha, lautri äärekivid; sadamakohta
 kahelt poolt piirav kivivall, muul
sahke /tuul/ - tugev
saitemies - Kaberneeme küla ja Prangli saare elanik, kelle kee-
 les lihtmineviku mitmuse 3. pööre on *te-lõpuline* (nämäd sai-
 te, tegite, läksite jne.)
saja - peigmehepoolne pulmarahvas

saldima - *sallina*

salk om. *salgu* - lõngaviht

samate - niimoodi, sedaviisi

sammala/ne om. -*se* - samblane

samu - sammi

sana - sõna; *sana/gas* om. -*ga* - sõnakas, sõnaosav

sanalask - vanasõna, kõnekäänd

sanuma - sõnama, lausuma

sanum om. -*i* - sõnum

savipuoli/ne om. -*se* - sammaspool

selitämä - seletama, selgitama

sendä - seepärast, sest; siiski

senmuoti - sedamoodi, -viisi

senperäst - sellepärast

seul om. -*a* - sõel

seur om. -*a* - nooda-, paadiselts, -kamp

seutama - segama, segi ajama

sida/pöürjäs (~ *sitta*-) ~ -*sundilane* - sitasitikas

siaäpäidi - sedapidi

siek-siegi /naisterahvas/ - teatud

siel(l) - seal; *sield* - sealt; *sieläk-sielägi* - teatud kohas

sievima - toibuma, meelemärkusele tulema

sippuska - räimepoe, väike räim

sirk om. *sirga* - rohutirts

sirmagilla - selili

siunama - 1) kiruma; 2) õnnistama

sobima - mahtuma

sork om. *sorga* - sõrg

souss - sõudes

sovela/ne om. -*se* - sobiv

sudi om. *sudja* - pintsel; talvetee tähiseks pandud oksatutt;
tuust meremärgi otsas

suljud - kalarapped

sumu - udu

(*ei*) *sunga* - mitte sugugi, ei hoopiski

surreaid - surnuaed

suupama - rüüpama

suursaari/ne om. -*se* - Suursaare elanik

sägämä - edasi-tagasi liikuma, sagima

särgimä - jõnksutama, järskude tõmmetega liigutama v. liikuma

särme - peerulõmm

sääde panema - leivatainast sisse segama, kerkima panema

sääli/ne om. -*se* - korralik

sühütämä - sügelema

süttämä - 1) süttima; 2) *fig.* vihastuma

süä om. -*me* - süda

süüstämä - sööstma, viskuma

taageldama - 1) taglastama /laeva/; 2) *fig.* riietama, riidesse
panema

taibuma - painduma, koolduma

tais saada - vist sai

tanuv om. -*a* - külatänav

tarbeks, tarbeni, tarbesa - küllalt, piisavalt

tasa/ne om. -se - tuulevaikne

taul om. -a - tael

tavale /tulema/ - ilmsiks

tavar om. -a - kaup, kraam

teli - jääpank, -tükk

tiedämä, ei tie, /ma/ tiesin - teadma, ei tea, teadsin

tiedukeill - teadupärast, täos

tiil om. -i, *tiiliskivi* - tellis, telliskivi

tikk om. *tigu* - võrgunagi

tilk tüve - täiesti vaikne (ilm)

tippama - vaevalt paistma, vähe näha olema; vilkuma

tohl om. -a - pähklitupp

tohlma - pähkleid lüdimä, tupest vabastama

tohutama - hurjutama

tohvaju/s om. -kse - udupahvakas

torpieðu - abinõu salapiirituse vedamiseks, koosnes neljast

raudlatist, mille vahele olid kinnitatud piiritusenõud

tosine - 1) tõsine; 2) surnud

toss om. -u - kodus õmmeldud pehme tallaga saabas, säärrik

tostama /maad/ - kaevama

tostme - jääauk, kust noot välja veeti

truuvist - hoolikalt, kindlasti

trümmima - peksma, taguma

tuhlis om. *tuhli* - kartul

tuhma - rumal, juhm

tull om. -i - tolliamet, -ametnik

tuom om. -e - pähklituum

turkane soge - kirumissõna

tuulema - tuult tõstma, tuult puhuma

tuulevilu - nõrk, vähene tuul

tuulpjus - tuulevarjus, -paos

tähe/seul om. -*seula* - tähtkuju: Sõel

tänävuon - tänavu

tärkämä - nähtavale ilmuma, paistma hakkama

täüdämä, /sa/ *täüd* - pidama, tarvis olema

tõnükse päiv - tõnisepäev, 17. I

tüng om. *tünye* - tüügas, konts

tüve om. -*jä* - tuulevaikne

übima - üle jõu tegema, punnima

üdikasse /panema/ - purju

ueti, *uetud* vt. *ottama*

uhalasa - ähmiga, õhinal

uilama - otsides ringi käima

ukkutama - meelitama, ahvatlema

ulgusaar - rannast kaugel, ulgumeres olev saar

ulviauk - olvi-, unkaauk

ummes - umbes, peidetud, kaetud, vee all

undlik /surm/ - õnnetu, ebaloomulik

unitsema - unes rääkima

untrehti /asi/ - ebaaus, väär

uobiss - hoopis

uolima - tarvitsema, vaja olema

uome - homme

uraga /müömä/ - portsuviisi, ilma kaalumata

urama - hüüdma, hõikama

urtelisi ede lugema - moraali, epistlit lugema

usejast - palju, rohkesti

uskuma - ka: usaldama

uumama - häguselt paistma

vaalima - 1) kõikumama; 2) tainast rullima, (leiva)pätse vormima

vaanima - luurama, piiluma, hiilima

vaarali/ne om. -se - ohtlik

vaart om. vaardi - hoog, kiirus

vade, vaide - aga, ent; ainult

vadisema - sõnelema

vahtmeister - valvur

vajaks /jääma/ - puudu, vajaka

valatama, /ma/ valadan - vaatama

valge voimass - päevavalgel, valgevalul

valgme - paadilauter

vampuna - kõikumama, vappuna

varpankur - eemale merre viidud ankur

varpima - eemale merre viidud ankru ja taliide abil laeva vedama

vast - alles

vatsalla - kõhuli

vedus tuul - pärituul

vehmeldämä - ringi jooksmama

vergu paranu/s om. -(k)se - puuvillane võrguparanduslõng

videli/k om. -gu - videvik

viemä - viima

vieri/k om. -ku - peergude vahele kokkusurutud ploomirasv, mida säilitati vankrimäärdeks

vigasti om. -mme - vikat

vilama - midagi kiiresti tegema; lööma

virula/ne om. -se - eestlane (smvirolainen)

virve/kas om. -ka - Virve küla elanik

vuo - hoovus, merevoolus

vägev om. -ä - tugev torm, raju

vähikä - väike

väändämä - väänama

ädisemä - hädaldama

ärsäjü/s om. -kse - äkiline järsk heli

ään om. -e - hääl

õlpsimä - edvistama, alpima

ühikse - üheksa

ühtä - ühti

üldümä - tugevnema (tuule k.)

ületse - üleni

ümbärill - ümber

ümmärgüst käümä - ringi käima, tiirlema, pöörlema

üsige - hoopiski

üög om. üö ~ üögi - tagasiveerev laine, kahe laine vaheline tugev voolus

K A S U T A T U D M U R D E K O G U D

- ES KT = Emakeele Seltsi korrespondentide tööd
- ES KT 222 = Õ. Aasmaa, Murdetekste Pärismealt. Kuusalu, 1965.
- ES KT 230 = Õ. Aasmaa, Murdetekste. Kuusalu, 1967.
- ES KT 243 = Õ. Aasmaa, Murdetekste Pärismealt ja Kolgakülast. Kuusalu, 1968.
- ES KT 248 = Õ. Aasmaa, Murdetekste. Kuusalu, 1969.
- ES KT 253 = Õ. Aasmaa, Murdetekste Kuusalu Pärismealt, 1970.
- ES KT 260 = E. Lilhein, Salakaubaveost Soome lahel. Murdetekste Kuusalust, 1971.
- ES KT 268 = Õ. Aasmaa, Murdetekste. Kuusalu, 1973.
- ES KT 281 = E. Lindström, Murdejutte Kuusalu Kolga rannast, 1956 - 1975.
- ES KT 282 = Õ. Aasmaa, Murdetekste. Kuusalu, 1977.
- ES KT 285 = Õ. Aasmaa, Murdetekste Kuusalu kihelkonnast, 1978.
- ES KT 295 = E. Lindström, Murdetekste Kuusalu Kolga rannast, 1981.
- ES KT 298 = E. Lindström, Murdetekste Kolgarannast. Kuusalu, 1982.
- ES MT = Emakeele Seltsi murdetekstid.
- ES MT 104^d = L. Pärt, Fonograafitekste Kuusalu khk. Kolga rannast, 1925.
- ES MT 160 = E. Tammar, Murdetekste Kadrina kihelkonnast Palmsest, 1935.
- ES MT 197 = V. Vilgma, Murdetekste Haljalast, 1937.

- ES MT 244 = O. A. Webermann, Murdetekste Kadrina kihelkonnast Palmsest, 1938.
- ES MT 270 = Õ. Sõster, Murdetekste Kadrina Ilumäe kihelkonnast, 1939.
- KKI MT = Keele ja Kirjanduse Instituudi murdetekstid.
- KKI MT 23 = S. Tanning, Haljala murdetekste, 1948.
- KKI MT 52 = A. Univere, S. Tanning, Murdetekste Kuusalust, 1949.
- KKI MT 53 = A. Univere, S. Tanning, Murdetekste Kuusalust Kõnnu vallast, 1949.
- KKI MT 126 = V. Hein, Murdetekste Kuusalust, 1953.
- KKI MT 293 = H. Viires, Kuuldelist murdeteksti Kuusalust Kaha-la külast, 1953.
- KKI MT 294 = Helilindistatud murdeteksti Kuusalumaamurde alalt. H. Viires, H. Remmelt, 1961, litereerinud A. Kaljuste, H. Viires.
- KKI MT 340 = Helilindistatud murdetekste Kuusalust. S. Tanning, H. Viires 1961, litereerinud M. Must; M. Must, M. Norvik, 1964.
- KKI MT 344 = M. Must, Ann Kask, Helilindistatud murdepalu Kuusalust Viinistu külast, 1974.
- KKI MT 345 = Helilindistatud murdetekste Kuusalust Viinistu külast. M. Must, M. Norvik, 1964; M. Must, A. Kask, 1974, 1975.
- KKI MT 346 = M. Must, A. Kask, Helilindistatud murdepalu Kuusalust Turbuneeme ja Suurpea külast, 1974.
- KKI MT 347 = M. Must, A. Kask, Helilindistatud murdenäiteid Kuusalust Juminda poolsaarelt, 1974.

- KKI MT 351 = M. Must, A. Kask, Helilindistatud murdepalu Kuusalu Kolga rannast Tammistu külast, 1974, 1975.
- KKI MT 353 = Helilindistatud murdepalu Kuusalust Kiiu-Aabla ja Leesi külast. S. Tanning, H. Viires, 1961, litereerinud M. Must.
- KKI MT 377 = M. Must, P. Raud, Helilindistatud murdenäiteid Kuusalu Tammistu külast, 1978.
- KKI MT 380 = M. Must, Murdetekste Kuusalu Kolga ja Kõnnu neemelt, 1974 - 1976.
- KKI MT 437 = M. Must, A. Kүүts, Helilindistatud murdepalu Kuusalu Tammistu külast, 1982.
- KKI MT 439 = P. Norvik, Helilindistatud murdepalu Haljala murderakust Käsmu külast, 1984.
- KKI MT 440 = Litereeritud murdetekste Kadrina Palmsest. Plaadistanud P. Ariste, O. A. Webermann, V. Toom, 1938, litereerinud M. Must.
- KKI MTK = Keele ja Kirjanduse Instituudi murdetekstid (koopia TRÜ kogudest).
- KKI MTK 37 = H. Kartau, Murdetekste Kuusalust, 1934.

S I S U K O R D

Saateks	3
A. Kirderannikumurre	
1. Kuusalu murrak	
<u>Kiiu-Aabla küla</u>	
K a t t i K r ö n s t r ö m, sünd. umb. 1866	
1. Pulmad	17
J a k o b P a r k a s, sünd. 1876	
2. Üks Soome reis	20
<u>Tammistu küla</u>	
E v a l d L i n a s t r ö m, sünd. 1915	
3. Tänu hea töö eest	24
4. Lapsel palju nimesid	24
5. Imelikud nimed	25
6. Raske nimi	25
7. Küll naised teevad võid jälle	26
8. Munad läksid lups-lupsadi	26
9. Siga tahtis kõhurohtu	27
10. Pool kala	28
11. Kilud ja sipuskad	29
12. Hapud silgud	29
13. Ämm ja minia	30
14. Hülge õnnetus	30
15. Kuhu sai kopikas raha	31

16. Rasi Mardi jutte	31
Meriverihänd	31
Rasi Mart Narvas	32
Lõunaks Bornholmis, õhtuks Londonis	33
Rasi Mart varjusurmas	33
17. Kõike, mida teed, seda tõrva	34
18. Kas mootoril on õiged tuurid	34
19. Tulen ülevalt	35
20. Maamehe kalasöömine	36
21. Minul kuus kuldast poega	36
22. Too pea!	37
23. Hobuse tarkus	37
24. Koera tarkus	37
25. Kas sa naljast aru ei saa	38
26. On ikka kuradi lugu!	38
27. Ema õpetus tütrele	39
28. Seale innarohtu	39
29. Enam vargale ei lähe	39
30. Leivad kui lambad karvased	40
31. Purjevargus	40
32. Kuuemastine laev	41
33. Mis selle taelaga teenib	41
34. Hea kell	42
35. Peremees äratab sulast	42
36. Prangli mehe sulasekaup	42
37. Sõit hülgega	43
38. Palvetund jäi pooleli	44
39. Peigmees ei pääse pruudi juurde	44

40. Siin ma ripun nõnda kui kella kara	45
41. Silgusupp	45
42. Palju need pabulad süüa jõuavad	45
43. Küll kuld nõbeda leiab	45
44. Vankri ohkamine	46
45. Ega lehm ise lakka pääse	46
46. Kartulid nagu rasvarullid	46
47. Raske elu	47
48. Rubla sõnatoomise eest	47
49. Ema lohutus tütrele	48
50. Kartul on üks kallis toit	48
51. Kolga krahv ja teopoiss	48
52. Tont silgukoorma otsas	49
53. Usin rätsep	49
54. Millal rannamehe hobune sõita saab	50
55. Tere vend!	50
56. Koer kellatornis	51
57. Mamma, tee uks lahti!	51
58. Karjapoiss kardab peksumasinat	52
59. Kas on ka kannatlik	52
60. Karsked vennad	53
61. Mis ta ikka võtab teha	53
62. Mis keiser sööb	54
63. Jõululaupäevane kerisekergitamine	54
64. Kroonlinna mehed	55
65. Kodus seitse kasukat	55
66. Kaks Keri vahet neh	56
67. Hiline heinategu	56

68. Silmanurkadest tilgub rasva	57
69. Minagi olen temale präänikuid ostnud	57
70. Leivategu laevas	57
71. Vaskuss	58
72. Klimbisupp	58
73. Külakarjane valib toitu	59
74. Kriuksuga saapad	59
75. kui perekonnanimesiid pandi	60
76. Laste nimed	60
77. Suur kaasavara	61
78. Suur tursk	61
79. Kukulind tuuravarre otsas	62
80. Lõhenahast tossud	62
81. Tule ka meeste poole peale	63
82. Ei pääse enam külast välja	63
83. Kass peseb silmi	63
84. Virve varesed ja Juminda hundid	64
85. Maa ja rand	64
86. Pikk kroonuteenistus	65
87. Talvine Malusi reis	65
88. Kalavasi kivi	67
89. Kalender segamini	68
90. Siil võrgus	68
91. Kass võrgus	69
92. Juutum Kopenhaageni sadamakail	70
93. Laulutegija Kabaku Kaarel	70
94. Kuusalu tohter ja kingsepp	71
95. Poisid jäid pussi ihuma	72

96. Üösel lõi kõvasti välku	73
97. Väsinud peigmees	73
98. Suitsunoot ja vorstipainupakk	74
99. Surmapae	75
100. Õnnetus Juminda säärel	75
101. Telliskivilaev Juminda säärel kinni	75
102. Laev kivide vahel	76
103. Mehed kitsejahil	77
104. Noodaveol Hara lahes	78
105. Viperus ajupüügilt tulles	79
106. Soome tollis	80
107. Soomest sõudes Loksale	81
108. Uduga Soomest tulek	82
109. Sool merre	83
110. Surmasuus antud tööetus	84
111. Eit otsis meest, mees jälle eite	85
112. Sepa Jussi kohtuasi	87
113. Pähklite mõistatamine	88
114. Osav jahi- ja torupillimees	89
115. Poostapõtkija linavästri	90
116. Paisteleib ja kaapekakk	91
117. Roosi arstimine	92
118. Kratt	92
119. Malusi saarel kummitab	93
120. Kui magama jääd, tekk pealt ära	94
121. Maõuvare ja krooniga uss	95
122. Näkk kivi otsas	96
123. Mereröövlid varastavad naise	97

Juminda küla

S a l m e H i r r e n d, sünd. 1907

A i n o P a l m r o o s, sünd. 1910

124. Kalaõnne nõidumine 99

A i n o P a l m r o o s, sünd. 1910

125. Kärbes ja kirp 101

126. Ussidest 101

127. Ranna keel 102

Virve küla

E l i s a b e t E l b i n g, sünd. 1879

128. Naistesoo 103

Tapurla küla

J u u l i P a a l b e r g, sünd. 1902

129. Harjajonnid ja kribukaupmehed 105

130. Kodukäija 106

A a d u K i v i r ü ü t, sünd. 1912

131. Kohtusõnad 107

Suurpea küla

L i i s a L e p p, sünd. 1884

132. Rannanaise elust 108

133. Sool Soomest 109

Pärispea küla

M a d l e e n a S a n d s t r ö m, sünd. 1879

134. Hara saarel kilu soolamas 111

135. Õngemehed liikuvat jääl 113

136. Jäähädas 113

137. Triivis käimine 115

138. Hülgejoodud 116

139. Kalendritähtpäevadest	119
140. Saunas	120
141. Nikastuse arstimine	122
142. Sammaspoole arstimine	122
143. Kui mesilane nõelas	123
144. Kuidas nõiuti	123
145. Vanarahva tarkust	125
146. Ilmaennustusi	129
147. Millest sõltus kalaõnn	130
148. Kuidas ruttu mehele saada ja pea pruuti leida . . .	131
149. Mida tuli paadi tegemisel silmas pidada	132
150. Kui rändlinnud lahkuvad	135
151. Ussisõnad	135
152. Ussikuningas	136
153. Painajas	137
Õ i l m e A a s m a a, sünd. 1919	
154. Lapse suu	138
155. Maamees ^{ks} hülgepüügil	139
156. Suhkruaugu Jaan petab juuti	140
157. Jaan Palmse mõisas teol	141
J ü r i S a n d s t r ö m, sünd. 1874	
158. Rannavaar pulmas	142
H e l m i K a l j u r a n d, sünd. 1916	
159. Mees kardab tonti	143
<u>Viinistu küla</u>	
H i n d r e k V a r m a, sünd. 1873	
160. Juhtum hülgepüügil	144

J o o s e p M e i s t e r m a n n, sünd. 1895	
161. Ranna Tõnise püksid	145
K a t t a L i l l h e i n, sünd. 1876	
162. Tüdruk painajaks	146
163. Võrgu- ja rüsapüügist	146
164. Tormiga merel	147
E d g a r L i l l h e i n, sünd. 1916	
165. Koputus aknale	149
166. Rannamees nutab jääminekut	149
167. Juhtum hülgejahil	150
H e l e n e K a i n, sünd. 1897	
168. Eit ja taat	151
169. Taadi jõulujutlus	152
170. Kanae suitsetamine	153
171. Peksupõld	154
172. Koer kabelis	155
173. Suhkruaugu Jaani lugusid	155
Jaan heidutab venda	155
Jaan kutsub katsikulisi	156
Jaan näitab, kuidas kroonus utsinat tehakse	157
174. Ilmapundar	157
T o o m a s K a i n, sünd. 1890	
175. Sool salakaubaks	158
176. Vähese jutuga randlased	158
177. Tuletikke kauplemas	159
A r n o l d M ä g i, sünd. 1914	
L u d v i g A n t e p l o n, sünd. 1909	
178. Salapiiritusevedu	161

H i l d a R a n d l o o, sünd. 1892

179. Nägemus 166

180. Mõisasse teole 167

H i l d a R a n d l o o, sünd. 1892

K l a a r a K a l d o j a, sünd. 1902

E d g a r L i l h e i n, sünd. 1916

181. Võrgukiistamine 168

K l a a r a K a l d o j a, sünd. 1902

182. Uhtju saarel kalal 169

Turbuneeme küla

M e e t a M e i s t e r m a n n, sünd. 1910

183. Kuidas randlane räägib 171

2. Haljala murrak

Käsmu küla

A l e k s a n d e r K a n g u s t, sünd. 1902

1. Parunipoiste uputamine 172

2. Kiviviskamise lugu 172

3. Köster silgutünnis 173

4. Kinarali kabel 174

Lahe küla

M a i H e i n b e r k, sünd. 1865

5. Soome saartel kalastamas 175

Vergi küla

A n n a K r i i v a, sünd. 1863

6. Pulmas 177

Mustoja küla

M a r i e V i i k h o l m, sünd. 1878

7. Soolaveost 179

b. Põhjaeesti keskmurre

1. Kuusalu murrak

Sigula küla

A n n a K u u s k, sünd. 1881

1. Mõisateol 180

M i i n a S e s t o v, sünd. 1877

2. Paniskas 181

Kahala küla

M i i n a K o n t o n, sünd. 1865

3. Elu suitsutoas 184

V i l l e m P r i i m a n, sünd. 1886

4. Tossud ja lapikingad 186

5. Kalakaup 187

6. Tont 188

Vahastu küla

J a a g u p T o o m i n g a s, sünd. 1877

7. Eduard Ahrensist 191

Allika küla

A n n a K i r s i m a a, sünd. 1880

8. Kratt 193

2. Kadrina murrak

Eru küla

L i i s a V e m b e r g, sünd. 1868

1. Ümbruskonnast 194

M a d l e e n a V i s s b e r g, sünd. 1846

2. Hukkunud laev 195

Võhma küla

L e e n a M e i k a r, sünd. 1859

3. Pulmad	196
4. Kooliajast	198
5. Küünalde tegemine	199
6. Laps jõululaupäevaõhtul sealauta	200
Sõnastik	201
Kasutatud murdekogud	222

Академия наук Эстонской ССР. Общество родного языка.
ЛАХЕМААСКИЕ РАССКАЗЫ. IV. Сборник диалектических
текстов. На эстонском языке. Редакционно-издательский
совет АН ЭССР, Таллинн.

Toimetaja E. Ross. Trükkida antud 20.01.89. Formaat 60x84/16.
Trükipaber nr. 1. Osetrükik. Trükipoognaid 14,75. Tingtrüki-
poognaid 14,75. Arvestuspoognaid 10,46. Trükiarv 2000. Tellimuse nr. 1332. Hind 2.10. ENSV TA Toimetus- ja Kirjastusnõukogu, 200001 Tallinn, Estonia pst. 7. Trükikoda "Pärnutrükik", 203600 Pärnu, Ringi t. 1.

Rbl. 2.10